

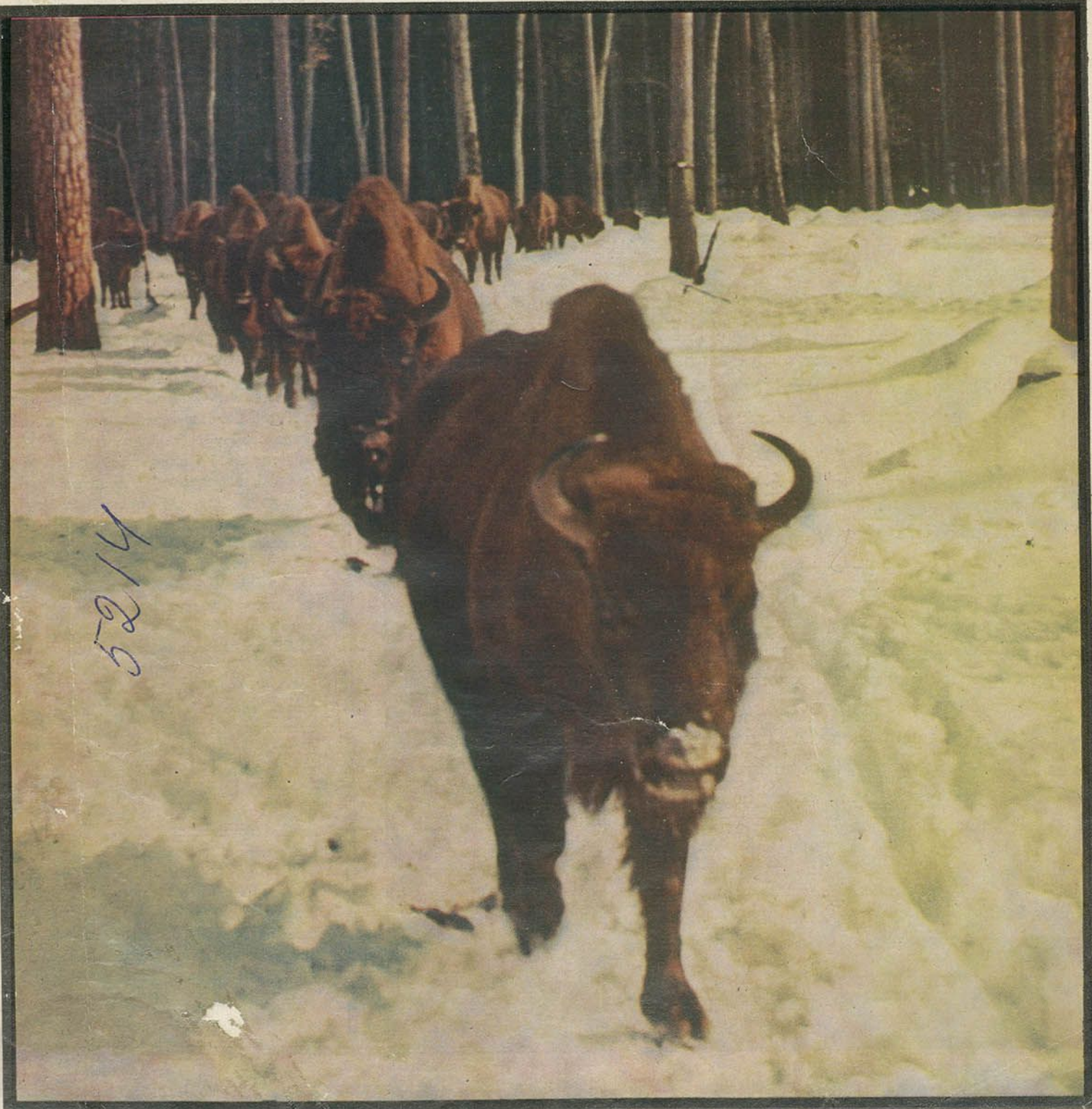
Бсм 00

РОДНАЯ ПРИРОДА

1972

1

v

5214

Першы нумар друкаванага выдання, якога чакалі аматары прыроды, убачыў свет. Ужо сама яго назва «Родная прырода» увасабляе задачы і мэты, якія перад ім стаяць: садзейнічаць захаванню і памнажэнню ўсіх тых багаццяў, якія прырода стварала тысячагоддзямі.

І сёння, у пачатку шляху «Родная прырода» звяртаецца з першым словам да вас, паважаныя чытачы.

Дзе б вы ні жылі, якой бы справай ні займаліся, вы — нашы жаданыя сябры і дарадчыкі. Мы заўсёды будзем чакаць вашых водгукаў, пажаданняў. Не станем, вядома, крыўдзіцца на крытыку і парады, таму што задача ў нас адна: расказаць аб нашай беларускай прыродзе, вучыць па-гаспадарску выкарыстоўваць яе дары, берагчы, узбагачаць, раскрываць і славіць яе чароўную красу.

Не саромеючыся гучных слоў, скажам: усе мы павінны думаць аб тым, каб пакінуць у спадчыну нашым нашчадкам квітнеючыя палі і сенажаці, выдатныя лясы, у зялёным уборы гарады, вёскі, дарогі, чыстае паветра і празрыстыя воды. Ахоўваць наша асяроддзе, няспынна павялічваць яго кладовыя — гэта наш грамадскі і асабісты абавязак.

Праблемны артыкул вучонага, нататкі практыка, дзённік натураліста, нарыс аб энтузіястах аховы прыроды, рэпартаж з турысцкага шляху, выпадкі на рыбалках, паляўнічых сцяжынках, фотаздымкі і малюнкі — ці пералічыш усё, што ляжа ў рэдакцыйны партфель! Адным словам, тая вялікая зацікаўленасць да праблем аховы прыроды, якая праяўляецца ўсё больш і больш у асяроддзі нашай грамадскасці, знойдзе на старонках новага выдання вялікую ўвагу і адлюстраванне. Натуральна, многае будзе залежыць ад чытачоў — карэспандэнтаў нашага бюлетэня, сярод якіх мы б хацелі бачыць і школьніка-юната, і вопытнага агранома, і славутага вучонага, і знаўцу народных прыкмет, паляўнічага і рыбалова, настаўніка і турыста, мастака і журналіста.

Рэдакцыя

У ПРЭЗІДЫУМЕ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БССР

У кастрычніку 1971 года адбылося паседжанне Прэзідыума Вярхоўнага Савета рэспублікі. Разгледжана пытанне аб выкананні Закона аб ахове прыроды ў Беларускай ССР.

Заслухаўшы даклад старшыні Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па ахове прыроды тав. Варанцова А. І. і даклад старшыні Камісіі па ахове прыроды Вярхоўнага Савета БССР тав. Казлякевіча У. М., Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР адзначыў, што мясцовыя Саветы дэпутатаў працоўных, міністэрствы, ведамствы, прадпрыемствы, установы, арганізацыі, калгасы і саўгасы рэспублікі за апошні час узмацнілі ўвагу да аховы прыродных рэсурсаў, рацыянальнага іх выкарыстання і аднаўлення.

Разам з тым Прэзідыум Вярхоўнага Савета ўстанавіў шэраг недахопаў у рабоце некаторых міністэрстваў і ведамстваў рэспублікі, выканкомаў мясцовых Саветаў дэпутатаў працоўных па выкананню патрабаванняў Закона аб ахове прыроды ў Беларускай ССР.

Прэзідыум Вярхоўнага Савета звярнуў увагу Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па ахове прыроды, міністэрстваў і ведамстваў, выканаўчых камітэтаў абласных, раённых, гарадскіх, сельскіх і пасялковых Саветаў дэпутатаў працоўных на наяўныя недахопы ў выкананні Закона і абавязаў іх палепшыць работу па захоўванню, рацыянальнаму выкарыстанню і ўзнаўленню прыродных рэсурсаў і забяспечыць сістэматычны і дзейсны кантроль за строгім захаваннем усімі прадпрыемствамі і арганізацыямі, а таксама грамадзянамі Закона аб ахове прыроды ў Беларускай ССР.

ДЛЯ ЦЯПЕРАШНІХ І БУДУЧЫХ ПАКАЛЕННЯЎ

А. І. ВАРАНЦОЎ,

старшыня Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па ахове прыроды

Цудоўная прырода Беларусі. Трэць тэрыторыі рэспублікі займаюць лясы, больш дзевяці мільёнаў гектараў выкарыстоўваюцца ў сельскагаспадарчай вытворчасці. У нас даволі густая сетка азёраў, а працягласць рэк перавышае 50 тыс. кіламетраў. Нетры беларускай зямлі багатыя карыснымі выкапнямі. Разнастайны жывёльны свет рэспублікі. Прыродныя рэсурсы ў спалучэнні з мяккім кліматам дазваляюць беларускаму народу паспяхова развіваць вытворчыя сілы рэспублікі. Па-гаспадарску выкарыстоўваючы нашы натуральныя багацці, мы можам няўхільна павышаць дабрабыт людзей, укрэпляць іх здароўе, садзейнічаючы павелічэнню працягласці жыцця.

У Савецкім Саюзе шмат робіцца па ахове і ўзнаўленню прыродных рэсурсаў. Адрозна пасля Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі Савецкі ўрад прыняў шэраг дэкрэтаў па гэтых пытаннях. Многія з іх («Аб зямлі», «Аб лясах», «Аб ахове помнікаў прыроды, садоў і паркаў» і г. д.) рыхтаваліся па ініцыятыве У. І. Леніна і ім падпісаны. Наша партыя і Савецкі ўрад заўсёды прытрымліваюцца ленінскіх прынцыпаў аховы прыроды. З новай сілай гэта адлюстравана ў Дырэктывах і матэрыялах XXIV з'езда КПСС.

У Справаздачным дакладзе ЦК КПСС партыйнаму з'езду Л. І. Брэжнеў сказаў: «Прымаючы меры для паскарэння навукова-тэхнічнага прагрэсу, неабходна зрабіць усё, каб ён спалучаўся з гаспадарчымі адносінамі да прыродных рэсурсаў, не служыў крыніцай небяспечнага забруджвання паветра і вады, спусташэння зямлі... Не толькі мы, але і будучыя пакаленні павінны мець магчымасць карыстацца ўсімі выгодамі, якія дае цудоўная прырода нашай Радзімы».

У гады дзевятай пяцігодкі, ва ўмовах навукова-тэхнічнай рэвалюцыі ўсё большая колькасць людзей прымае ўдзел у выкарыстанні прыродных рэсурсаў, сутыкаючыся тварам у твар з абліччам роднай зямлі. Цяпер задача аховы роднай прыроды заключаецца ў рацыянальным, празорлівым выкарыстанні рэсурсаў расліннага і жывёльнага свету, усямерным павышэнні плодароддзя глебы, у стварэнні спрыяльных умоў ўзнаўлення багаццяў прыроды.

Важнай задачай з'яўляецца павышэнне пачуцця адказнасці ў людзей усіх узростаў і прафесій за выкананне прынятага дзесяць гадоў назад Вярхоўным Саветам рэспублікі Закона аб ахове прыроды ў Беларускай ССР. Паспяховаму ажыццяўленню гэтай задачы будзе садзейнічаць новы орган друку — інфармацыйна-метадычны бюлетэнь «Родная прырода», першы нумар якога прадастаўляецца ўвазе чытачоў.

Як вядома, у кастрычніку 1971 года Прэзідыум

Вярхоўнага Савета БССР разгледзеў пытанне аб выкананні Закона аб ахове прыроды ў Беларускай ССР. У прынятай пастанове станоўча ацэнена праведзеная ў рэспубліцы работа па ахове прыродных рэсурсаў, рацыянальнаму іх выкарыстанню і ўзнаўленню. Разам з тым адзначаны недахопы ў рабоце некаторых міністэрстваў і ведамстваў, выкананню мясцовых Саветаў дэпутатаў працоўных па выкананню патрабаванняў Закона. Прэзідыум даў канкрэтныя ўказанні па паляпшэнню ўсёй прыродаахоўнай дзейнасці дзяржаўных і грамадскіх арганізацый рэспублікі.

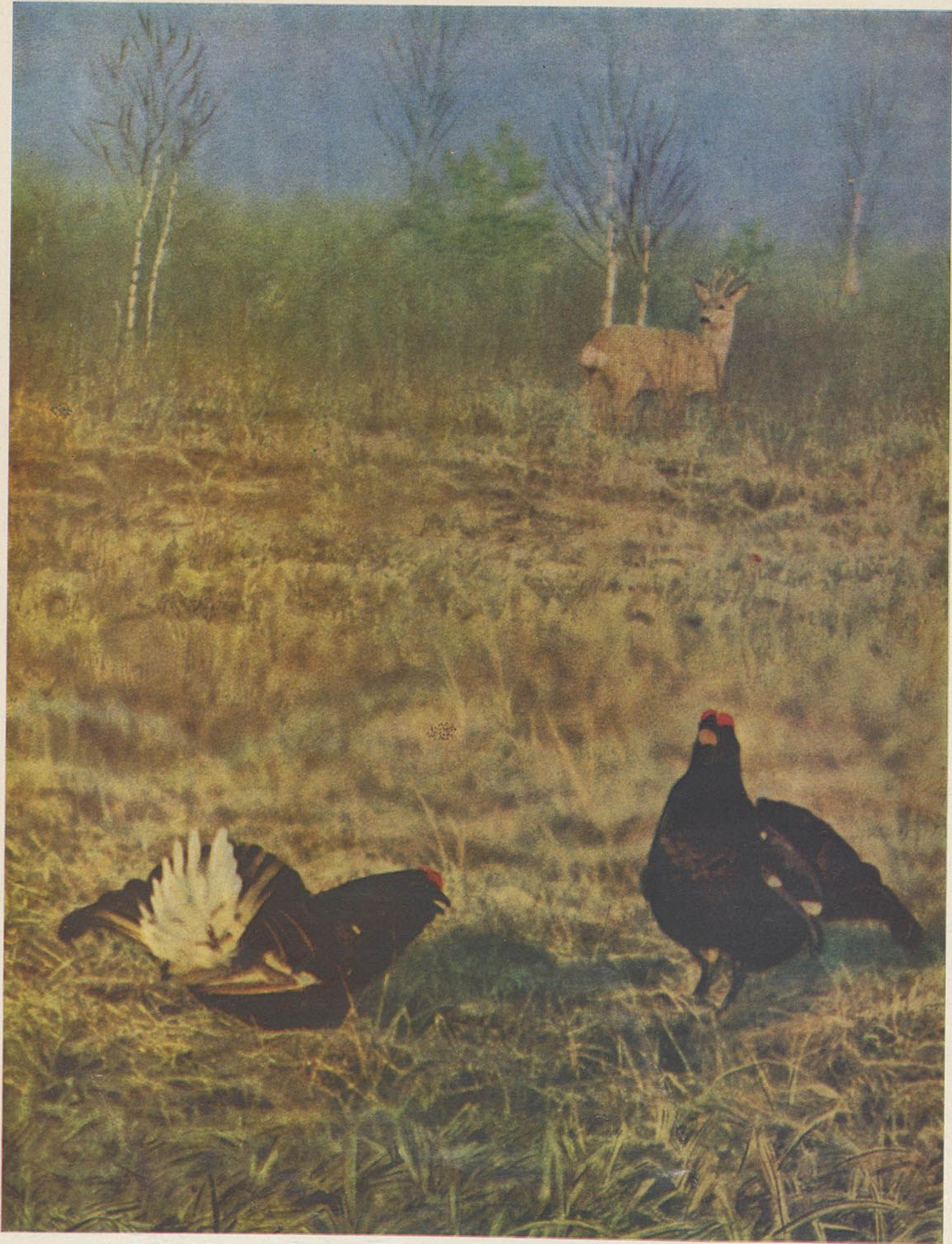
Кіруючыся рашэннямі XXIV з'езда КПСС па частцы ўзмацнення аховы прыроды, указаннямі Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР, рэдакцыя інфармацыйна-метадычнага бюлетэня «Родная прырода» мяркуе на старонках новага органа друку сістэматычна асвятляць пытанні правільнага выкарыстання і аховы зямель і водаў, карысных выкапняў, лясоў, тыповых для рэспублікі ландшафтаў, помнікаў прыроды, зялёных насаджэнняў у населеных пунктах і г. д. Вялікае месца будзе адводзіцца асвятленню пытанняў ўзнаўлення і рэгулявання карыснай дзікай фауны, рыбных багаццяў, арганізацыі і вядзенню паляўнічай гаспадаркі ў рэспубліцы.

Чытачы бюлетэня змогуць папаўняць све ведаў аб прыродзе і заканадаўстве па яе ахове, знойдуць тут метадычныя парады па ўдасканаленню работы пярвічных арганізацый Беларускага таварыства аховы прыроды і паляўнічых калектываў, па розных пытаннях ўзнаўлення жывёльнага і расліннага свету. У абмеркаванні праблем аховы прыроды запрашаем прыняць удзел усіх, каму дарагія нашы натуральныя багацці, здароўе і дабрабыт гараджан і сельскіх жыхароў.

На старонках бюлетэня будуць друкавацца матэрыялы аб ініцыятыве і перадавым вопыце сапраўдных сяброў прыроды, нарысы аб энтузіястах прыродаахоўнай работы. Рэдакцыя лічыць сваім абавязкам інфармаваць чытачоў аб цікавых пачынаннях сяброў прыроды з брацкіх саюзных рэспублік, друкаваць некаторыя даныя аб стане асяроддзя ў замежных краінах.

Бюлетэнь будзе выкрываць браканьераў і ўсіх асоб, якія парушаюць заканадаўства аб ахове прыродных рэсурсаў.

Усе прапагандысцкія, навукова-пазнавальныя, інфармацыйныя і крытычныя матэрыялы, якія будуць друкавацца на старонках бюлетэня, павінны служыць выхаванню ў чытачоў любові да прыроды роднага краю, разумнаму і беражліваму выкарыстанню прыродных рэсурсаў, акружаючага асяроддзя.

ка
би
пр
ра
на
би

па
ак
ла
ля
У
ве
цв
чь
(ц
та
37
нь
ка
дз
зу
ст
цт
дв
ко
дз
П
за
ні
за
зу

па
ру
зв
ён

чь
та
ву
ку
ма
Ча
19
ра
пр
дь
І
са
ср
ні
ру
19
Ар
Дз

га
пу
ні
на
фі
ля
у
Мі

ТРАДЫЦЫІ ПАЛЯВАННЯ Ў БЕЛАРУСІ

У снежні 1921 года, у Мінску, у памяшканні клуба транспартных рабочых адбыўся Усебеларускі з'езд паляўнічых, які прыняў Статут саюза, выбраў праўленне, рэвізійную камісію, а таксама дысцыплінарны суд. Да 1932 года ў члены Саюза было прынята амаль 40 тысяч чалавек.

З першых дзён існавання Беларускага паляўнічага саюза павятова, валасныя і акруговыя саюзы пачалі ствараць у Беларусі з мэтай аховы і павелічэння паляўнічай фауны запаведнікі і заказнікі. У студзені 1925 года адпаведна Пастанове Савета Народных Камісараў быў зацверджаны першы Дзяржаўны паляўнічы запаведнік у Барысаўскім павеце (цяпер Бярэзінскі Дзяржаўны запаведнік), а таксама па лясніцтвах было створана 37 заказнікаў. У той час паляўнічай фауны ў Беларусі было вельмі мала, а такіх каштоўных відаў жывёл, як лось, казуля, дзік і некаторыя іншыя ў многіх раёнах зусім не было. У прыватнасці, на кастрычнік 1924 года ў Бярэзінскім лясніцтве былі: адзін зубр, трыццаць казуль, дваццаць пяць ласёў, трынаццаць дзікоў, сем мядзведзяў, дзесяць куніц, дзесяць выдраў, пяць баброў.

Прынятыя Беларускай паляўнічай саюзам меры прыкметна павялічылі паляўнічую фауну. Да 1932 года ў Бярэзінскім запаведніку ўжо было 90 ласёў, 100 казуль, 250 выдраў, больш тысячы зайцоў.

У 1929 годзе на VIII з'ездзе Беларускай паляўнічай саюз перайменаваны ў Беларускай прамысловы саюз паляўнічай і звераводчай кааперацыі, і з гэтай назвай ён праіснаваў да 1933 года.

У той час выдаваўся часопіс «Паляўнічы Беларусі». Пастаяннымі карэспандэнтамі часопіса былі выдатныя пісьменнікі, вучоныя і журналісты Беларусі, у тым ліку Якуб Колас, Макар Паслядовіч, Кузьма Чорны, прафесар Фядзюшын і іншыя. Часопіс выходзіў штомесячна з 1927 па 1933 год тыражом да 15 тысяч экзэмпляраў. Няма сумнення, што часопіс «Родная прырода» будзе працягваць добрыя традыцыі свайго папярэдніка.

Па ініцыятыве кіраўніцтва паляўнічага саюза быў арганізаваны збор грашовых сродкаў на пабудову самалёта «Паляўнічы Беларусі». Было сабрана 15 тысяч рублёў, на якія пабудаваны самалёт і ў 1931 годзе, у дзень гадавіны Чырвонай Арміі, быў перададзены ў эскадрыллю імя Дзяржынскага.

У 1933 годзе кіраўніцтва паляўнічай гаспадаркай было ўскладзена на «Саюзпушніну». Арганізацыя гарадскіх паляўнічых і аматараў-спартсменаў перададзена ў вядзенне Усеаюзнага савета фізкультуры. Беларускае таварыства паляўнічых і рыбалоў адрадзілася зноў у ліпені 1955 года па Пастанове Савета Міністраў Беларускай ССР.

У рэспубліцы нямала зроблена для аховы і развядзення дзікіх карысных жывёл, у выніку чаго павялічылася колькасць ласёў, дзікоў, баброў і іншых жывёл.

Дзеля таго, каб цяпер паспяхова вырашыць задачу па вядзенню паляўнічай гаспадаркі, неабходны кадры спецыялістаў, людзі, якія валодаюць пачуццём новага, здольны бачыць перспектыву развіцця, заглядаць у будучыню, знаходзіць найбольш правільныя шляхі да вырашэння ўзнаўляючых задач.

Адначасова з умацаваннем кадрамі раённага звяна таварыства абласныя і раённыя саветы БТПР пачалі работу па ўмацаванні кадрамі пярвічных калектываў. Іх цяпер у большасці ўзначальваюць старшыні калгасаў, старшыні і сакратары выканкомаў сельскіх Саветаў, настаўнікі, брыгадзіры і іншыя работнікі сельскага актыўу. Усяго выбрана 240 старшын пярвічных калектываў. Цяпер за арганізацыямі БТПР рашэннямі абласных выканкомаў дэпутатаў працоўных замацавана 14384 тысячы гектараў паляўнічых угоддзяў. На замацаваных паляўнічых угоддзях таварыствам створана: каля 20 гаспадарак са штатнай егерскай службай на плошчы 984 тысячы га, 99 спартыўна-прамысловых паляўнічых гаспадарак раённых саветаў таварыства плошчай 13400 тысяч гектараў, угоддзі якіх перададзены па актах 1220 пярвічным калектывам.

У гэтыя даныя не ўвайшлі паляўнічыя ўгоддзі плошчай 1800 тысяч га Гродзенскай вобласці, дзе раённыя паляўнічыя гаспадаркі не створаны, а перададзены 291 пярвічнаму калектыву БТПР.

Безумоўна, правільным і своечасовым з'яўляецца ажыццяўленне рашэнняў аб замацаванні ўгоддзяў за калектывамі паляўнічых. Ажыццяўленне ўказаных мерапрыемстваў скончылася тым, што цяпер у Беларусі вольнага выбару ў паляўнічых «дзе жадаю, там і палюю».

Перададзеныя па актах паляўнічыя ўгоддзі пярвічным калектывам павысілі іх адказнасць і зацікаўленасць у ахоўных і біятэхнічных мерапрыемствах у замацаваных угоддзях.

У 1970 годзе было нарыхтавана і выкладзена кармоў для падкормкі дзікіх жывёл у зімовы перыяд: сакавітых — 765 тон, грубых — 308 тон, зернеадыходаў 412 тон.

Клопат аб дзікіх жывёлах у зімовы перыяд станоўча адбіўся на іх узнаўленні. Доказам таму служыць тое, што ў мінулым годзе ў паляўнічых угоддзях, замацаваных за БТПР, не было выпадкаў гібелі дзікіх жывёл ад галадухі.

У лютым 1971 года ва ўсіх паляўнічых угоддзях сіламі членаў БТПР быў праведзены маршрутна-акладным метадам

улік асноўных відаў дзікіх жывёл.

Цяпер у гаспадарках БТПР маецца: ласёў — 17 тыс., аленяў — 140, казуль — 7,9 тыс., дзікоў — 15,9 тыс., зайцоў — 385 тыс.

Прыведзеныя даныя гавораць аб тым, што Беларускае таварыства паляўнічых і рыбалоў выбрала правільны шлях арганізацыі і вядзення паляўнічай гаспадаркі, а ажыццяўленыя мерапрыемствы ў паляўнічых угоддзях сведчаць аб жыццёвасці створанай сістэмы, якая падтрымліваецца грамадскасцю.

Аднак гэта толькі пачатак тых работ, якія мы павінны здзейсніць у замацаваных паляўнічых угоддзях.

Па выніках дзейнасці Рэспубліканскі савет Беларускага таварыства паляўнічых і рыбалоў упершыню зацверджан ўдзельнікам Выстаўкі дасягненняў народнай гаспадаркі СССР 1971 года.

Спецыфіка паляўнічай гаспадаркі доўгі час стрымлівала яго поўны пераход на планавыя асновы. Толькі ў апошняй пяцігоддзі, у сувязі з арганізацыяй паляўнічых гаспадарак з вялікай плошчай угоддзяў, стварыліся спрыяльныя прадпосылкі для вядзення навукова-абгрунтаванай сістэмы планавання ў вядзенні паляўнічай гаспадаркі.

Адпаведна з правіламі карыстання паляўнічымі ўгоддзямі ў Беларускай ССР у новай пяцігоддзі неабходна зменшыць колькасць членаў таварыства, якія займаюцца паляваннем, у 1975 годзе да 57000 чалавек, замест 77450 чалавек, якія з'яўляюцца членамі таварыства на 1 студзеня 1971 года. Адначасова прадугледжаны рост колькасці членаў таварыства за лік уцягнення ў яго рады рыбалоў-аматараў.

Да канца пяцігодкі 1975 года прадугледжваецца дасягнуць асноўных відаў паляўнічых жывёл: ласёў да 21 тыс., дзікоў да 23 тыс., казуль да 11,1 тыс., зайцоў-белякоў да 158 тыс., зайцоў-русакоў да 441 тыс.

Нам трэба больш нарыхтоўваць пушніны, мяса дзічыны і іншай паляўнічай прадукцыі. Трэба ўсямерна развіваць штучную гадоўлю дзікіх звяроў для ўзбагачэння паляўнічых угоддзяў.

Выканаўшы задачы, якія пастаўлены пяцігадовым планам, Беларускае таварыства паляўнічых і рыбалоў зробіць новы буйны крок уперад у справе арганізацыйна-гаспадарчага ўмацавання паляўнічых гаспадарак, у развіцці паляўніча-рыбалоўнага спорту.

П. ЛУГАУЦОЎ,
старшыня прэзідыума рэспубліканскага савета Беларускага таварыства паляўнічых і рыбалоў.

РЭКІ ЗМЕНЯЦЬ КОЛЕР

Вады ў прыродзе шмат. У морах і акіянах яе столькі, што яна змагла б пакрыць нашу зямлю пластом таўшчынёй у 4 кіламетры. Але прэснай вады ад гэтай колькасці ўсяго тры працэнты. Вельмі мала! А патрэба ў ёй расце з палюхайчай быстрынёй.

Тым не менш яшчэ зусім нядаўна, гадоў 10—15 назад, у Беларусі было распаўсюджана меркаванне, што запасаў прэснай вады ў нас у лішку. Натуральна, не ўзнікала ў той час і пытанне аб магчымасці якаснага пагаршэння нашых водных крыніц. Але цяпер нам ужо зразумела, што захаванне водных рэсурсаў беларускай зямлі — важнейшая праблема часу, ад паспяховага вырашэння якой будзе залежаць далейшы прагрэс народнай гаспадаркі рэспублікі. Падцверджаннем гэтаму сведчыць той факт, што ў асобных раёнах мы пачалі ўжо ўзводзіць збудаванні па перакідцы часткі водаў адных рэк у другія (Вілейска-Мінская водная сістэма). Дрэнны таксама і санітарны стан аддзелных участкаў нашых рэк. Гэта звязана, галоўным чынам, з тым, што ў іх скідаюцца прамысловыя і камунальныя сцэкавыя воды, аб'ём якіх, вядома, расце.

Стварэнне органаў нагляду за станам рэк, клопаты грамадскасці, узвядзенне новых эфектыўных збудаванняў па ачыстцы сцэкавых водаў у значнай ступені садзейнічалі паляпшэнню складу вады нашых рэк, азёр, вадасховішч. Аднак поўнасьцю гэту праблему можна будзе вырашыць толькі пры наяўнасці навукова абгрунтаваных, тэхнічна магчымых і эканамічна апраўданых метадаў абароны прыродных водаў ад збыднення і забруджвання. У гэтым напрамку вядуцца цяпер узмоцненыя пошукі.

Да падобных цікавых і важных прагнозаў адносіцца і тэхніка-эканамічнае абгрунтаванне (ТЭА) першачарговых мерапрыемстваў па прадухіленню забруджвання Верхняга Дняпра, распрацаваных у мінулым годзе. У ім вучоныя разлічылі, узважылі, абдумалі, як будзе ў бліжэйшым будучым расці насельніцтва і прамысловасць у басейне беларускага Дняпра, колькі вады спатрэбіцца гарадам, заводам і фабрыкам, якога роду забруджванню трэба будзе асцерагацца, што і як зрабіць, каб Днепр стаў чыстай ракой.

А можа турботы вучоных заўчасныя? На жаль, не. Лічбы гавораць, што забруджванне водаў басейна Верхняга Дняпра ў цяперашні час прыносіць урон прамысловасці, рыбнай гаспадарцы і віноўнікі гэтага — сцэкавыя воды рознага паходжання: прамысловыя, камунальна-бытавыя, ліўнявыя, талія.

Вось гэта і дыктуе: думаць і пры-

маць меры аб іх нейтралізацыі трэба ўжо цяпер, сёння.

Неадменнай умовай для гэтага ТЭА лічыць рацыянальнае выкарыстанне вады ў вытворчасці, а таксама механімічную апрацоўку прамысловых водаў непасрэдна на прадпрыемствах, пасля чаго яны павінны быць накіраваны ў сістэму гарадской каналізацыі. Затым ужо гэта сумесь водаў будзе накіравана для далейшай біялагічнай ачысткі ў спецыяльных збудаваннях.

Пры гэтым склад агульнага сцэку па ўзвальных рэчывах, БПК (біялагічная патрэба ў кіслародзе), хларыдах, актыўных рэчывах, азоту, фасфатах дазволіць здзейсніць яго ачыстку ўжо вядомымі, апрабраванымі метадамі — на біялагічных фільтрах, станцыях аэрацыі і іншых збудаваннях штучнай біялагічнай ачысткі. На іх і будзе адбывацца вызваленне сцэкаў ад патогеннай мікрафлоры і разбурэнне многіх таксічных рэчываў, галоўным чынам арганічных злучэнняў (фенолы, нафтапрадукты і інш.). Але так, як поўнай ачысткі прамысловых адыходаў не адбываецца (да 95%) і некаторая колькасць нежаданых рэчываў усё ж пападае ў рэкі, ТЭА рэкамендуе для кожнага аддзельнага выпадку даачыстку сцэкавых водаў іншымі спосабамі.

Акрамя гэтых прычын забруджвання Дняпра і яго прытокаў існуюць іншыя, не менш небяспечныя, менавіта, сцёкі дажджавых, мыечных і вясновых водаў.

На самой справе, каму не даводзілася бачыць, як у час дажджу сотні ручайкоў спяшаюцца ў ліўнепрыёмнікі, а затым у рэкі.

Нявінныя на першы погляд, яны нясуць у сабе многа бруду. Ды ці толькі бруду?

Вось чаму ў якасці мерапрыемстваў па ахове рэк ад забруджвання сцёкамі, састаўнікамі ТЭА прапанаваны варыянты стварэння на дажджавой сетцы спецыяльных земляных ёмкасцей, дзе будзе адбывацца адстаяванне завесяў, іх біяхімічнае разлажэнне, а таксама наладжванне так званых перахоплюючых калектароў для адвядзення дажджавых сцёкаў з ліній гарадоў і ачысткі іх у сажалках, якія адыгрываюць ролю адстойнікаў і рэгулятараў.

Але прагнозныя разлікі для малаводнага года (95 працэнтаў забяспечанасці) на летне-асенні і зімовы перыяды паказалі, што і намечаныя меры здольны захаваць вадатокі ад забруджвання далёка не на ўсіх участках Дняпра.

Нагляднае ўяўленне аб эфектыўнасці мер дае картаграма прагназіруемага для складу якасці вады ў рэках-прыёмніках сцэкавых водаў гарадоў і населеных пунктаў.

На ёй выдзелена тры катэгорыі рэк-прыёмнікаў. Першая — чыстыя рэкі, якія прыгодны для ўсіх відаў водакарыстання з прагназіраванымі паказальнікамі для сумесі рачных і ачышчаных сцэкавых водаў.

Другая — малазабруджаныя рэчкі, але ўсё ж не задавальняючыя пакуль патрабаванням, якія прад'яўлены да рыбагаспадарчых вадаёмаў, аднак цалкам прыгодныя для культурна-бытавога выкарыстання. Паказчыкі для іх знаходзяцца ў межах.

Трэцяя — забруджаныя рэкі, якія не задавальняюць патрабаванням да якасці вады ў вадаёмах культурна-бытавога прызначэння. У выніку становіцца відавочным тое, што большасць малых рэк — водапрыёмнікаў пападаюць у катэгорыі слабазабруджаных. Да іх адносяцца і невялікія ўчасткі каля некаторых гарадоў, якія размешчаны на вялікіх вадатоках.

Такім чынам, для захавання якасці вады гэтых рэк патрабуюцца нейкія дапаўняльныя меры. У якасці такіх мер для малых рэк аўтары ТЭА разгледзелі пытанні эфектыўнага наапаўнення сцэкавых водаў з мэтай іх скіду ў паводку ў сцэкарэгуліруемыя вадасховішчы, або нават перакідкі рачных водаў з другіх басейнаў для разбаўлення. Аказалася, што ў межах разліковай перспектывы перавагу мае варыянт наапаўнення ачышчаных сцёкаў. Пры гэтым вырашаецца яшчэ адна немалаважная задача.

Улічваючы, што ў сувязі з інтэнсіфікацыяй сельскай гаспадаркі намечаны вялікія работы па арашэнню пашаў і іншых угоддзяў, прапаноўваецца выкарыстаць накопленыя запасы ачышчаных ка-

СТАНКІ І РУЖЫ

мунальна-бытавых і вытворчых сцёкаў, а таксама дажджавых водаў. Гэта тым больш мэтазгодна, што пры шырокім развіцці арашэння пашаў нельга будзе разлічваць на іх водазабеспячэнне за кошт межаных расходаў рэк без рэгулявання іх сцёку. У гады, калі па кліматычных умовах вады для арашэння патрабуецца мала, сцёкавыя воды, якія прайшлі ў накіраваных даачыстку, змогуць быць накіраваны ў водапрыёмнікі.

Што ж датычыцца гарадоў, якія скідаюць сцёкавыя воды непасрэдна ў Бярэзінку, Сож і Днепр, то для іх ТЭА ніякіх дапаўняльных мер акрамя пералічаных раней не дае. І пакуль гэта, мабыць, апраўдана, так як усе прагнознаыя якасці водаў, за выключэннем нафтапрадуктаў, маюць значэнні, якія адказваюць патрабаванням вадаёмаў рыбагаспадарчага прызначэння. Карацей кажучы, сукупнасць пералічаных вышэй мерапрыемстваў, якія прапанаваны ТЭА, дае магчымасць дабівацца таго, што Днепр у межах рэспублікі стане практычна чыстай ракой.

Распрацоўка ТЭА для Беларусі з'яўляецца новым якасным этапам у сістэме мер па ахове нашых водаў ад забруджвання. Упершыню зроблены прагноз стану водаў Дняпра, які ўлічвае мноства ўзаемазвязаных прыродных і антрапагенных фактараў, дазволіў ацаніць праводзімыя і намераныя новыя шляхі абароны нашых рэк ад забруджвання. І ў гэтым заслуга аўтараў ТЭА — супрацоўнікаў Харкаўскага аддзялення інстытута «Гідрапраект», а таксама беларускіх навукова-даследчых інстытутаў: эканомікі пры Дзяржплане БССР, водных праблем Мінводгаса СССР, санітарыі і гігіены Мінздорава БССР.

Прапанаваныя ў ТЭА мерапрыемствы дазваляюць забяспечыць чысціню рэк басейна Верхняга Дняпра на ўзроўні 1980 года. Далейшае развіццё прамысловасці і сельскай гаспадаркі, натуральна, павядзе за сабой павялічэнне аб'ёму скідаемых у Днепр сцёкавых водаў рознага паходжання, што ў сваю чаргу можа пагоршыць становішча рэк басейна.

Як жа быць у далейшым?

Наконт гэтага маюцца розныя меркаванні, і час пакажа, якія з іх лепшыя. У прыватнасці, можа быць выкарыстана магчымасць перакіду часткі сцёку чыстых паўночных рэк у Днепр. Трэба мець на ўвазе і тое, што за дзесяць будучых гадоў тэхнічная думка прапануе новыя, больш эфектыўныя метады барацьбы з забруджваннем рэк, і тады гэты варыянт адпадае, дакладней, у ім не будзе неабходнасці. Адно бясспрэчна, што ў рашэнні гэтай вялікай і складанай задачы павінна прыняць удзел не толькі дзяржава. Не вырашаць яе і толькі адны работнікі воднай гаспадаркі. Ім трэба дапамога ўсіх водакарыстальнікаў. А водакарыстальнікі — гэта вытворчыя прадпрыемствы, калгасы і саўгасы, а таксама грамадзяне нашай рэспублікі. Ад таго, як яны будуць адносіцца да сваіх рэк — вялікіх і малых, і будзе ў многім залежаць іх чысціня, лёс нашага прыгажунна-Дняпра.

Е. МІГАЛЬ,
інжынер-гідратэхнік

Кветкі сярод станкоў?

— Не прыжывуцца! — казалі адны. Другія адказвалі:

— Вытворчы клімат — не перашкода. Да таго ж кветкі — гэта настрой. А настрой — гэта ўсё...

Думкі разышліся.

Кветкі бачны з вуліцы. Многа кветак, быццам і не рамонтная гэта майстэрня, а кветкавая аранжарэя. Адчыняю дзверы. Кожны заняты сваёй справай. Нават увагі не звярнулі на ўвайшоўшага. Адзін рабочы схіліўся ля фрэзернага станка, другі асцярожна падводзіць разец да загатоўкі на тарным.

Вітаюся, гавару аб мэце свайго візіту.

— Карэспандэнт? Хоча пісаць? Аб кветках?

Памаўчалі.

— Чаму аб кветках? Наскардзіўся хто-небудзь? — пытае хударлявы, з уважлівым позіркам малады рабочы. Другія маўчаць.

— Ну што вы, — кажу, хлопцы, — хіба кветкі ў цэху — раскоша? Ці часта ўбачыш на заводзе кветкі? Аб гэтым я і хачу расказаць.

Хлопцы ажывіліся, заўсміхаліся. Расказалі, што кожны з іх вялікі аматар-кветкавод. І браты Турчанка — Мікалай і Уладзімір і два другіх Уладзіміры — Кавалёў і Паўлаў. Усе працуюць разам у механічнай майстэрні цэнтральнай заводскай лабараторыі, разам многа гадоў захапляюцца развядзеннем кветак. Спачатку дома, а цяпер вось тут — на заводзе.

Спачатку я ўбачыў толькі кветкі на падаконніку. А потым і акварыум у кутку. Ён быў пакрыты лістом кардону: «Каб пыл не папаў, — растлумачыў Уладзімір Кавалёў.

Уладзімір — заядлы рыбак і гэта ён, аднойчы змайстраваўшы акварыум, заахвоціў і таварышаў.

А вось з'яўленне кветак у рамонтнай майстэрні — ініцыятыва Мікалая Турчанка.

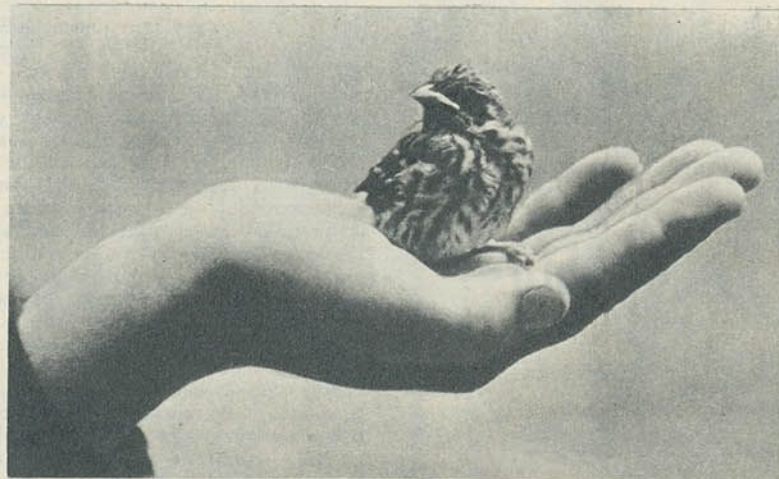
З пасаджаных некім зерня апельсіна з'явіўся парастак. Здзівіліся вельмі. Паўднёвая ж расліна! Зараз парастак стаў паўмятровым саджанцам. Хлопцы засмучаны: «Шкада для прывіўкі чаранка няма, свае б апельсіны елі». Вырашылі: таму, хто ў бліжэйшы час паедзе на поўдзень, прывезці чаранок.

З шафы, дзе знаходзіцца рабочы інструмент, спадае змейкамі лісце традэсканцыі. Вось-вось зацвіце нарцыс. Наўмысна пытаю: «Ці не адцягвае гэта ўсё ад працы?» Усміхнуліся: такое пытанне прыходзіцца чуць і ад іншых, маўляў, няма чаго людзям рабіць, вось і заняліся кветкамі.

Няма чаго рабіць... Аб справах калектыву лабараторыі ультрагуку, якой падпарадкоўваецца механічная майстэрня, я ведаў да гэтага. Супрацоўнікі гэтай лабараторыі — неаднаразовыя пераможцы ў спаборніцтве, крочаць у нагу з часам, укараняюць у вытворчасць новую тэхніку, новую тэхналогію.

Па прафесіі ўсе яны рабочыя. Добрыя майстры. Вядома, аб кветках ведаюць куды менш, чым аб станках, аб тэхналагічных аперацыях. Некаторыя з іх пальму чамусьці ўпарта называюць цыбулінай. Але не ў гэтым галоўнае. Галоўнае ў тым, што ўсе яны любяць кветкі, у гэтым усе яны паплечнікі. І заслуга іх у тым, што іх добры прыклад перанялі іншыя. Услед за рамонтнікамі насустрэч жывой прыродзе пайшлі рабочыя механічнага цэха № 3. Сваімі рукамі яны змайстравалі ў сябе фантан, а хутка вакол яго зацвітуць кветкі.

В. КУФЦЕРЫН,
МТЗ.

СНЕЖНАЯ

РАПСОДЫЯ

Дарога, выкаўзанаая санямі, плача, як скрыпка. Ускрыквае ад малейшага дотыку. Палазы слізаюць па ёй нібы смычку. І нараджаецца мелодыя. Спачатку ледзь чутная, потым гучная і пявучая, у канцы крыху сумная — шчымлівая мелодыя зімы.

Давядзецца пешшу прайсці — яшчэ лепш. Асабліва лясной сцежкай. Снег хрумсціць, як крухмал. Збочыш у цэлае і голас у снега ўжо другі. На дзве ноты ніжэй. Густы бас. Так размаўляе на покуці сівагаловы, але яшчэ крамяны дзед.

Мароз пацісне, і голас у снега зноўку мяняецца. Адкуль толькі і злосць бярэцца. Ніхто ўжо не ступіць на яго срэбраны ганак незаўважаным. Што ні крок, то зычны вокліч. А то і стрэл грывне ў завуголлі.

Затое ў адлігу снег лагодны, такі добры, што любому дазваляе пакінуць за сабой сляды. Чысцюткія, выразныя. Яны блішчаць, нібы сподачкі. Толькі характэрна іх не надоўга — да першай завеі.

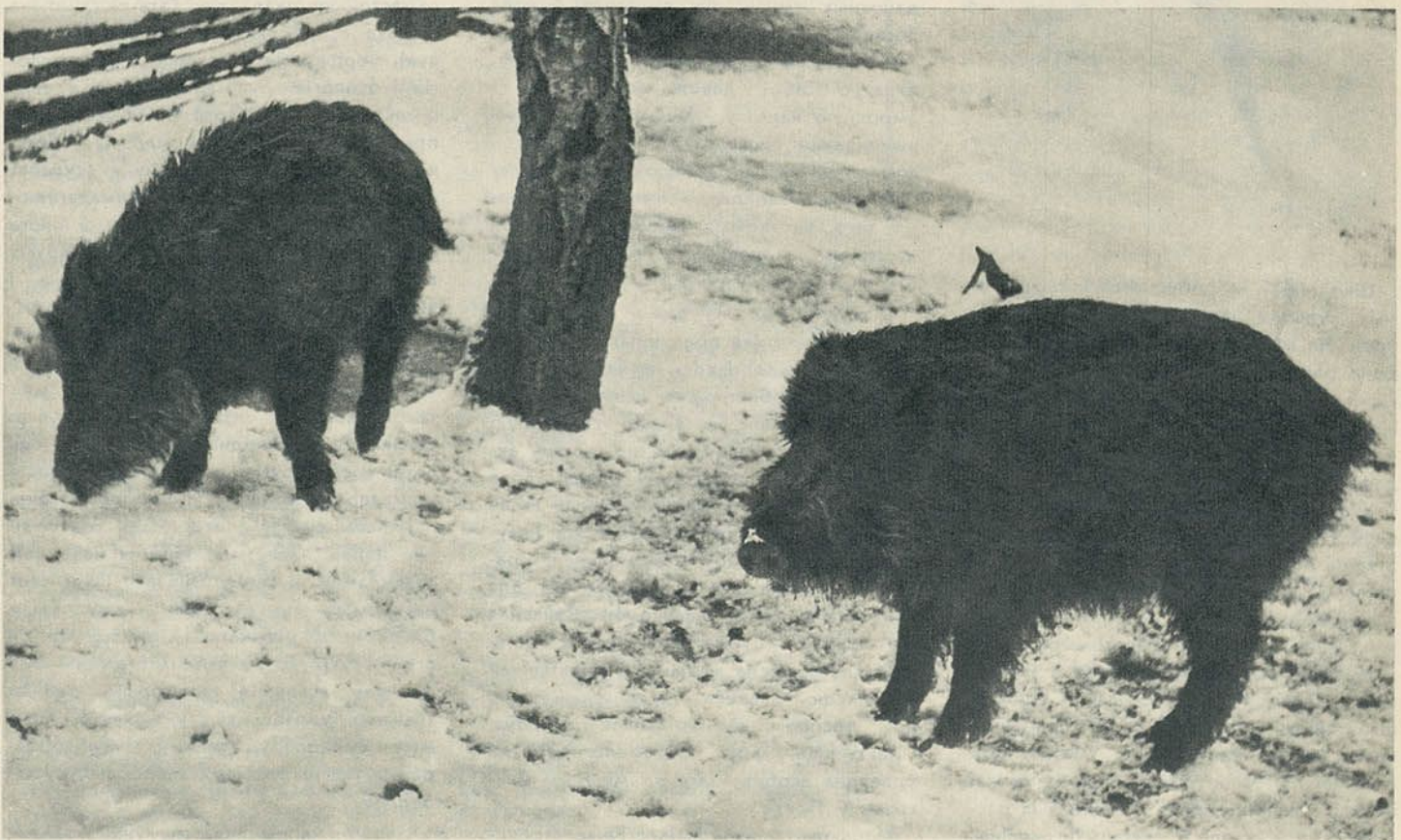
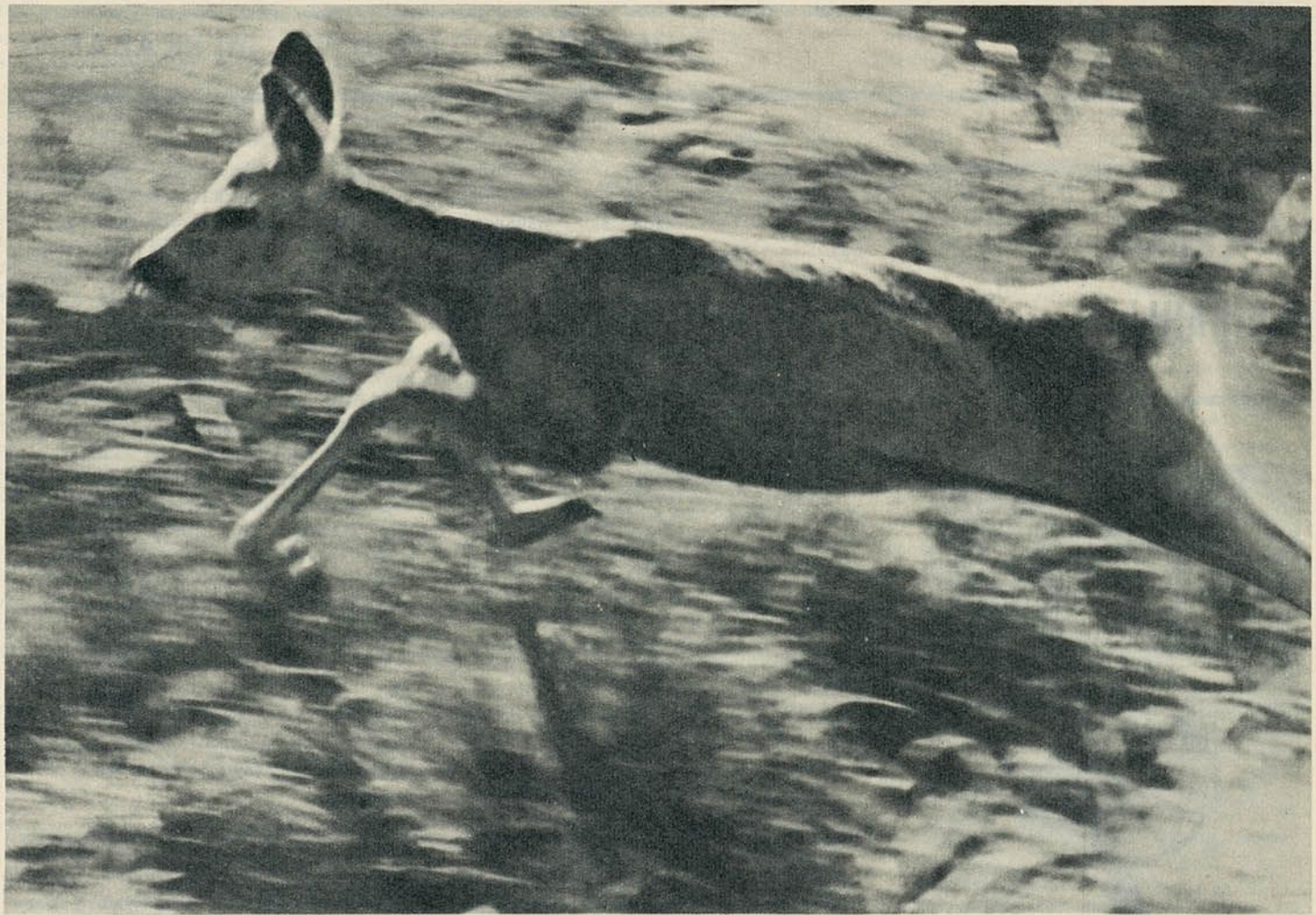
Снег ніколі не бывае аднолькавым. У зацішнай лагчыне яго нацярушыла па грудзі. Ён там пульхны, як мука. І калі

звяры пачнуць тут валтузіцца — белы пыл слупам паўстае. Як на старым млыне. А на лубяках і курганах, вылізаных ветрам, снег зярністы, шчыльна ўпластаваны, быццам наждачная папера.

Снег бясконцы ў сваіх праявах. У гушчары, дзе верхавіны ледзь працэджаюць святло, ён цьмяны і хваравіты на выгляд. На сонечнай паляне — жыццерадасны, увесь так і зіхаціць, быццам у госці сабраўся. Так і хочацца дакрануцца да яго святочнай, добра адпрасаванай кашулі. А зірніце, што робіцца ля плаतोў пасля мяцеліцы. Гурбы вышэй чалавека. Як белыя мядзведзі. У іх шырока разяўленых пашчах б'ецца прывідам блакітнае полемя. Гэта трасуцца ценікаўдуны. Пад вечар яны знямогуцца, саўюцца ў клубочак і заснуць.

А які дзіўны снег месячнай ноччу! Ён нагадвае сабой белы мармур. Цяжкі і гладкі. Цень ад галінкі ляжыць на ім фігуркай, выразанай з чорнай косці...

Вячаслаў ДАШКЕВІЧ

Two shaggy-haired dogs on a sandy beach. The dog on the left is looking down, and the dog on the right is looking towards the camera. A tree trunk is visible in the background.

МАЛЕНЬКІЯ ВЕЛІКАНЫ

Шкоднікі і хваробы сельскагаспадарчых культур штогод наносаць вялікі ўрон. На міжнародным кангрэсе па абароне раслін было ўстаноўлена, што калі гэтых страт не дапусціць, можна пракарміць дадаткова 150 мільёнаў чалавек. Вучоныя ўжо даўно заняты пошукамі надзейных сродкаў абароны раслін.

У апошнія гады быў зроблены значны крэн у бок хімічных спосабаў барацьбы з хваробамі і шкоднікамі ўраджаю. На першых этапах гэта дало эфектыўныя вынікі. Аднак вельмі хутка было заўважана, што шкодныя насякомыя даволі хутка «прывыкаюць» да ядаў, а карысныя — гінуць. Гінуць і пчолы. А вядома, што пчолы апыляюць да 85 працэнтаў кветкавых раслін. Можна ўявіць, што атрымалася б на Зямлі, калі б зніклі пчолы? Спачатку зніклі б кветкавыя расліны, затым сталі б знікаць і расліны, якія апыляюцца ветрам, а разам з імі

раслінадыя млекакормячыя, птушкі, насякомыя. Агалілася б глеба, а патокі дажджавой і снегавай вады пачалі б размываць яе...

І ўсё ж вельмі жаль, што з дзяцінства нас стараліся запэўніць, што насякомыя (навука, якая вывучае іх, завецца энтамалогіяй), як правіла, з'яўляюцца злоснымі шкоднікамі, якія наносаць вялікую шкоду чалавеку, жывёлам, раслінам. Гэта глыбокая памылка, абгрунтаваная на спрашчэнні разумення свету насякомых. А менавіта ў гэтым свеце творчая сіла прыроды ўвасобіла самую вялікую разнастайнасць відаў, найбольшую колькасць жыццёвых форм, і, як мяркуюць вучоныя, найбольшую колькасць форм удзелу ў кругавароце рэчываў у прыродзе. Мы ведаем цяпер ужо каля мільёна відаў насякомых, што значна перавышае колькасць відаў усіх астатніх жывёл і раслін разам узятых. Але толькі не больш дзесяці працэнтаў ад мільёна з'яўляюцца шкоднікамі!

Сёння ўжо можна гаварыць аб тым, што калі б 300 мільёнаў гадоў назад прырода не стварыла свет насякомых, то эвалюцыя, магчыма, пайшла б зусім іншым шляхам, не было б шмат якіх пладаносных раслін, не радала б вока багаццем фарбаў кветкі і зямля, пакрытая мхамі, лішайнікамі ды хвойнымі, уяўляла б сабой даволі аднастайную і змрочную карціну. Менавіта насякомыя выконваюць вялікую і тонкую работу па апыленню раслін, дзякуючы чаму чалавек атрымлівае плады і насенне. Акрамя таго, насякомыя даюць нам такія каштоўныя харчовыя і тэхнічныя прадукцы, як воск, шоўк, мёд, лак...

З году ў год на зямлі накапляецца мёртвая, інертная прадукцыя (і жывёльная, і раслінная). І вось насякомыя дапамагаюць тут бактэрыям здзяйсняць вялікую па сваёй значнасці санітарную функцыю і, такім чынам, прымаюць актыўны ўдзел у стварэнні пладароддзя глебы. Аднай з фундаментальных задач сучаснай энтамалогіі і з'яўляецца навуковы пошук шляхоў максімальнай і разумнай мабілізацыі ўсіх карысных для чалавека функцый насякомых. Сучасная энтамалогія — бурна развіваючаяся галіна біялогіі, цесна звязаная з практычнай дзейнасцю чалавека — з сельскай і лясной гаспадаркай, з аховай здароўя. Практычнай ролі энтамалогіі была ўдзелена асобая ўвага на мінулым кангрэсе ў Празе.

Марфалагічнае і фізіялагічнае страенне насякомых — іх шкілет, іх дыхальная

сістэма, шэраг рухомах функцый — у многім больш дасканалыя, чым у вышэйшых пазваночных і чалавека. Так, забеспячэнне тканяў і клетак кіслародам адбываецца непасрэдна, і гэта рэзка інтэнсіфіцуе работу арганізма цалкам. Механізм памножанага адказу на адзін нервовы імпульс дазваляе некаторым двухкрылым насякомым рабіць крыллямі больш 300 рухаў у секунду. Так званыя пцерасцізмы або крыловыя вочкі ў стракоз і іншых насякомых выключаюць шкодную вібрацыю крылляў, вядомую ў аэрадынаміцы і авіяцыі пад назвай фляццер. Пазнанне ўсіх гэтых «мудрасцей» страення насякомых не толькі ўзбагачае нашы ведаў аб «жывой» прыродзе, але з'яўляецца і бясконцай крыніцай ідэй для біёнікі.

Нельга не сказаць аб тым, што развіццё генетыкі і яе выдатныя поспехі ў апошнія гады шмат чым абавязаны энтамалогіі, у прыватнасці, сучасным яе дасягненням у галіне марфалогіі і сістэматыкі.

Дарэчы, гаворычы аб развіцці навукі пра насякомых, трэба, відавочна, сказаць аб тым, што сама агульная энтамалогія дыферэнцыравалася ўжо ў рады самастойных раздзелаў. Гэта сістэматыка (аснова асноў любой з біялагічных навук), марфалогія, фізіялогія, палеанталогія і экалогія. Дык вось адной з вяршынь сучаснай біялогіі (і энтамалогіі, у прыватнасці) з'яўляецца экалогія — навука, якая разглядае прыроду як складанейшую ўзаемасувязаную і самарэгулюючуюся сістэму. У прыродзе няма нічога карыснага ці шкоднага, тут няма другіх роляў, тут усё дакладна разлічана і збалансавана. Толькі чалавек у сваіх адносінах з прыродай стварае чыста практычную сістэматыку арганізмаў, дзялячы іх на шкодных і карысных. Але ніколі не трэба забываць, што акрамя гэтых «карысных» і «шкодных» відаў існуюць сотні тысяч другіх, якія ўдзельнічаюць у кругавароце рэчываў і складанымі экалагічнымі сувязямі ствараюць тое адзінае цэлае, якое мы зараз і называем экасістэмай ці біягеаэнезам. І тут свет насякомых можа служыць цудоўным біялагічным індикатарам любых экасістэм і ўсіх іх магчымых змен — пад уплывам асваення тэрыторый, розных хімічных уздзеянняў, уключаючы прамысловыя забруджванні і хімічную барацьбу са шкоднікамі, хваробамі, пустазеллем.

Цяпер, напрыклад, мы ўжо ведаем, што асваенне залежных зямель пад сель-

скагаспадарчыя культуры прыводзіць да карэнных змен: адны віды насякомых амаль знікаюць, другія значна памяншаюцца ў колькасці, а іншыя, наадварот, колькасна павялічваюцца ў гіганцкіх размерах. Такім чынам, ствараюцца паўторныя згуртаванні арганізмаў.

Тонкім ідыкатарам аказаліся і глебавыя насякомыя сумесна з іншымі беспазваночнымі. На гэтай аснове ў нашай краіне быў распрацаван новы, заалагічны метады дыягностыкі глебаў, які дае дакладныя крытэрыі вызначэння многіх якасцей глебавага покрыва, у тым ліку пладароддзя глебаў, іх хімізацыі. Цяпер ужо ні ў кога не застаецца сумнення ў тым, што сучасная энтамалогія можа даць у рукі вучоныя і практычных работнікаў вялікую інфармацыю аб насякомых-індыкатарах.

Сучасная энтамалогія цесна звязана з практыкай. Вялікія сілы энтамалагаў на ніве сельскай і лясной гаспадарак, у галіне аховы здароўя вядуць бясконцую

вайну супроць шкодных насякомых і кляшчоў. І гэта, вядома, лепшая з усіх магчымых войнаў, таму што яна служыць самым гуманым мэтам — паляпшэнню дабрабыту людзей.

Размеры страт сельскай і лясной гаспадарак ад шкоднікаў вельмі вялікія, але іх выяўленне сустрэаецца з вялікімі цяжкасцямі. Сапраўднае ўражанне аб стратах мы атрымалі б неадкладна, калі б у маштабе цэлых краін адказаліся ад мераў барацьбы са шкоднікамі. Натуральна, што ніхто не згодзіцца на такі вельмі дарагі і небяспечны эксперымент. Для ілюстрацыі прывядзем некалькі лічбаў. Штогадовыя страты сельскай і лясной гаспадарак ад шкоднікаў у дарэвалюцыйнай Расіі вызначаліся ў размерах каля 1,5 мільярда залатых рублёў, што раўняецца 70 працэнтам усяго дзяржаўнага бюджэту таго часу.

Вядома, што хімічная барацьба са шкоднікамі эканамічна вельмі выгадна. Але гэты від барацьбы можа даць і шэ-

раг адмоўных вынікаў. Многія хімічныя рэчывы адрозніваюцца стойкасцю. Накапляючыся ў глебе і раслінах, яны прыносяць шкоду жывёлам. І ўсё ж адмовіцца ад хіміі мы не можам. Толькі дзякуючы ёй мы штогод захоўваем 20—30 працэнтаў ураджаю! Як жа быць? Чаму аддаць перавагу і ад чаго адмовіцца? Гэта складаная сучасная праблема, якая прыцягвае да сябе тысячы спецыялістаў-энтамалагаў. Шмат гаворыцца ў апошнія гады аб біялагічнай барацьбе са шкоднікамі, якая, у прынцыпе, зразумела, больш дасканалая, чым хімічная. На жаль, мы стаім далёка ад навукова абгрунтаваных прыёмаў гэтай барацьбы. Абсалютна ясны толькі агульны прынцып — патрэбны такія сродкі абароны, дзякуючы якім быў бы найбольш эканамічны эффект і найменшы ўрон прыродзе.

Такім чынам, нашы погляды на свет насякомых не павінны быць аднабокімі і спрошчанымі. Свет гэтых жывых істот — адно з чудаўных і грандыёзных праяўленняў прыроды.

У ПЯРВІЧНЫХ КАЛЕКТЫВАХ

Пастаянная камісія па ахове прыроды Магілёўскага абласнога Савета дэпутатаў працоўных заслухала на чарговым пасяджэнні старшыню Касцюковіцкага райвыканкома тав. Сёмкіна П. І. аб мерах, прынятых па выкананню «Закона аб ахове прыроды ў БССР».

У сваім дакладзе тав. Сёмкін адзначыў, што ў раёне праведзена значная работа, звязаная з узмацненнем мер па ахове прыроды. Разам з тым у гэтай важнай рабоце ўсё яшчэ ёсць значныя недахопы. Напрыклад, у дрэнным становішчы знаходзяцца калгасныя лясы. У сельгасарцелі імя Леніна, напрыклад, у 1971 годзе самавольна было высечана 776 кубаметраў драўніны. У шэрагу іншых гаспадарак лясы захлаплены. Работа па перадачы калгасных лясоў у склад дзяржлесфонду ў раёне вядзецца слаба.

Дрэннае становішча ў раёне з будаўніцтвам і эксплуатацыяй ачышчальных збудаванняў на масласырзаводзе, аддзяленні «Сельгастэхніка», харчпрамкамбінаце. На будаўніцтва ачышчальных збудаванняў у аўтакало-не № 8 было зрасходавана 48 тысяч рублёў. Аб'ект гэты пабудаваны, але да гэтага часу ў эксплуатацыю не зда-ны.

Нездавальняюча выконваецца тут і Указ Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР ад 4 снежня 1964 года «Аб узмацненні барацьбы з парушэннем парадку захавання і выкарыстання вогне-стрэльнай зброі». Так з 203 выяўле-

ных незарэгістраваных паляўнічых стрэльбаў, арганамі міліцыі канфіскавана толькі 15.

Слаба вядзецца ў раёне работа па стварэнню новых пярвічных таварыстваў па ахове прыроды ў калгасах і саўгасах. Пакуль што яны дзейнічаюць толькі ў 4 гаспадарках.

У сувязі з гэтым пастаянная камісія па ахове прыроды прыняла пастанову.

У ёй Касцюковіцкаму выканкому райсавета прапанавана на адной з сваіх сесій разгледзець пытанне аб ходзе выканання «Закона аб ахове прыроды ў БССР», звярнуўшы асобую ўвагу на тое, каб у бліжэйшы час ва ўсіх гаспадарках былі пабудаваны сховішчы для ўгнаенняў і ядахіміка-таў. Да 1973 года прадпрыемствы і арганізацыі раёна, якія маюць аўта-транспорт, павінны абсталяваць мыйкі з улоўнікамі нафтапрадуктаў.

Пастаянная камісія па ахове прыроды прапанавала таксама райвыканкому, каб ён звярнуў самую сур'ёзную ўвагу на пытанні барацьбы з эрозіяй глебы, асваення асушаных зямель, прывядзення ў належны стан зямель, парушаных прамысловымі распрацоўкамі. У бліжэйшы час у раёне павінны быць вызначаны канкрэтныя тэрміны будаўніцтва і здачы ў эксплуатацыю ачышчальных збудаванняў на ўсіх прадпрыемствах.

Кантроль за выкананнем гэтых рэкамендацый ускладнены на абласную інспекцыю па ахове прыроды, абласное ўпраўленне лясной гаспадаркі і аблвыканком.

АФІЦЫЙНЫ АДДЕЛ

Нядаўна Дзяржкамтэт Савета Міністраў БССР па ахове прыроды абмеркаваў пытанні: «Аб стане і мерах паляпшэння справы рыбааховы ў рэспубліцы» (дакладчык П. І. Ратайка) і «Аб стане і мерах паляпшэння вуснай прапаганды і нагляднай агітацыі ў арганізацыях Беларускіх таварыстваў аховы прыроды, паляўнічых і рыбаловаў» (дакладчыкі П. А. Лугаўцоў і П. А. Віліткевіч).

Па абмеркаваных пытаннях Камітэт прыняў разгорнутыя рашэнні з указаннем канкрэтных задач і мерапрыемстваў.

Па ініцыятыве аддзела адміністрацыйных органаў Мінскага абкома партыі адбылася нарада, якая абмеркавала мерапрыемствы па паляпшэнню выканання Закона аб ахове прыроды Беларускай ССР. На нарадзе прысутнічалі пракуроры раёнаў, суддзі, начальнікі раённых упраўленняў міліцыі і іншыя адміністрацыйныя работнікі вобласці. З дакладам выступіў начальнік Мінскай абласной інспекцыі па ахове прыроды Е. І. Тараткевіч. Затым удзельнікі нарады абмянялі думкамі па шэрагу пытанняў. У заключэнне выступіў загадчык аддзела адміністрацыйных органаў Мінскага абкома партыі Ф. І. Мартынаў.

У КРАІНЕ ВЫСОКІХ ТАТРАЎ

Нягледзячы на тое, што Чэхаславакія размешчана ў самым цэнтры індустрыяльнай Еўропы, яе народ захаваў вялікую відавую і колькасную разнастайнасць дзічыны, якая жыве не толькі ў прыродным, але, галоўным чынам, у культурным асяроддзі. У аднолькавай меры гэтая краіна захавала ў водах сваіх сажалак, азёраў і рэк вялікае багацце рыбы. У гэтым пераконваюцца ўсе, хто наведвае Чэхаславацкую Сацыялістычную Рэспубліку. Пагэтану каратка раскажам аб развядзенні дзічыны ў ЧССР, аб традыцыях палявання ў гэтай краіне, арганізацыі паляўнічай справы і рыбаводства.

У Чэхаславакіі сёння сустракаецца каля ста відаў дзічыны, якія падзяляюцца на дзве асноўныя групы: карысныя і шкодныя звяры. Большасць відаў дзічыны ахоўваецца на працягу вызначанай часткі года. Пры гэтым галоўным чынам улічваецца перыяд размнажэння і клопату аб патомстве. Некаторыя жывёлы і птушкі, напрыклад, большасць соваў і драпежнікаў, лось, серна еўрапейская, дрофа, мядзведзь, сурок і іншыя ахоўваюцца круглы год. Для палявання на гэтую дзічыну трэба мець асобы дазвол. Паляўнічыя абавязаны ў сваіх угоддзях клапаціцца не толькі аб дзічыне, на якую яны палююць, але і аб рэдкіх відах фауны.

Меркаванне чэхаславацкіх паляўнічых аб так званай шкоднай дзічыне сёння зусім іншае, чым у мінулым. Шкодная

дзічына лічыцца натуральнай складанай часткай жывой прыроды. Пазбаўляючы паляўнічыя ўгоддзі ад хворай і параненай дзічыны, яна становіцца і натуральнай санітарнай міліцыяй. Аднак супроць відаў драпежнікаў, якія празмерна размнажаюцца, барацьба вядзецца пастаянна. Галоўным чынам гэта датычыць шэрых варонаў. Дазволена ў ЧССР знішчаць таксама сабак і кошка-браканьераў, а ў фазанарыях — вожыкаў.

Усё разам гэта дазволіла Чэхаславакіі заняць адно з вядучых месцаў сярод еўрапейскіх дзяржаў па здабычы карыснай дзічыны — 3,5 мільёна галоў у год. У 1969 годзе, напрыклад, у ЧССР было атрымана 7931 тона мяса дзічыны — у сярэднім па 70 кілаграмаў на сто гектараў паляўнічых угоддзяў.

Першае месца ў гэтым промысле займае заяц. Яго было адстрэлена больш 1220 тысяч штук. За ім ідзе фазан (1044 тыс. шт.), казуля (96 тыс. шт.), алень, дзік (7700 шт.). Здабыча астатніх відаў дзічыны складае прыкладна 4,5 працэнты — лані і муфлены, дзікія трусы, курапаткі, дзікія качкі і гусі, вальдшнепы, глушцы і інш.

Ва ўгоддзях чэхаславацкай зямлі акліматызаваны алень «сіка», алень віргінскі і беааравы казёл. У Высокіх Татрах і ў Паўночнай Маравіі жыве серна. Там жа знаходзяцца і калоніі суркоў, якія ахоўваюцца законам. Для дроф, якіх тут ужо каля 700 галоў, адведзены спецыяльны запаведнік у раёне Катарна.

Дзякуючы разумнай ахове ў ЧССР захаваліся і буйныя драпежнікі — каля 500 мядзведзяў і 800 рысяў. Страты, прынесеныя мядзведзямі жывёлаводству і пчалаводству кампенсуе грамадзянам дзяржава. Адстрэл мядзведзя дазваляецца толькі ў тым выпадку, калі ён сістэматычна нападае на хатніх жывёл.

Найбольш распаўсюджаным відам капытай дзічыны ў ЧССР стала казуля. Раней яна была выключна лясным зверам, а цяпер з'яўляецца і на палях. Колькасць яе расце так хутка, што казуль даводзіцца адстрэльваць усё больш.

Вельмі павялічылася ў ЧССР і пагалоўе аленяў — высакароднага сярэднеўрапейскага і высакароднага карпацкага. У лесе Жэгушыца пад Прагай разам з цёмнакаляровай ланню разводзіцца і белы алень. Аб з'яўленні ў Чэхіі белага аленя існуе дзве версіі. Адпаведна першай, яны былі завезены ў XVIII стагоддзі з Індыі. Другая гаворыць, што яны былі вывезены з Персіі ў 1780 годзе. Аднак белага жэгушыцкага аленя нельга лічыць пародай і тым больш відам. Яго белы колер — вынік раптоўнай мутацыі, якая перадаецца па спадчыне.

Лёс белага аленя таксама ўзяты ў рукі дзяржавы. Лес, дзе яны жывуць, меліраваны, пашыраны іх кармавыя ўгоддзі, а для падкормак жывёл выкарыстоўваецца спецыяльная кармавая сумесь.

Пастаянна клопоціцца чэхаславацкія паляўнічыя і аб такім рэдкім відзе фауны, як муфлон. Цяпер гэтых жывёл у ЧССР налічваецца 15 тыс. галоў — у чатыры разы больш, чым у 1937 годзе.

На працягу стагоддзяў у Чэхаславакіі разводзіцца фазан, якому як дзічыне, надаецца вялікае значэнне. Гэтая птушка сёння разводзіцца на плошчы ў 3250 тыс. гектараў паляўнічых угоддзяў, уключаючы 145 тыс. гектараў фазанарыяў.

Цяпер у ЧССР налічваецца 38 заказнікаў агульнай плошчай 37 тыс. гектараў. Іх прызначэнне — гэта не толькі развядзенне дзічыны для паляўнічых мэт. Яны становяцца цэнтрамі звераводства, дзе паляўніцкі дзічыну на аснове навуковых ведаў.

Сучасны высокі ўзровень паляўнічай справы ў ЧССР дасягнуты не толькі дзякуючы спрыяльным кліматычным умовам. Шэраг краін, дзе гэтыя ўмовы амаль аналагічныя, не могуць зраўняцца з ЧССР у культуры вядзення паляўнічай гаспадаркі. І тлумачыцца гэта ў многім тым, што традыцыі палявання ў ЧССР, якія маюць старадаўнюю гісторыю, захаваны да сённяшняга дня. У прыватнасці, захаваны старадаўні, прыгожы, урачысты рытуал пасвячэння ў паляўнічыя, пасля атрымання імі спецыяльных дыпламаў. Паляўнічая справа ў ЧССР дасягнула свайго сучаснага ўзроўню, дзякуючы, у асноўным, самаадданай працы сотняў тысяч паляўнічых. Ахова ўсяго жывога на сваёй зямлі з'яўляецца для чэхаў і славакаў тым, што само сабой разумеецца. Вось чаму, нягледзячы на тое, што колькасць паляўнічых увесь час расце, дзічыны ва ўгоддзях не памяншаецца.

Коротка аб рыбаводстве і спартыўнай лоўлі рыбы ў ЧССР.

Рэкі, азёры і сажалкі на тэрыторыі сучаснай ЧССР яшчэ ў даўні час былі багаты рыбай. Асабліва быў вядомы чэшскі карп — вытанчанае блюда князёў і каралёў. Славіліся чэшскія рэкі сваімі самамі, шчупакамі, фарэллю, ласосем. Аднак з развіццём прамысловасці рыба

паступова стала знікаць. Вось чаму ўжо ў XIX стагоддзі ў краіне былі пачаты работы па мэтанакіраванаму рыбаводству. І сёння грамадзяне гэтай краіны могуць ганарыцца дасягнутым.

У чэхаславацкіх водах жыве цяпер 65 відаў рыбы, значная колькасць у якіх — самыя каштоўныя пароды — фарэлевая, ласосевая, харыусныя. І гэта не толькі вынік барацьбы з забруджваннем рэк і вадаёмаў, якая ўзмацняецца з кожным годам, дзякуючы клопату дзяржавы і 150-тысячнай арміі членаў чэхаславацкага саюза рыбацоваў. Гэта іх намаганнямі дасягнута тое, аб чым могуць пакуль што толькі марыць у шэрагу многіх дзяржаў — усе азёры і сажалкі тут поўныя рыбы. Кожны год 64 інкубатары краіны дастаўляюць у іх каля 90 мільёнаў штук маленькіх самых каштоўных рыб, у тым ліку і славутага дунайскага ласоса.

Усе гэта гаворыць аб тым, што вопыт чэхаславацкіх сяброў можа быць паспяхова выкарыстаны ў нашай рэспубліцы.

АСНОВЫ ВОДНАГА ЗАКАНАДАЎСТВА БССР

Ізлажэнне

Дзяржаўная ўласнасць на воды складае аснову водных адносін у СССР. Яна стварае спрыяльныя ўмовы для ажыццяўлення планавага і комплекснага выкарыстання вод, дае магчымасці забяспечыць найлепшыя ўмовы працы, быту, адпачынку і аховы здароўя саўвечных людзей.

Развіццё грамадскай вытворчасці і будаўніцтва гарадоў, рост дабрабыту і культурнага ўзроўню насельніцтва павялічваюць рознабаковыя патрэбы ў вадзе і павышаюць значэнне яе рацыянальнага выкарыстання.

Дзяржаўны кантроль за выкарыстаннем і аховай вод ажыццяўляецца Саветамі дэпутатаў працоўных, іх выканаўчымі і распараджальнымі органамі, а таксама спецыяльна ўпаўнаважанымі на гэта дзяржаўнымі органамі.

У мэтах падтрымання спрыяльнага воднага рэжыму рэк, азёраў, вадасховішчаў, падземных водаў і іншых водных аб'ектаў, для папярэджання воднай эрозіі глебы, заілення вадаёмаў, пагоршання ўмоў жыцця водных жывёл, устанавліваюцца водаахоўныя зоны лясоў, а таксама праводзіцца леса-меліярацыйныя, супроцьэрозійныя, гідратэхнічныя і іншыя мерапрыемствы.

Пераўступка права водакарыстання і іншыя здзелкі, якія прама ці скрытна парушаюць права дзяржаўнай уласнасці на воды, караюцца па закону.

Крымінальную ці адміністрацыйную адказнасць можна панесці за:

самавольны захоп водных аб'ектаў ці самавольнае водакарыстанне;

забруджванне і засмечванне вод;

увядзенне ў эксплуатацыю прадпрыемстваў, камунальных і іншых аб'ектаў без спецыяльных збудаванняў і канструкцый, папярэджваючых забруджванне вады; забар вады з парушэннем планаў водакарыстання; безгаспадарчае карыстанне вадой; парушэнне воднага рэжыму на водазборах, якое выклікае іх забруджванне, водную эрозію глебы і іншыя шкодныя з'явы; самавольнае правядзенне гідратэхнічных работ; парушэнне правіл эксплуатацыі водагаспадарчых збудаванняў і ўстановак.

ЕГЕР 3 ПІЛІШЧЫНА

У сярэдзіне кастрычніка нечакана рана ўпаў на зямлю мокры снег. Раскісшыя чавускія прасёлкі, схопленыя марозцам, за ноч застылі цэмантам. Але калі мы дабраліся да Пілешчына, вятры задулі з паўднёвага боку, пырснула сонца — нібы павеяла вясной. Напалову абляцеўшыя бярозы зноў ажылі, нечакана весела ўспыхнулі чырванню. З лесу пацягнула пахамі вады-снежніцы, апалага лісця, імоў...

І дарога стала па-ранейшаму мокрай.

Змяніўшы чаравікі на боты, ідзем у бок лесу — я і ахотазнаўца Віктар Панамарэнка. Трэці, да якога мы і прыехалі ў Пілешчына, — егер Рыгор Цярно, — быў у звычайных для яго «б'яхах». Шукаць жа Піліпыча ў яго «вотчыне» было дарэмна.

— Пайшлі! — пасля кароткага роздуму вырашыў Панамарэнка. — Пакуль з'явіцца, сёе-тое паглядзім.

Горача ўжо, з кожнай сотняй метраў усё цяжэйшымі становяцца боты. З задавальненнем бы перадыкнуў — «правяднік» не збаўляе кроку. Але вось, нарэшце, і лес, дарога пайшла цвярдзей, раўней. Лужыцы ў каляіне прасвятлелі. А хутка адкрылася невялікая паляна, як бывае ў лесе, знарок, уся ў белай агарожы бяроз, а на краі яе, пад елкай — дашчаны домік. Панамарэнка зварочвае да яго.

— Склад нумар адзін... Піліпыча работа.

Віктар Дзям'янавіч моўчкі адмыкае дзверы. Са складскай цемры дыхнула тонкімі пахамі траў. Агледзеўшыся, убачыў на паліцах спелыя гронкі рабіны, звязкі асінавых галін, у вуглах — горкі жалудоў, зернеадыходаў.

І ўсё гэта, як аказалася, корм для дзікай птушкі, звера, які прызапасіў для іх на зіму Цярно з сябрамі.

Пытаю:

— Але тут жа не запаведнік?

Панамарэнка прыжмурыўся:

— Так, не запаведнік... Але трэба ж улічваць абставіны: гаспадаром тут ніхто іншы, а ганаровы член таварыства аховы прыроды Рыгор Цярно!

Так я быў выкрыты ў дылетанстве. Так пачаўся мой дзень маленькіх адкрыццяў у пілешчынскіх лясах, так спачатку завочна, я пазнаёміўся з яшчэ адным завадатэем — егерам Рыгорам Піліпавічам Цярно.

Дзям'янавіч вядзе мяне ўсё далей у лес. Зрэдку ён прыпыняецца, прыгляд-

ваецца да зямлі: «Глядзі, зусім нядаўна прайшоў...» Я таксама бачу свежы след: просеку перайшоў лось. І зноў: «Ты г-глядзі, цэлае стада. Разбагацеў Піліпыч!» Быццам сцэжка перарэзала просеку — ноччу тут пабывала дзiesiąткі тры дзікоў.

Але навокал ціха, ні шораху, ні гукі. Дзень у лесе — час адпачынку яго жыхароў. Часы «п'ік» тут — ад змроку да світання. Тут свае законы, свае дарогі, свае паняцці аб гонары. Таму большасць з нас, уступаючы ў лес, бачыць на яго старонках толькі іерогліфы. І не год, не два патрэбна, каб сэнс іх стаў чалавеку больш-менш зразумелым.

Па-асенням спакойны пілешчынскі лес: ні шчэбету птушкі, ні голасу звера. І ўсё ж не верыцца пачуцям: у абходзе Цярно каля сотні ласёў, у некалькі разоў больш дзікоў, мноства казуль, зайцоў. Пабываў тут не так даўно нават і сам «гаспадар» — буры мядзведзь. Але як толькі выйшлі мы на невялікае бульбяное поле (спачатку падумаў, што побач жыллё, хоць і забраліся мы ў самую глухамань абходу), блізкая прысутнасць звера насцярожвала: участак уздоўж і ўпоперак быў зрыты, па крайняй меры тут пагаспадарыла паўсотні дзікоў.

Поле гэтае ніхто і не думаў ахоўваць, наадварот, яно было распрацавана і засеяна ў самым глухім вугалку лесу. І зроблена гэта было зноў жа рукамі Цярно і механізатарамі мясцовага калгаса «Зара». А непадалёк імі ж раскарчаваны яшчэ адзін участак — аднаго падкормачнага поля для «дзікуноў» аказалася ўжо мала.

Прайшлі крыху лесам — зноў сюрпрыз, яшчэ адзін штрых бескарыслівасці егера Цярно. Лясная сажалка, берагі якой былі ўсеяны слядамі дзікоў, ласёў, птушак, аказалася штучнай і прызначалася для вадапою дзікіх жывёл.

Ідучы назад, доўга кружылі вузкімі ляснымі сцэжкамі, перасякалі палянкі з астаткамі таючага снегу і россыпамі мёрзлых баравікоў, зноў выйшлі на паляну, дзе стаяў домік-склад. Панамарэнка спыніўся каля старога сплеченага кошыка, які ляжаў у беразняку, сказаў задумёна:

— Калі б Піліпавіч уздумаў стварыць свой музей, я б параіў яму павесіць гэты кошык на самым відным месцы.

Пазней я зразумеў, што гэта не было жартам. І вось чаму.

Пад вечар, калі мы сядзелі ў гасцінным доме Рыгора Піліпавіча, разглядалі яго альбомы, я зноў убачыў на старэнькім фота гэты кошык, толькі яшчэ новы. Піліпавіч цягнуўся з ім па пояс у снезе, цяжкім, поўным рабінавых гронкаў. На здымку ён усміхаўся, хоць наўрад яму тады было да ўсмешкі...

Піліпавіч таксама затрымаў позірк на фатаграфіі, сам сабе ўсміхнуўся, адклаў яе ў бок.

— Так, было...

Можа адчуў на плячы ўвесь цяжар поўнага кошыка, а можа зноў усплылі крыўды тых год, хто ведае, пачатак заўсёды нялёгка.

Страпануўся:

— А-а! — быццам адрэзаў усё мінулае, забыў.

Але я, відаць, усё ж павінен каротка расказаць аб мінулым пілешчынскіх лясцоў.

У тыя часы, калі Цярно стаў егерам, а пазней добраахвотна ўзваліў сабе на плечы яшчэ і клопаты грамадскага інспектара па ахове прыроды, ды яшчэ абавязкі намесніка старшыні калектыву паляўнічых і рыбаловаў, пілешчынскія лясы былі па сутнасці незаселенымі. Амаль. Былі яны такімі ж прыгожымі, прывольнымі, але, калі так можна сказаць, бяздзічнымі.

Але што лес без дзічыны? Без трубнага крыку ляся, без слядоў дзіка і зайца, без песняў птушак.

Лес без душы, як раптам пакінуты гаспадарамі дом.

І вось прыйшоў у яго спачатку ўсяго адзін толькі бясрэбранік, прамовіў нейкія цудоўныя словы і пілешчынскія лясы ажылі, напоўніліся дзічынай.

Скажаце — перавялічваю, фантазія. Нічужь. Сумняваліся ў гэтым і іншыя. Адзін з работнікаў раёна (пасля выступлення Цярно на нарадзе ў Чавусах, дзе ён паставіў пытанне аб больш інтэнсіўным адстрэле ў сваім абходзе ласёў і дзікоў) не разабраўшыся спачатку, абвінаваціў яго ў лёгкадумнасці, у схільнасці да «ружэйнага балаўства». Але пабываўшы ў Пілешчына, пераканаўшыся ў становішчы спраў на месцы, ён папрасіў прабачэння ў Цярно. Егер быў правы — лішак «дзікуноў» пачаў наносіць шкоду маладому лесу, пасевам. У гэты ж час, зберагаючы дзічыну, дзяржава несла страты.

Было відавочна, што гэты таварыш зыходзіў з агульных лічбаў, у маштабе раё-

на (у суседніх лясках у гэтым сэнсе справы сапраўды дагэтуль ідуць дрэнна), не ўлічыў, здавалася б, такую «дробязь», як сапраўдную любоў чалавека — няхай нават аднаго — да сваёй справы, якой ён прысвяціў жыццё.

І гэта зусім не прыгожыя словы.

Так, пілешчынскія лясныя цяпер поўныя дзічыны. У чым жа справа?

Я тут нават такое чыў аб Цярно, маўляў, «прыман» ён ведае, чытай, асобы сакрэт.

Так, такі сакрэт у яго ёсць. З яго дазволу я выдам гэтую тайну, па пунктах пералічу яе складаныя.

Па-першае, вялікая, шчырая любоў да ўсяго жывога. Жывога і зялёнага.

Бескарыслінасць, па-другое, няўменне жыць толькі для сябе.

Веды лясных законаў, павадкаў, густаў звяроў, нават іх патрабаванняў. У адрозненне ад іншых егераў, падкормку дзічыны ён пачынае, напрыклад, не тады, калі звер ужо галадае, а з восені, і, такім чынам, забівае, як гаворыцца, адразу двух зайцоў: прыманьвае звер, робіць яго аседлым у сваіх лясках, застаўляе адносіцца да свайго «дома» уважліва. Сыты звер (гэта аксіёма, аб якой, на жаль, некаторыя работнікі лесу забываюць), у прыватнасці, заяц-русак, астаўляе ў такім выпадку нават маладыя сады.

Можна было б назваць і іншыя састаўныя дэталі яго поспеху, але наўрад ці гэта трэба рабіць. Скажу аб галоўным, на мой погляд: за ўсе гэтыя «пазаштатныя» клопаты свае вялікія (пасада ў Цярно — ляснік, за што ён і атрымлівае заробковую плату) ён не мае ні граша!

Каюся, бываюць цяпер эрэдку прэміяльныя, падзякі, граматы.

Але ў даным выпадку яны не ў лік, яны толькі малая дань яго клопатам.

Дык што гэта: дзівацтва, падзвіжніцтва?

Цяжка сказаць, хутчэй усё разам. Лепей, здаецца, растлумачыць сутнасць натурны Цярно ёмкімі і дакладнымі формуламі К. Маркса: «голая карыснасць» і «чалавечая карысць». У першым выпадку перад намі толькі работнік, у другім — чалавек з усім яго захапленнем, складанасцю, дзівацтвам, любоўю да справы жыцця. Карацей кажучы, у другім выпадку гаворка ідзе аб людзях, падобных Цярно, якія бескарысліва бяруць на сябе мноства «незарплатных» клопатаў і якія з задавальненнем нясуць гэтую ношу.

Цярно сярод усіх пілешчынскіх прыродалюбаў, вядома, самы прыкметны, самы актыўны. Але зноў жа без іх, без сяброў сваіх і таварышаў (а іх у паляўнічым калектыве ўжо больш пяцідзесяці чалавек) многага б ён не дасягнуў. Цярно пачаў добрую справу, захапіў ёю другіх, разам пайшлі далей. Разам жа цяпер (толькі дай Цярно знаць) саджаюць на лясных палях бульбу, разам нарыхтоўваюць у вольны ад работы час корм для сваіх «дзікуноў», разам вырашаюць усе пытанні па ахове лесу, павелічэнню колькасці дзічыны, барацьбе з браканьерамі. І, як правіла, эфектыўна, асабліва ў апошнія гады, калі на чале мясцовага паляўнічага калектыву стаў старшыня калгаса «Зара» Сямён Байсаў. Разам яны зрабілі вялікую справу: даказалі практычна, што нават лясны звер і той можа стаць сябрам чалавека.

...Мне трэба сфатаграфавачы Рыгора Піліпавіча і я падумаў, што лепшым фонам яму можа быць толькі лес. Выходзім з ім на двор. Амаль адразу за хлявом, у дваццаці метрах — малады лесасоннік і бярозкі.

Ён таксама, быццам адгадаўшы мае намеры, сказаў:

— Здымі мяне тут, каля гэтага ляска... На памяць.

І тады я даведаўся яшчэ аб адной прыгожай старонцы біяграфіі Цярно.

Лясок на схілах яру, каля кога мы спыніліся, быў пасаджаны яго рукамі і тады яшчэ малалетняга сына Анатоля. Увесь, да адзінай сасёнкі і бярозкі. Сёлета ён прынёс пілешчынцам свае першыя дары — россыпы маслакоў-здаравячкоў і падбярэзавікаў.

З Анатолям Цярно, тутэйшым тэхнікам-лесаводам (у мінулым годзе ён скончыў Полацкі тэхнікум з адзнакай і бацька ходзіць у яго цяпер у «радавых») сустрэцца мне не давялося — паехаў у Чавусы па службовым справам. Але ўжо па таму, з якой гордасцю гаварыў Піліпавіч аб сваім «начальніку» было ясна — ён атрымаў у асобе сына вернага пераемніка.

Ці ж не радасць? Што яшчэ лепшага можа жадаць бацька: сын пайшоў па яго слядах, з малаком увабраў у сябе яго цягу і захапленне, яго ідэал жыцця.

Калі мы выехалі з Пілешчыны, на ўскраіне вёскі, сярод хмызняку, прамільгнула азярцо. Панамарэнка крануў мяне за рукаў:

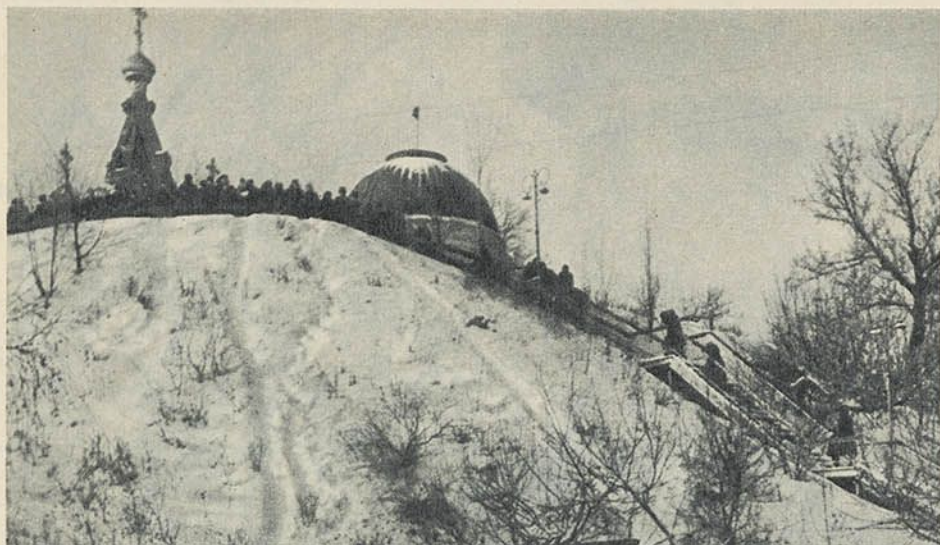
— Бачылі возера? Піліпавіч запрудзіў са сваімі паляўнічымі і рыбалоўамі. Там столькі цяпер карасёў! А акунёў! А вунь за тым узгоркам — яшчэ адно возера. Таксама штучнае.

Падумалася: як аддзякаваць тутэйшым людзям гэтыя клопаты аб іх, клопаты Рыгора Цярно?

Праплывалі па баках у вячэрнім змрокку пілешчынскія лясны і пералескі, якія я ўжо крыху ведаў. Лясны, якія адраджэннем сваім абавязаны ў многім Рыгору Цярно.

Цярно і яго добрым, такім жа бескарыслівым сябрам.

ВІКТАР ХЛІМАНАУ

ЖЫВЫЯ ВЫКАПНІ

«З ВАРАГ У ГРЭКІ»

Цесна на шашы Ленінград—Адэса, якая прабягае па ўсёй Беларусі. Тысячы машын, сотні людзей днём і ноччу, летам і зімою снуюць па гэтай трасе. Паглядваючы з-за шыбаў кабіны на ландшафт, які штохвілінна мяняецца. Рэдка хто здагадваецца, што ён едзе зусім побач з былінным шляхам з «вараг у грэкі», што па гэтай дарозе ездзіў Пушкін, Лермантаў, што побач—шырокавядомыя помнікі архітэктуры і гісторыі старога часу, што адсюль узяў пачатак і сілу Расійскі Чарнаморскі флот, што тут салдаты Пятра I разбілі корпус шведаў, а генерал Раеўскі з сынамі зваршыў подзвіг, які ўвайшоў у гісторыю, як «рускія Фермапілы», што тут быў штаб Ракасоўскага, што падзеі, якія адбыліся ў гэтым краі, адлюстраваны ў творах Талстога, Купрына, Буніна, Шолахава, Серафімовіча, Я. Коласа.

Такім чынам, наша прыродазнаўчае апавяданне аб Гоме, Гоміі, Гомле, Гміі, Гомеле—сталіцы Радзімічаў—славутага славянскага племя, якое адыграла вялікую ролю ў станаўленні расійскай дзяржаўнасці і ўтварэнні беларускай нацыі.

Гомель—самае старажытнае паселішча на зямлі Радзімічаў. Горад упамінаецца ў першай палове XII стагоддзя. Да сярэдзіны XVIII стагоддзя Гомельскае староства складалася з Гомеля, слабады Спасскай, 82 вёсак з манастырамі, млынамі і заводамі. У горадзе гаспадарыў польскі князь Чартарыжскі, які меў 13326 прыгонных і 293 тысячы дзесяцін зямлі.

Пасля ўз'яднання Беларусі з Расіяй у 1772 годзе Чартарыжскія адмовіліся прысягнуць рускаму трону і Гомель стаў належыць дварцоваму ведамству. У 1777 г. імператрыца Кацярына II, едучы ў Крым, падарыла Гомель вядомаму палкаводцу, герою Задунайскаму-Румянцаву П. А. У даравальнай грамаце П. А. Румянцаву Кацярына II піша: «Даецца для ўвасалення яго вёска ў 5 тысяч душ у Беларусі». Вёска гэта называлася Гомелем.

У 1785 годзе стары замак Чартарыжскіх быў разбураны і на яго месцы пачата будаўніцтва цудоўнага палаца і парку. Палац і паркавая гаспадарка былі закончаны ў асноўным у 1793 годзе.

Трэба аддаць належнае сыну П. А. Румянцава-Задунайскага—А. П. Румянцаву, старшыні Дзяржаўнага савета Расійскай імперыі, міністру замежных спраў, які любіў і разумеў прыроду. Ландшафты, малянак парку—яго задума. Збудаванне цяпліц ці аранжарэяў, «лебядзінага возера», пасадка рэдкіх дрэў былі зроблены па яго чарцяжах рукамі прыгонных, сярод якіх былі сапраўдныя майстры садова-паркавага мастацтва.

ЦУДА ПРЫРОДЫ

Кажуць, што сусветна вядомы парк «Сафіяка» у г. Умані Украінскай ССР—адзін з лепшых паркаў Еўропы, якія захаваліся дагэтуль. Аўтар гэтай карэспандэнцыі быў ва Умані і бачыў цуда прыроды, створанае рукамі прыгонных гетмана Патоцкага ў пачатку XVIII стагоддзя.

Дух захоплівае ад характава, танчэйшага майстэрства маларасійскіх казак. Але сённяшні гомельскі парк не горшы. Ён таксама зачароўвае кожнага, хто аднойчы ступіць на яго сцяжынку.

Нельга апісаць гэтага багацця гамяльчан, упэўненых, што іх парк зачароўвае душы. Парк разбіты па тыпу ландшафтнага малюнка.

На плошчы 30 гектараў расце больш 8000 дрэваў каля ста відаў. Тут і гіганцкіх памераў дубы, веймутаўскія сосны, плакучыя ясені, грабы, ліпы, лістоўніцы, каштаны, акацыі, а таксама рэдкія пароды маньчжурскага арэха.

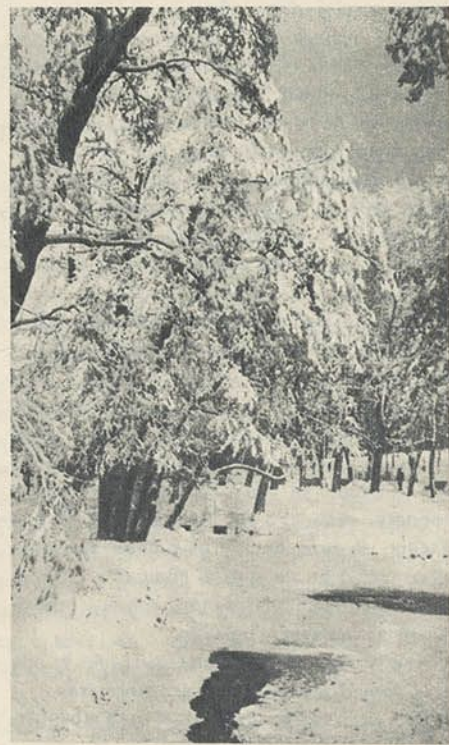
Нельга прайсці не спыніўшыся ля японскага «свяшчэннага» дрэва гінка-белобы—гэтага рэдкага стварэння прыроды. Калісьці, у юрскі перыяд, гэтыя дрэвы раслі вялікімі масівамі. Цяпер гэта—жывыя выкапні. Крона гінга нагадвае хвою, але, прыгледзеўшыся, бачыш, што гэта лісцёнае дрэва. Лісце плоскае, бліскачае, веерападобнае.

Недалёка ад гінга раскінуўся шацёр аксаміту амурскага. Дрэва вельмі нагадвае наш ясьень. Кожны імкнецца пакрацаць бархатнае лісце гэтага прыгажуня. Пірамідальны дуб стаіць у цесным акружэнні дрэваў з Кітая.

Пройдзеш праз «лебядзіны мосцік» і справа бачыш групу высокіх лістоўніц, пахучых, нібы бальзам.

У парку шмат птушак. Залаціста-жоўтыя пеначкі, малінаўкі, дразды, сітаўкі, шпакі. Не глядзячы на тое, што ў парку заўсёды шматлюдна, парнатая салісты адчуваюць сябе як дома.

Яшчэ пры Румянцаве ў парку была велізарная аранжарэя, у якой раслі лімонныя, апельсінавыя і іншыя дрэвы. У перыяд продажу ў 1834 г. П. П. Румянцавым памесця дварцоваму ведамству, аранжарэю вывезлі ў Кіеў, дзе яна паслужыла пачаткам і асновай для сусветна вядомага батанічнага саду. У той жа час карціны, фарфор, скульптуры і іншыя творы мастацтва, былі вывезены ў сталі-

цу, ў Румянцаўскі дварэц, які стаў называцца «Румянцаўскім музеем».

Славутая бібліятэка гомельскага дварца перавезена ў Маскву і стала называцца Румянцаўскай. У гэтай бібліятэцы любіў займацца У. І. Ленін.

Гомельскае памесце, створанае рукамі народа, стала народным набыткам. 19 красавіка 1917 г. тут адбыўся першы з'езд бальшавікоў Гомеля, а 12 лістапада 1917 г. у палацы адкрылася паседжанне гарадскога Савета рабочых і салдацкіх дэпутатаў.

ДОБРАЯ МІСТЫФІКАЦЫЯ

Прыкладна 160 гадоў назад, недалёка ад парку быў пабудаваны паляўнічы домік з пакоямі адпачынку і вінным склепам. Домік гэты і зараз стаіць на стыку вуліц Ланге і Пушкінскай. Цікаваць да доміка выклікае архітэктурная містыфікацыя. На першы погляд здаецца, што домік каменны. Але ён... драўляны, рублены сякерай з тоўстых сасновых бявенняў.

Справа ў тым, што калі домік стаў разбурацца, яго акуратна, каб зберагчы прапорцыі, выклалі зверху цэглай. А восем гадоў назад старыя перакрыцці над скляпамі былі заменены сучаснымі.

Цяпер у гэтым містыфікаваным, але затое ўзноўленым будынку, знаходзіцца будаўніча-мантажнае ўпраўленне № 3.

Так гамяльчане збераглі цікавейшы помнік садова-паркавай архітэктуры.

МІЛЬЁН КВЕТАК

Ганарацца гамяльчане сваім паркам, любяць яго, арганізоўваюць у ім масавыя гуляніі і суботнікі. Улетку на тэрыторыі парку высаіваецца больш мільёна кветак. На аляях садаводы-дэкаратары выстрыгаюць клумбы, вазы, «мядзведзяў», «вавёрачак».

У 1951 г. пачалася зялёная пасадка на левабярэжнай частцы парку: ад Пралетарскага лугу і ракі ідуць да Новабеліцкага моста. Гэтыя работы працягваюцца і цяпер. У новай частцы парку расце звыш сямі тысяч дрэваў і кустоў.

Калі стары дварцовы парк займае 30 гектараў, дык новая, левабярэжная яго частка — 208. Два паркі аб'ядноўвае лёгкі пешаходны мост.

У старой частцы парку ёсць «лебядзінае возера», якое жывіцца крыніцамі і спецыяльна ўстаноўленымі фантанчыкамі. Вакол «лебядзінага» заўсёды поўна дзяцей, і кожны імкнецца што-небудзь даць беласнежным птушкам, якія даверліва прымаюць ласункі з рук малышоў.

У заключэнне неабходна адзначыць, што калектыў гомельскага парку імя А. В. Луначарскага неаднаразова выходзіў пераможцам ва Усесаюзным спаборніцтве, узнагароджан прэміямі, граматамі, ганаровымі дыпламамі.

І ў гэтым адлюстроўваецца клопат савецкага чалавека аб акружаючай яго роднай прыродзе.

Б. ВІКТАРАЎ

ПЯТРУСЬ БРОЎКА,
народны паэт Беларусі

БЕЛАРУСЬ

Зямля Беларусі! Бары і дубровы,
Жытнёвае поле, шаўковы муроґ,
У промнях рабіны заход вечаровы,
Што клёкат буслоў — ручаёў перамовы
І ў шумных прысадах істужкі дарог.

Зямля Беларусі! Вачамі азёраў
Глядзіш ты ў празрыстыя высі нябёс,
Начамі, што яблыкі, падаюць зоры,
Знікаюць па водах, па чорных разорах,
Па травах, абсыпаных кроплямі рос.

Былога быліны, старога паданні
Пльвуць, як аблітыя сонцам чаўны,
Па краю зялёным, прасторах бяскрайніх
Ад Нёмна да Сожа, ад Буга да Гайны,
Па хвалях Дняпра і шырокай Дзвіны.

Бацькоў нашых слава на іх узбярэжжах,
Гамоняць пра гэта бары-байкары,
Гамоняць пра гэта і Полацка вежы,
І Турава сцены, і шум Белавежы,
І роднага Мінска сівыя муры.

ТАМ,
ДЗЕ НАРАДЗІЛАСЯ
«ПАЎЛІНКА»

Зыходзячы з магчымасцей нашай рэспублікі, гэты маршрут, бадай, самы цікавы. Ён спалучае ў сабе і багатую старадаўнюю гісторыю, і яскравую на падзеі сучаснасць, і, зразумела, непаўторныя куткі беларускай прыроды.

Паход лепш за ўсё пачынаць ад Кургана Славы, на 21 км Маскоўскай шашы. Даехаць сюды можна аўтобусам. Затым дарога пойдзе ляснымі сцежкамі ў напрамку на поўнач, да ракі Усяж. На беразе яе можна будзе зрабіць першы начлег. Далей — па цячэнню, па правым беразе, пакуль не пакажацца вёска Косіна. Адсюль на поўнач, да ракі Гайна, дзе стаіць невялікая вёска Забярэзаўка. Ад яе на захад — на Лагойск — цягнецца лясная прасёлачная дарога. Вельмі прыгожая. Правільна зробіце, калі спыніцеся тут на начлег. У Лагойск дабярэцеся на другі дзень.

На думку вядомага савецкага гісторыка Ціхамірава назва «Лагойск» пайшла ад беларускага слова «лог» і «лажбіна». Сапраўды, горад размясціўся ў даліне жывапіснай Гайны, якая цячэ паміж высокімі ўзгоркамі ледавіковага паходжання.

Вакол горада — ланцуг невялікіх гор. Найбольш прыгожая з іх — Паненская. Пра яе існуе многа паданняў. Аб адным з іх расказвае ў сваіх «Вечарніцах» Д. Марцінкевіч.

Лагойшчына ў сувязі з яе непаўторнай прыродай у хуткім часе будзе пераўтворана ў зону адпачынку. На яе тэрыторыі запланавана пабудаваць некалькі дамоў

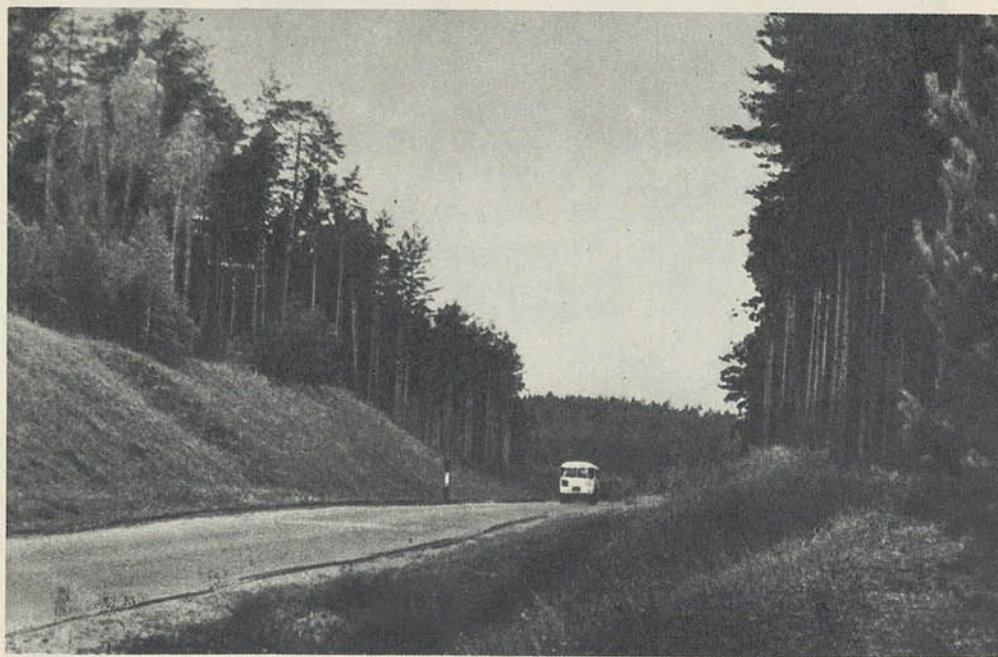
адпачынку, пансіянатаў, турысцкіх баз і піянерскіх лагераў. Адзін з пансіянатаў на 500 месц ужо будзеца сярод Руднянскага бору на беразе ракі Сліжанка.

Лагойск узнік у XI стагоддзі, на гандлёвых шляхах, ідучы па Бярэзіне і Гайне. Адгэтуль было лёгка падтрымліваць сувязь з рэкамі басейна Нёмана. Водным шляхам горад быў звязан з Ізяславам (Заслаўем). Такім чынам, у старажытнасці паўнаводная Гайна была адным са звязуючых звенняў Балтыйскага і Чорнага мораў, адным з рукавоў вялікага гандлёвага шляху «з вараг у грэкі».

Лагойск быў некалі крэпасцю Полацкага княства. І цяпер яшчэ бачны на яго ўскраінах прадаўгаватыя валы і курганы, з якіх славянскія ратнікі адбівалі набегі татар. Гэтыя валы і ўзвышшы вакол Лагойска спрабавалі ператварыць у непрыступны ланцуг гітлераўскія захопнікі. Але танкісты 3-га Беларускага фронту пры дапамозе партызан лагойскай брыгады імя Калініна з ходу ўзялі ўмацаванні і 2 ліпеня 1944 года вызвалілі горад.

Пасля Лагойска працягваем шлях праз лес на захад. Калі прытрымлівацца гэтага напрамку, то, прыкладна, праз 15 кіламетраў даведзеца перасекчы маленькі ручай — выток Вячы. Непадальку знаходзіцца вёска Прудзішчы. Самы раз зрабіць прывал на начлег. Назаўтра трымайце кірунак на вёску Шапялі. Дзіўны гэты куток. Тут у гады ліхалецця размяшчаліся партызаны.

На Лагойшчыне амаль не знойдзеш ча-

лавека, у свядомасці якога родныя краявіды не звязваліся б з важнымі падзеямі яго жыцця, з драгімі ўспамінамі, глыбокімі перажываннямі.

Гэтыя багатыя далягяды, мабыць, у значнай меры абудзілі паэтычнае натхненне ў жыхароў Лагойшчыны — будучых вядомых сейбітаў беларускай культуры. Тут па маляўнічых пуцывінах калісьці хадзілі, марылі і тварылі Янка Купала, яго сябра па пярэ, вядомы паэт і празаік Змітрок Бядуля, адзін з пачынальнікаў беларускай прозы пісьменнік і гумарыст Ядвігін Ш., драматург, белетрыст і палітычны дзеяч — сакратар Камуністычнай партыі Заходняй Беларусі Леапольд Радзевіч, пісьменнік і перакладчык Ігнат Шыдлоўскі і іншыя.

З зацішкі хутара Аконы, што непадалёку ад вёскі Вялікія Бяседы, атрымалі пуцёўку ў жыццё многія творы Янкі Купалы: «Прымакі», «Раскіданае гняздо», «Бандароўна», «Магіла льва» і іншыя. Славуата «Паўлінка» таксама ўзнікла на мясцовым матэрыяле, прататыпы каменяў жылі побач.

Працягнем падарожжа. Ад Шапялёў — на Радашковічы. За пасёлкам, ля Дзякшнін у першыя дні вайны здзейсніў бесмяротны подзвіг Герой Савецкага Саюза Мікалай Гастэла. Ля шашы Радашковічы — Маладзечна яму пастаўлен абеліск, а ў пасёлку — помнік.

Далей, на Вязынку, дзе нарадзіўся Янка Купала. Пачынаецца прыгарадная зона — паход закончаны.

С. АКУЛІЧ

Мяркуюць, што праз 25 гадоў турызм зойме першае месца сярод галін сусветнай гаспадарчай дзейнасці.

У 1980 годзе ў міжнародным турызме прыме ўдзел 250 мільёнаў чалавек.

Найбольшы даход ад замежнага турызму атрымліваюць Італія і Францыя, затым Аўстрыя і Грэцыя. З сацыялістычных краін лепшы паказчык мае Югаславія.

У Францыі 48 працэнтаў насельніцтва выкарыстоўвае водпуск для турыстычных падарожжаў.

Самадзейным турызмам у Беларусі займалася ў мінулым годзе 1 мільён 800 тысяч чалавек.

ДАСЬЕ БРП

Гісторыі гэтай — амаль дзесяць год. Гісторыі абуральнай знявагі да лёсу Дняпра, ганебнай непапулярнасці ў вырашэнні важнай праблемы.

Але бліжэй да справы.

Пры ўзвядзенні папяровай фабрыкі «Спартак», што ў Шклове, на беразе Дняпра збудаванне ачышчальнага комплексу прадугледжана не было. Вялікая сума грошай на гэтыя мэты была адпушчана дзяржавай у 1963 годзе. У той жа час фабрыцы быў выдзелены і падрадчык — трэста № 12 Міністэрства прамысловага будаўніцтва БССР. Але праз год, калі стала зразумела, што будаўнікі гэтага трэста, які ўзначальваў у той час П. Цімашэнка, правальваюць справу, аб'ект вырашана было перадаць Магілёўскаму «Сельбуду». Але і гэта арганізацыя, кіруемая А. Кеніга, аднеслася да важнай справы нядбайна. Аб'ект быў пераданы будаўнікам трэста № 18 (г. Орша) Міністэрства прамысловага будаўніцтва БССР (кіраўнік Р. Куляеў). Аднак і пасля гэтага работы па будаванню ачышчальных канструкцый на «Спартаку» не паскорыліся. І тады было вырашана зноў перадаць аб'ект трэсту № 12 Міністэрства прамысловага будаўніцтва БССР, які ўзначальвае цяпер С. Цюшкевіч.

І круг, мяркуючы па ўсяму, замкнуўся: Цюшкевіч ківае на дырэктара фабрыкі Р. Чырыкава, абвінавачвае яго ў тым, што ён не паклапаціўся аб набыцці неабходнага электраабсталявання і іншых матэрыялаў, а той на Цюшкевіча. А між тым пакутуе Днепр — адыходы фабрыкі па-ранейшаму забруджваюць яго воды.

Якая ж думка наконт гэтага ў Магілёўскага абласнога Савета дэпутатаў працоўных?

Лёс вялікіх рэк у многім залежыць ад таго, наколькі чыстымі будуць іх прытокі. У ракі Проні іх таксама дзесяткі і ўсе яны ў асноўным чыстыя, чаго нельга сказаць аб рэчцы Рэмяслянцы.

Хто вінаваты ў тым, што гэты прыток Проні забруджаны?

Перш за ўсё, дырэктар саўгаса «Капцеўскі» У. Грудзінаў. Ужо тройчы работнікі Магілёўскай абласной інспекцыі па ахове прыроды яго штрафавалі, але Грудзінаў «непрабываемы» — ачышчальныя збудаванні ў жывёлагадоўчых гарадках саўгаса так і не ўведзены ў строй.

Пасля чарговага папярэджання работнікамі інспекцыі, Грудзінаў даў слова, што сродкі на гэтыя мэты будуць адпушчаны, і на працягу года ачышчальныя збудаванні будуць зроблены. Прайшоў год, але гноевая жызга па-ранейшаму скідваецца ў Рэмяслянку. Да якога ж часу?

Аконы — хутар на Лагойшчыне, дзе больш дваццаці гадоў жылі маці Янкі Купалы, яго сёстры. І сам паэт напісаў тут многія свае творы. Не будзе перабольшваннем, калі скажам: не пабачыўшы Аконаў, яго наваколлі — не да канца зразумееш і паэзію Купалы, яе вытокі. Але ад былога хутара застаўся цяпер толькі падмурак. Час зрабіў сваё. «Пастараліся» і людзі: яны спілавакі некалі прыгожыя прысады адны пні чарнеюць. Праўда, асобныя дрэвы цудам засталіся. Наўкола і на самой сядзібе стаяць волаты-дубы. Праўдзівей напісаць «стаялі», бо многія з іх ужо рынуліся ў нябыт. Знайшліся наўмыснікі з застыўшым позіркам і свербам у руках, што выпалілі ў ствалах вялізныя, іншы раз у рост чалавека дуплы. Наляціць вецер, і дуб падае. Колькі іх ужо такіх!

Ходзіш па запушчаным дварышчы і думаеш: а што мясцовыя ўлады, а што нарэшце, Саюз пісьменнікаў? Не так ужо цяжка выбіць на валуне памятных словы, правесці ў акрузе спецыяльныя гутаркі... Трэба рабіць, нейкія захады, бо ў хуткім часе ад Аконаў нічога не застаецца.

ДАСЬЕ БРП

КАЗКА АШМЯНСКАГА ЛЕСУ

Д. ВЯТРОЎ.

Фота В. ВАЙТКЕВІЧА.

Мураваныя ступенькі крута вядуць уніз. Пахне мелям, гарачымі трубамі. Слаба асветлены калідор і, нарэшце, невялікая бакоўка.

— Мая майстэрня,— без усялякай іроніі гаворыць Іван.— Сядайце, а я рэкламу закончу: твар атамана ніяк не даецца.

Мяне здзівіла, што ён звяртае ўвагу на такую дробязь, як твар атамана. А на падлозе, ля сцен старыя плакаты, шчыты, розныя рэквізіты. Іван працуе мастаком пры гарадскім кінатэатры. Міжволі думаецца: няўжо ў такой абстаноўцы можна займацца скульптурай?

Іван адгадвае мае думкі, усміхаецца:

— Зразумела, я мог бы знайсці работу больш платную, але тут, як кажуць, пры справе: пэндзаль пад рукамі, фарбы і ўсё-такі кінатэатр.

Яно і на самай справе так. Атмасфера мастацтва, няхай нават прыблізная, рэч спакуслівая.

Назаўтра мы выехалі ў Новасяды, кіламетраў шаснаццаць ад Ашмян. Гаспадыні дома не аказалася. На лаве стаяў

кошык з яблыкамі. Ля коміна грэўся рыжы кот.

— Хутка я забяру маці да сябе, у горад. Далі кватэру,— заўважае Іван.— Тут я свае трыццаць гадоў пражыў, між іншым. Васьмігодка, праца ў саўгасе. Потым зноў вучоба, вячэрнікам быў. Адзін хадзіў. Сем верст. Лічу, што характар свой праверыў.

Ён замаўкае, быццам разважаючы: гаварыць далей ці не. Маўчыць. Потым ён дасказаў.

Спрабаваў паступіць у інстытут— не прайшоў. Цяпер? Пазнавата.

Раней ён браўся за жывапіс. Атрымлівалася не вельмі. Яўна не хапала школы. Хтосьці параіў яму звярнуцца да разьбы.

Іван добра памятае той момант: ён і калода. Ён— маўклівы, насцярожаны, між лапатак халодны камочак страху. Яна— ўся прасветленая, адкрытая, кара, як скінутае адзенне. Зробіш няверны крок— сораму не абярэшыся, адступіш— сябе згубіш. І ён узяўся за разец.

Першыя работы яго з'явіліся найбольш удалымі: «Гусляр», «Юнацтва»...

На адным дыханні было. Івана Астравіча хутка заўважылі. Абласныя выстаўкі, затым Масква.

— Перада мной дзве праблемы. Першая — вобразы. Вобразы народныя, багатыя па традыцыі, сучасныя па ўвасабленню. Другая — само дрэва. Цяжка дабываць патрэбныя гатункі. Хочацца, каб і дуб быў — ён сам за сябе гаворыць, і каб ліпа не прападала — фактура надзвычай багатая, і каб таполя здаралася — мяккая, пластычная. — Іван разводзіць рукі. — Во колькі мне патрэбна!

...Як складзецца далейшы лёс гэтага таленавітага і шчырага ў сваім мастацтве ўмельца? Не будзем гадаць. Пачакаем. Прыгледзімся яшчэ раз да яго герояў. Вось яны. Дойлід беларускі, Земляроб, Стары селянін, Маці... Маці — рэльефны партрэт на жывым дрэве, на яго сухой палове. Глыбока ў лесе. Каля сцежкі.

— Я не разлічваю на многіх, — кажа Іван. — Я хачу, каб мой глядач ішоў пешшу, ішоў у задуменні і раптам звярнуў увагу: а што гэта? Чаму сумуе маці?

ПАТРЫЯРХ БЕЛАВЕЖЖА

Вясной 1919 года ў цішыні Белавежскай пушчы прагучалі глухія стрэлы. Відаць, шмат людзей іх учула, але, бадай, ніхто з іх не падумаў, што здарылася самае страшнае ў шматвяковай гісторыі пушчы. Ад рукі кайзераўскага салдата ўпаў апошні белавежскі зубр. Спатрэбілася амаль трыццаць гадоў, каб ён зноў вярнуўся ў Белавежжа.

У 1946 годзе па ўзгадненню з ПНР нам былі перадааны пяць зубраў (тры самцы і дзве самкі). Першы час зубры ўтрымліваліся ў загоне, а ў 1953 годзе частка іх была выпушчана ў пушчу. Цяпер у нас каля ста гэтых гістарычных звяроў. Прыемна, што з кожным годам колькасць унікальных прадстаўнікоў фауны павялічваецца.

Каму даводзілася бачыць зубра ў лесе, той не можа згадзіцца з думкай, што ён выклікае ўражанне нейкай першабытнай сілы і магутнасці. Пры ўсёй уродлівасці і нязграбнасці агромністай фігуры зубра, калі разглядваць яго блізка, яна паказваецца зусім іншаю ў сваёй натуральнай абстаноўцы. У лесе, на волі, у ёй столькі гордага, велічнага і часткова змрочнага, што яна здаецца самай прыгажосцю. Калі звер прыхо-

дзіць у лютасць і нізка апускае сваю буйную галаву, то не знойдзеца такога мужага сэрца, якое не сіцнулася б пры сустрэчы з ім.

Зусім іншае ўражанне выклікае выгляд статка, які мірна пасецца. Яно нагадвае статак хатняй жывёлы. Адною асаблівасцю ўладае зубр: ён ніколі не мае баязлівага выгляду. Гэтая якасць хутчэй усяго і зрабіла яго такім вядомым. Цікавая дыспропорцыя форм: лабастая, амаль трохвугольная галава з-за кароткай шыі, здаецца, як бы ўрасла ў плечы.

Непрапарцыянальнасць развіцця прыдае зубру нязграбнасць, непаваротлівы выгляд. Але на самой справе гэта хуткі і рухавы звер. Агульны тон афарбоўкі шэрсці цёмна-буры, з прычыны чаго на пачцівай адлегласці зубр здаецца чорным. Зімой пры яркім сонцы яны здаюцца як бы асыпанымі серабрыстым парашком, гэта яшчэ больш узмацняе рамантычнае ўяўленне аб гэтым унікальным стварэнні прыроды. Зубры строга трымаюцца свайго стада і не толькі ніколі не перакачоўваюць у другія, але, па магчымасці, пазбягаюць нават сустрэчы з чужакамі, хаця паміж статкамі ў іх пануе згода. Склад статка змяняецца

толькі ад натуральных непазбежных умоў — прыбытак маладых або змяншэнне старых зуброў. Самцы прыблізна з дзесяці гадоў, з прычын нейкіх асаблівасцей характару, аддаюць перавагу жыццю ў адзіноце, або ў гурце з другімі самцамі. Такіх зуброў называюць адзінцамі, або «самапаўтарамі», калі яны ў пары, або «трайнікамі», калі іх збіраецца трое.

Імаверней усяго, што з узростам у самцоў развіваецца зласлівасць, якая стымулюе самцоў шукаць спакою ў адзіноце. У гэтай асаблівасці характару самцоў і крыецца самая важная ўмова зберажэння зубровай пароды.

Да пачатку восені, к часу свайго спарвання, заканчваецца лінька і зубры набываюць прыгожы знешні выгляд. У гэты перыяд звер смялее, становіцца вяселым і напаўняе пушчу шумам. Завязваюцца лютыя баі. Праўда, смярцельныя выпадкі рэдкія, толькі калі сыйдуцца быкі неаднолькавай сілы і больш слабы пачынае наравіцца. «Байцы» з аднолькавай сілай разыходзяцца і працягваюць спяганяць сваю злосць на акружаючых прадметах: б'юць нагамі зямлю, ламаюць дрэвы.

Да ўсіх звяроў, якія пражываюць у пушчы, зубры адносяцца дружалюбна. Толькі ваўкі і мядзведзі заўсёды былі непрыемны зубру. Ваўкі нападаюць на зуброў зграямі, стараюцца адсячы аднаго, а затым укусамі з усіх бакоў даводзяць яго да знямогі. Мядзведзь зрэдку нападае на зубра і, як сведчаць факты, выходзіць пераможцам у гэтай схватцы, хаця некалькі разоў аказваецца на рагах зубра. Але яны, як вядома, загнуты ўнутр і вялікай небяспекі нападаючаму не робяць. З чалавекам зубр згодзен больш сябраваць, чым падпарадкоўвацца яму. У гэтым сіла і прыгажосць прадстаўніка старажытнага жывёльнага свету — патрыярха Белавежжа.

У. МІКАЛАЕЎ.

У нашай краіне жыве найбольшая колькасць зуброў. Іх вывозяць з Белавежскай пушчы і рассяляюць па другіх запаведніках краіны.

Некалькі партый гэтых старадаўніх жывёл адпраўлены ў лясы Мардоўскай і Паўночна-Асяцінскай АССР, у Залескую лясную гаспадарку пад Кіевам, у Ровенскую вобласць. На новыя месцы пераселены толькі белавежска-каўказкія экзэмпляры. У Беларусі засталіся толькі «чыстыя белавежцы».

Кожны зубр, які жыве на зямлі, улічаны, занесены ў спецыяльную кнігу.

ЯК СКЛАСЦІ ПЛАН

Асновай Беларускага таварыства аховы прыроды з'яўляюцца пярвічныя арганізацыі. Яны ствараюцца на прамысловых прадпрыемствах, у калгасах, саўгасах, установах, школах, пры сельскіх і пасялковых Саветах, домакіраўніцтвах, кааператыўных і іншых арганізацыях.

Як і ў любой справе, важным фактарам у выкананні пастаўленых перад таварыствам задач з'яўляецца прыняцце і выкананне плана работы, які зацвярджаецца на пасяджэнні бюро пярвічнай арганізацыі. У пярвічнай арганізацыі, дзе выбраны старшыня, план работы разглядаецца і зацвярджаецца на агульным сходзе членаў таварыства аховы прыроды.

У плане павінны быць: арганізацыя дакладаў, лекцый, правядзенне гутарак па пытаннях аховы, рацыянальнага выкарыстання і ўзнаўлення прыродных багаццяў, правядзенне тэматычных вечароў, віктарын, паказ для членаў таварыства і мясцовага насельніцтва кінафільмаў аб прыродзе і яе ахове, удзельнічанне членаў таварыства ў арганізацыі і правядзенні «месячніка лесу», «дня птушак», «свята кветак» і г. д.

Важнае месца павінны займаць практычныя мерапрыемствы па ахове, рацыянальнаму выкарыстанню і ўзнаўленню прыродных багаццяў роднага краю. Сярод іх арганізацыя грамадскага кантролю па выяўленню шкоднага ўплыву вытворчай дзейнасці на аб'екты прыроды;

удзел членаў таварыства ў конкурсах (на лепшае азеляненне тэрыторый прадпрыемстваў, калгасаў, саўгасаў, жылых дамоў, школ і г. д. па павелічэнню карыснай фауны, рыбных запасаў і г. д.); пасадкі дэкарэтыўных і плодowych дрэваў, кустоў на тэрыторыі прадпрыемстваў, устаноў, членамі таварыства і сіламі грамадскасці і г. д.

У раздзельныя планы работы пярвічнай арганізацыі таварыства ўносяцца і іншыя мерапрыемствы з улікам спецыфікі дзейнасці прадпрыемстваў, устаноў ці арганізацый.

Я. КАПЛЮК,
адказны сакратар прэзідыума
рэспубліканскага савета Беларускага
таварыства аховы прыроды.

ВАДА ВЯРТАЕЦЦА ЧЫСТАЙ

Аўтамабільны транспарт пры сваім бурным росце патрабуе ўсё большай і большай колькасці вады. Вось чаму там, дзе размешчаны буйныя аўтамабільныя гаспадаркі, праблема выдаткавання вады, а адначасова і яе ачысткі набывае вялікую важнасць.

Калектыў Міністэрства аўтамабільнага транспарту БССР, у падначаленні якога сотні аўтагаспадарак, даўно шукаў шляхоў найбольш рацыянальнага выкарыстання водных рэсурсаў.

За апошнія тры гады ў 40 аўтагаспадарках пабудаваны прыстасаванні па ачыстцы вады і зваротныя сістэмы водазабеспячэння. Адрамантаваны вадаправодныя і каналізацыйныя сістэмы, устаноўлены вадамеры.

Усё гэта дало добрыя вынікі. Расход вады на адзін аўтамабіль не перавышае нормы. Аб'ём у зваротных сістэмах павялічаны на 36 працэнтаў.

Многія гаспадаркі арганізавалі збор і ўтылізацыю выкарыстаных масел. Перадавыя прадпрыемствы пабудавалі нафтаўлавіцелі, што дае магчымасць максімальна зберагаць нафтапрадукты.

Падводзячы вынікі конкурсаў-аглядаў на лепшае захаванне водных рэсурсаў у аўтагаспадарках, міністэрства адзначыла ў ліку перадавых гаспадарак у Мінску аўтабазу № 11, першы і другі аўтапарк, аўтакалону 2418, аўтабазу па абслугоўванню насельніцтва, у г. Гомелі аўтобусны парк, у г. Мазыры аўтакалону 2406.

Але, на жаль, яшчэ не ўсе аўтагаспадаркі рэспублікі беражліва выкарыстоўваюць ваду. Як у асобных гаспадарках Міністэрства аўтатранспарту, так і ў многіх аўтабазах іншых міністэрстваў і ведамстваў ваду выкарыстоўваюць не пагаспадарску. Ачышчальныя збудаванні тут застаюцца пакуль на паперы, замест збору і ўтылізацыі адпрацаванага масла, яно вывозіцца куды папала, альбо выліваецца на тэрыторыі аўтабаз, чым наносіцца вялікая шкода расліннасці, атручваецца глеба, забруджваецца адкрытыя вадаёмы і грунтовыя воды.

Асабліва дрэнна вырашаецца праблема ачысткі сцёкавых вод у гаспадарках Магілёўскага аўтадрэста (у аўтакалоне 2426 і ў аўтобусным парку г. Магілёва, на горацкай аўтабазе № 17, крычаўскай аўтабазе № 5).

Не лепш абстаіць справа на аўтабазах № 1, 2, 4 Віцебскага абласнога аўтадрэста, у полацкім аўтапарку і аўтакалоне 2420.

Міністэрствам аўтатранспарту БССР распрацаван і ўзгоднен з Дзяржаўным Камітэтам Савета Міністраў БССР па ахове прыроды план арганізацыйна-тэхнічных мерапрыемстваў на пяцігодку, якім прадугледжана поўнасцю ліквідаваць забруджанне вадаёмаў аўтагаспадаркамі.

Дзяржаўны Камітэт Савета Міністраў БССР па ахове прыроды, адзначаюшы станоўчую работу многіх гаспадарак Міністэрства аўтатранспарту рэспублікі па ахове вадаёмаў ад забруджвання і зберажэнню водных рэсурсаў, узнагародзіў перадавыя калектывы і асобных работнікаў граматамі Камітэта. Сярод узнагароджаных—прадпрыемствы сталіцы (аўтабаза № 11, аўтапарк 12, аўтабаза па абслугоўванню насельніцтва), гомельскі аўтапарк, мазырская аўтакалона 2406. Граматы ўручаны таксама намесніку Міністра аўтатранспарту т. А. К. Вераб'ю, галоўным інжынерам аўтадрэстаў тт. Р. С. Падгайскаму, С. К. Рабчанку, А. І. Мрыкіну, дырэктару мінскай аўтабазы № 11 Е. М. Цярэшчанку, галоўнаму механіку гэтай жа базы т. В. М. Саколіну.

І. ЧАРНЫШЭВІЧ,
старшы інжынер Дзяржкамтэта
СМ БССР па ахове прыроды.

Вы калі-небудзь бачылі, як падаюць дрэвы? Ужо спіленыя, яны спачатку ўздрыгнуць усім целам, нібы не верачы ў тое, што адбылося, а затым, не губляючы высокага гонару свайго, валяцца набок з усяго размаху, колькі сілы стае, б'юць у бубен зямлі. Каб выклікаць у яе нетрах нешта падобнае на стогн...

Балючыя здымкі гэтыя зроблены ў зоне адпачынку на Мінскім моры. Яны, як пясок у ваках. Так бяздумна арудаваў некалі дзікун. А гэта зроблена рукамі жанчыны — выхавальніцы. І побач з ёю былі дзеці. Чаму добраму навучыць іх гэты чалавек?

Дрэвы, як людзі: яны не вырастаюць да неба і не жывуць вечна. Дык як жа назваць тых, хто без патрэбы, па духоўнай пустэчы сваёй свядома ўкарочвае ім век?

В. ПРЭЦКАЙЛА.

А ІМ ТОЛЬКІ ПА ТРЫНАЦЦАЦЬ...

Вёска Дыхнавічы прытулілася да самага лесу. Хочаш улетку паслухаць птушыныя спевы — адчыні акно і слухай, лес за парогам. А калі павее вецер, здаецца табе, што ты ў сасновым бары — так пахне смалістым водырам. І ўзімку лясным характам можна любавалася не выходзячы з хаты.

Здавалася б, што людзям, якія жывуць у Дыхнавічах, чыстага паветра ўдасталася. Так яно і ёсць на самой справе.

Так аб чым тады ідзе гутарка?

Ёсць у Дыхнавічах на першы погляд, звычайная, васьмігадовая школа. Дырэктам у ёй ужо трынаццаць гадоў працуе Міхаіл Уладзіміравіч Акуліч, настаўнік біялогіі — так ён сябе называе. Пры школе даўно ўжо арганізавана лясніцтва. Лясніцтва ў мініятуры. Ёсць у ім ляснічы, яго памочнік, два лесатэхнікі, ахотазнавец і яшчэ семнаццаць ляснікоў. Замацавана за імі лесу нямала — 460 гек-

тараў, лічы па 25 гектараў на ляснікал. Абавязкі такія ж, як і ў звычайных ляснікоў. Летам трэба сачыць, каб не было пажару, вартаваць лес, каб ніхто без дазволу не спілаваў ніводнага дрэва, ачышчаць яго, даглядаць, весці ўлік яго жыхароў, і, зразумела, думаць аб тым, каб плошча пад лясамі не змяншалася, а, наадварот, павялічвалася.

Вось такія клопаты ў рабят. І трэба сказаць, што свае абавязкі яны выконваюць з натхненнем. Аб гэтым сведчыць вось хоць бы такая лічба: плошча лясоў у школьным лясніцтве павялічылася за апошнія гады на 200 гектараў.

Мы з Міхаілам Уладзіміравічам сядзім у настаўніцкай. Ён цёпла, па-бацькоўску расказвае пра сваіх «ляснікоў», аб іх клопатах і задачах.

Цікаўлюся:

— Хто арганізаваў лясніцтва?

— Фёдар Сцяпанавіч Сушкевіч, дырэктар Ваўкавыскага лясгаса, цяпер ён ужо на пенсіі. Але ён нас да гэтага часу не забывае. Дапамагае.

— Але ж ён жыве далёка ад Дыхнавіч? Хто ж непасрэдна кіруе лясніцтвам?

— Ніхто, — усміхаецца Міхаіл Уладзіміравіч. — Самі вучні. У нас такі закон: хто дрэнна вучыцца — выключаецца з лясніцтва.

Гутарка зацягнулася. Міхаіл Уладзіміравіч расказаў, што вучні самі зрабілі і развесілі больш ста хатак для птушак,

самі заклалі невялікі гадавальнік каштанаў, акацыі, пладовых дрэў і чорных парэчак, самі ж падкармліваюць птушак і звяроў у зімовы час. Яны ж абсазілі дарогу ад Дыхнавіч у суседнюю вёску дрэвамі і яшчэ знаходзяць час, каб сабраць кармы для птушак і звяроў. А не так даўно адкрылі пры школе куток прыроды. Чучалы птушак, звяроў, якія ў ім ёсць, зроблены рукамі школьнікаў.

Проста не верылася, што ў невялікай гэтай школе так многа зроблена для пачатковага і захавання прыроды. Але галоўнае ў тым, што школьнікі вучацца любіць прыроду. У Ваўкавыску мне давялося сустрэцца з сакратаром раённага таварыства аховы прыроды. Гэта і быў ні хто іншы, як Фёдар Сцяпанавіч Сушкевіч, былы дырэктар лясгаса.

— Добра працуе ваша Дыхнавіцкае лясніцтва, школьнае, зразумела, — скажаў я яму.

Ён здзівіўся:

— Маё?

— Вы ж яго арганізавалі.

— Ды не, — засмяяўся ён. — Не я, а Акуліч, я толькі дапамагаў яму ўсім, чым мог.

А ці ж у гэтым справа? Галоўнае, што Дыхнавіцкае школьнае лясніцтва — гэта ўжо сапраўднае лясніцтва.

Зм. БЯСПАЛЫ

Ваўкавыскае лясніцтва

У ЗАЛОТой РЫБКІ

На далонях у хлопчыка маленькі жывы камячок. На яго вачах слёзы, а ў вачах цёці — спадагліваць...

Ужо ў раннім узросце дзеці вельмі хочуць ведаць, чым харчуюцца, як жывуць мілыя іх сэрцу жыхары лясоў і вадаёмаў. Чым большы ўзрост у дзяцей, тым больш у іх імкнення пранікнуць у мір прыроды, прыстасавацца да яе тайнаў. Але дзе знайсці акно ў гэты прыгожы мір?

Ва ўмовах Мінска, дзе нават прыезд іншагародняга звярынца становіцца падзеяй, такім акном з'яўляецца магазін «Прырода». На жаль, гэта яшчэ пакуль што адзіны магазін у нашай рэспубліцы. Будзем спадзявацца, што ў будучым у яго з'явіцца сабраты ў іншых гарадах. Мінск — мільённы горад. У магазіне «Прырода» — дзесяць чалавек, а наплыву пакупнікоў вялікі. Зразумела, што спраў хапае.

Магазіну ўсяго 8 гадоў. Але гісторыя яго багатая і павучальная. У 1964 годзе, калі ён адкрыўся, усё даводзілася пачынаць на голым месцы: думаць аб тавары (для мінчан гэтае неадушаўленае паняцце пераўтварылася ў жывых вавёрак, трусой, зайцоў, птушак і г. д.), вырашаць праблему «залатой рыбки», літаральна «выбіваць» заабсталяванне, нарэшце, займацца асабістай прафесіяналізацыяй.

— Калі мне прапанавалі працаваць у «Прыродзе», — успамінае ветэран магазіна П. С. Слезунова, — я спачатку баялася згаджацца: думала не спраўлюся, і адукацыі спецыяльнай няма. Безумоўна, быў у Паліны Станіславаўны нейкі вопыт: з дзяцінства любіла жывёл, наглядла за раслінамі, займалася развядзеннем акварыумных рыбак. Але для работы ў магазіне гэтага было мала. Давялося сесці за кнігі, кансультавацца са спецыялістамі-іхтыёлагамі. Цяпер яна з радасцю перадае свой вопыт маладым калегам і наведвальнікам аддзела рыбак. Яе пакупнікі задаволеныя. Раней рэдкія пароды рыбак завозіліся з ГДР і Закаўказзя, а цяпер магазін мае асабістую рыбную базу ў Волкавічах і можа задаволіць запысы самай патрабавальнай кліентуры.

Найбольш шумным і вясёлым месцам у магазіне з'яўляецца аддзел птушак і дробных жывёл, гаспадыней якога з'яўляецца О. А. Леончык. Тут і трусікі, і яц-русак стукае лапай у клетцы, і нястомная вавёрка скача, і папугаі шчоўкаюць дзюбамі, і кенар спявае, — або пералічыш усіх яе выхаванцаў! Леончык сапраўды царуе ў сваім аддзеле. Яна ведае, калі і як спяваюць яе птушкі, чым іх трэба карміць, у якога з яе звяркоў сёння няма настрою і чаму. Яна стала добрай феяй, што прыйшла на дапамогу хлопчыку, з чаго мы і пачалі сваё апавяданне. Жаўрук выздаравеў і з нецярплівасцю чакае свайго маленькага гаспадара.

З. ФЁДАРАВА.

ЛІРЫЧНЫЯ МІНІАТУРЫ

ДЫМ-МАСТАК

Над белымі хвалямі снежных гурбаў дымілі тры трубы. Вецер то прыціскаў дымы да нізу, то выцягваў іх доўгімі шлейфамі, то размётваў у шматкі. Было такое уражанне, што рухаецца не дым, а трубы, што плывуць за белымі хвалямі, за іх гарызонтам, параходы.

Толькі ўгледзеўшыся, заўважыў дахі трох вясковых хат, прысыпаных снегам.

Гаспадыні палілі печы, запасаліся цяплом на доўгую студзенскую ноч.

НАЧНОЕ ГОРА

За змрочнымі вокнамі леснічоўкі яшчэ звінеў капеж—на двары была адліга. Перастук капель станавіўся ўсё цішэй і радзей, відаць, стала падмарожваць. Затым у акенца зазірнуў месяц. Як зоркі, сарваліся са страхі апошнія кроўлі, і наступіла поўная цішыня.

Раніцай ўсё навокал дома было не пазнаць: белая трава і кустарнікі, белыя дрэвы, белое неба—усё было ў інеі.

Падумалася: чаму раптам пасівела зямля? Якое вялікае гора перажыла яна ноччу?

В. ВІКТАРАЎ

ЗГУБЛЕНАЯ КАРОНА

Нізка над дрэвамі праяццела чародна стракатых амялушак, апусцілася на куст каліны, запалены чырвонымі гронкамі ягад, таропка стала ласаватца падмарожанымі ягадамі, ціха перасвітваючыся.

А гэта што за калабок па мяккай сцежцы коціцца?

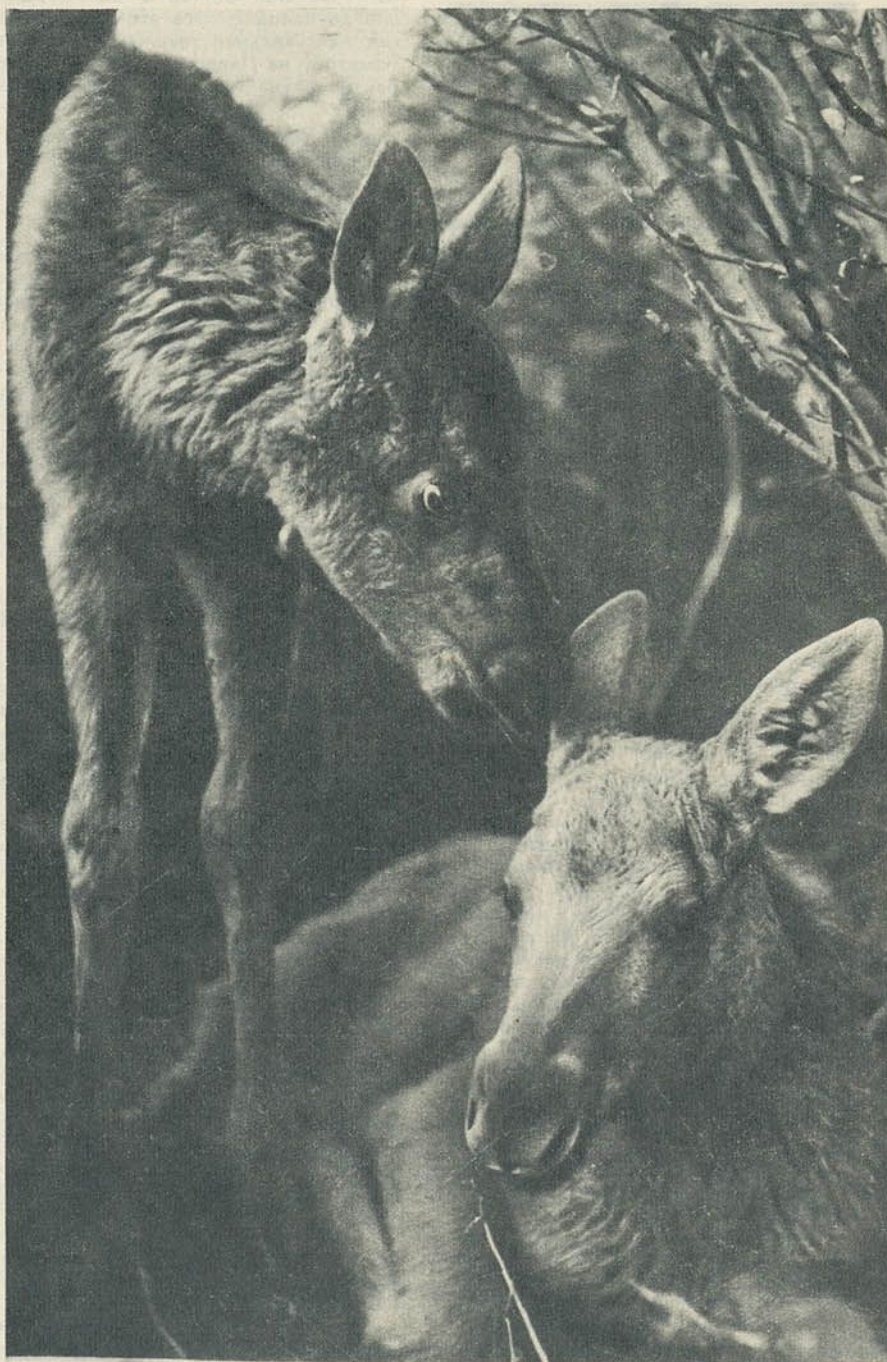
Ды гэта ж не калабок, а малады заяц-белячок. Ён сёння ўпершыню ў сваім жыцці белы снег убачыў. Ubачыў—і спалохаўся. Вось і вырашыў адстрахаў уцячы. Мітусіцца па белым лесе, а ўцячы ад снегу ніяк не ўдаецца.

Яшчэ сюрпрыз: нехта ноччу на зялёныя ствалы маладых асінак, белыя бранзалеты надзеў. Тут жа, пад дрэвамі, і сляды невядомага. Па ўсяму бачна, што ён у валёнках быў—адбіткі слядоў шырокія, вялізныя.

А вунь і рызманина нейкая на кусту забыта. Прыглядаюся. Ды гэта ж ласіны рог засеў у галінах! Цяжкі такі, з мноствам шакаладных адгалінаванняў.

Хацеў гэтага лось ці не, але паслухмяна зняў перад прыгажуняй-зімой разную карону.

Г. ІГНАЦЕНКА

БЕЛЫЯ КРОКІ ЗІМЫ

Студзень, люты...

Марозы, пранізлівыя вятры, завірухі. Бадай, самыя падобныя яны — месяцы-блізняты.

У паўднёва-заходняй частцы рэспублікі сярэдняя тэмпература паветра складае ў студзені каля 4,5—5 градусаў марозу, а ў лютым — 3—4 градусаў, на паўднёва-ўсходзе адпаведна 7,8 і 8 градусаў. Праўда, у іншыя гадзі тэмпература можа знізіцца да 42 градусаў у студзені і да 40 градусаў у лютым, ці, наадварот, падняцца да 10—13 градусаў цяпла. Такая няўстойлівасць характэрна для абодвух месяцаў і тлумачыцца гэта ўмяшаннем марскіх вятроў, то з поўначы, то з захаду.

Капрызы зімовага надвор'я, натуральна, адбываюцца на жыцці нашых птушак і, нават, насякомых. Хоць зіма для іх і суровая пара, не здзіўляецца, калі ўбачыце на падветранай сцяне драўлянага дома або на ствале дрэва жука ці павука. Іх проста падманула адліга. У такі дзень вылазяць са сваіх сховішчаў макрыцы-арэхатворкі, а іншыя мухі, наезнікі і дробныя матылькі, часам нават лётаюць. Не цуда ў гэты час пачуць буркуючых галубоў, па-вясенню задзірыста чырыкаючых вераб'ёў, якія купуюцца ў лужынах, ці ўбачыць жвавых гракоў, якіх у больш паўночных раёнах лічаць першымі вестунамі вясны.

Але для чалавека, упершыню трапіўшага зімой на Палессе ці Белавежжа, здадуцца цудам галасы такуючых цецерукоў, няхай яшчэ пробныя, рэдкія, але ўжо з прыкметамі турнірнага азарту.

Аднак нічога здзіўнага ў гэтым няма. Студзень і люты могуць быць пяшчотнымі ў адносінах да жывёл і раслін. Нездарма наша зямля дае зімой прытулак больш чым сямідзсяці відам птушак і яшчэ большай колькасці

жывёл, лік якіх з году ў год расце, як за кошт паўночных гасцей — свірысцелей, снегіроў, чачотак, махнаногіх канюкоў і палярных соваў, так і за кошт пералётных птушак, якія засталіся ў нас раней — драздоў, качак і, нават, шпакоў. Больш таго, некаторыя паўднёвыя віды птушак, напрыклад, кольчатая горліца (невялікі голуб) за апошнія дзсяцігоддзі перасялілася да нас з Сяродземнамор'я. Відаць, па душы прыйшоўся ёй наш гасцінны беларускі край.

Першыя месяцы года прыносяць нам самую малую колькасць ападкаў, усяго каля 60 міліметраў, што складае менш 10 працэнтаў гадавой нормы. Часткова снег растае ці выпараецца, але да канца лютага яго пласт дасягае максімальнай таўшчыні ў 20 сантыметраў на Палессі і ў 40 сантыметраў на поўначы і ўсходзе рэспублікі.

Над палямі заснуўшай краіны
Разгуляліся снег і вятры,
Замяцелілі беллю даліны,
Карагодам пайшлі па гары...

Гэтыя радкі Міхася Машара вельмі тонка перадаюць малюнак знешняга, адкрытага кожнаму жыцця нашай прыроды зімой. Сапраўды, пад зімовымі завірухамі палі выглядаюць мёртвымі, заснуўшымі. Усё жывое імкнецца ўкрыцца ад снежных карагодаў у далінах і лясах, дзе снег «цяплеі». І пад ім можна знайсці прытулак ад марозу, ворагаў, і знайсці ежу. Таму снежныя крокі прыроды пры першым знаёмстве здаюцца даволі баязлівымі і аднолькавымі. Часцей трапляюцца сляды зайцоў, радзей лісіц і дробных грызуноў — мышэй і палёвак. Але на самай справе жыццё ў снезе значна багацей, чым здаецца на першы погляд.

Па-першае, сляды хутка заносзяцца новым снегам. Па-другое, большасць жывёл — мышы, палёўкі, землярыікі, гарнастаі, ласкі — лічаць за лепшае зусім не паказвацца на паверхні снегу, каб не трапіць у лапы драпежніка.

Тым не менш, жыццё дробных млекакормячых у студзені — лютым такое актыўнае, што да канца зімы ўвесь снежны пласт аказваецца пранізаны густой сеткай вертыкальных і гарызантальных хадоў, вядучых ад жылых гнёздаў да месцаў кармёжак. Інтэнсіўнасць руху па гэтым сапраўды падснежным лабірынтам вельмі вялікая, ад цяпла дробных жывёл паступова яны ператвараюцца ў невялікія па дыяметру, але вельмі доўгія тунэлі. Нават маленькім землярыікам вагой усяго ў 2—5 грамаў штодзённа патрабуецца корму ў некалькі разоў больш, чым важаць яны самі. Менш энергійныя сваякі землярыек — краты, таксама ўраджаюць сваёй актыўнасцю. Адночы малады акальцаваны крот быў злоўлены ў другі раз праз 20 гадзін у 700 метрах, калі лічыць па прамой ад месца яго акальцоўкі.

У глыбокім снезе хаваюцца ад халадоў і некаторыя птушкі — шэрыя і бе-

лыя курапаткі, цецерукі, глушцы. Усім ім снег служыць не толькі пушыстай пасцеллю, але і надзейным сховішчам ад ворагаў.

На час сціхлі заходнія і паўночныя вятры, замёрлі нават мясцовыя патокі паветра, уціхаміраныя кронамі елак і соснаў. У такія дні лес становіцца незвычайна прыгожым і пяшчотным, асабліва калі прагляне рэдкае зімовае сонца.

І хоць такіх дзянькоў у зімовых беларускіх лясах бывае мала, яны вельмі прыкметныя. Нібы свята настае ў жывёл і ў птушак. На белым лясным снезе сузор'і кветак; відаць ланцужкі слядоў белак і зайцоў, лісіц і янотаў — пачалася пара «вяселляў» і дружалюбных сувязяў. Пройдзе некалькі тыдняў і на свет з'явіцца новыя пакаленні зайчанят, лісянят і іншых звяркоў.

А вось у мядзведзіц, якія ўсю зіму праспалі ў бярогах, мядзведзянты з'яўляюцца ўжо ў лютым. Праўда, яны вельмі малыя і кволыя, важаць амаль у сто разоў менш сваіх маці, але іх безабароннасць перад марозамі і ворагамі цалкам кампенсуецца цяплом і пяшчотнымі клопатамі грознай маці.

І толькі для дзікоў, аленяў, казуль і ласёў цяжкія часы яшчэ не прайшлі: трэба шукаць пад снегам ежу, аберагацца ваўкоў і рысяў. Але ім усё часцей на дапамогу приходзіць чалавек. Паляўнічыя і аматары прыроды будуць для іх саланы, падкормліваюць сенам, бульбай, жалудамі, зернеадходамі.

Да канца лютага лёдавае покрыва на вадаёмах паўночных раёнаў Беларусі дасягае 60 і больш сантыметраў. Лёд, ухутаны тоўстым пластом снегу, становіцца неперадольным для паветра і святла. Таму жыццё ў падледнай цемры ідзе своеасаблівым, запаволеным тэмпамі. Праўда, жыхарам азёраў і рэк нечага баяцца марозаў. Але затое запасы растваранага ў вадзе кіслароду рэзка памяншаюцца, ад чаго большасць водных жывёл упадае ў глыбокае здранцвенне.

Забіліся ў норы, пад карчы, у водарасці чарапахі, малюскі, жабы, вадзяныя павукі і насякомыя. Чакаюць цёплай вады ў зімавальных ямах карпы, ліні і карасі. Толькі акунь, ёрш і платва працягваюць весці сябе актыўна. А налімы нерастуюць, выбраўшы для гэтага перакаты рэк, дзе вада багацей кіслародам.

Ціха яшчэ на азёрах, на рэках, яшчэ не скоро скінуць яны лёдавыя панцыры, але жыццё ў вадзе не замірае ні на хвіліну. Водныя жывёлы і жыхары берагоў — выдры, бабры, андатры і норкі, выхухалі чуюць, што робіцца пад таўшчынёй лёду. Нарастае сімфонія вясны, сімфонія святла, цяпла, сонца, якая вось-вось загучыць на поўную моц.

Э. САМУСЕНКА,
кандыдат біялагічных навук.

ГРУНТОЎНА, МАШТАБНА

За апошнія гады ў выдавецтвах рэспублікі, навукова-даследчых інстытутах і ў Дзяржаўным Камітэце Савета Міністраў БССР па ахове прыроды ўсё часцей выходзяць кніжкі, зборнікі, брашуры па праблемах захавання і аховы прыроды.

Характар асвятлення гэтых праблем разнастайны і ўсебаковы. Гэта зборнікі законаў і навуковыя даследванні лясных і водных рэсурсаў, творы пісьменнікаў, запіскі натуралістаў, біялагаў, географіў.

Грунтоўна асвятляе пастаўленую тэму кніга «Помнікі прыроды Беларусі». Яе аўтары — Т. С. Махнач, В. М. Бялькоў, В. І. Парфенаў, В. Г. Анціпаў, А. Н. Вазнечук і М. Н. Ждановіч дэталёва расказалі аб помніках прыроды Беларусі, апісалі запаветныя мясціны, помнікі геалагічнай гісторыі, паркі, якія ахоўваюцца законам. Цікава пададзены матэрыялы аб Белавежскай пушчы, Бярэзінскім запаведніку, возеры Свіцязь, аб парках у Кобрыне, у Гомелі, Нясвіжы, Міры, гісторыя якіх вельмі цікавая.

Прыцягваюць увагу сваёй канкрэтнасцю і змястоўнасцю брашуры пазнавальна-прапагандысцкага характару, матэрыялы нарад, інструкцыі, спісы літаратуры. Сярод іх можна назваць работы М. Г. Скарахода і А. М. Левановіча «Палаванне і паляўнічая гаспадарка ў Беларусі», Б. Б. Пяркоўскага — «Веды аб прыродзе — у масы», В. Н. Аксючыца «Вопыт работы па ахове прыроды ў Стаўбцоўскім раёне» і іншыя.

Асобнае месца сярод выданняў зоймуць кніжкі беларускіх пісьменнікаў. У зборніку «Слова аб роднай прыродзе», які выйшаў у выдавецтве «Народная асвета», чытач знайдзе вершы, апавяданні, урыўкі з твораў Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Пятруся Броўкі.

ЖЭНЬШЭНЬ НА ВІЦЕБШЧЫНЕ

Беларускія селекцыянеры дасягнулі ўжо немалых вынікаў у вывядзенні новых гатункаў вінаграду, кавуноў, якія даюць нядрэнныя ўраджай нават на нашай зямлі. А нядаўна стаў вядомым такі факт. Селекцыянер-аматар Андрэй Карпавіч Шастакоў з вёскі Раманаўка Талачынскага раёна акліматызаваў жэньшэнь.

Аб сваім вопыце вырошчвання жэньшэня і іншых рэдкіх далёкаўсходніх раслін А. К. Шастакоў расказвае ў брашуры «Жэньшэнь і іншыя лекавыя расліны», якая выйшла ў выдавецтве «Ураджай».

Першыя дасягненні талачынскага селекцыянера атрымалі высокую ацэнку спецыялістаў. Яны пішуць: «За мінулы перыяд А. К. Шастакоў дасягнуў бліскучых поспехаў у справе вырошчвання лекавых раслін далёкаўсходняй флоры і асабліва жэньшэня... Вынікі работ А. К. Шастакова паказалі магчымасць акліматызацыі ў Віцебскай вобласці жэньшэня сапраўднага, элеўцэракока калючага і лімонніка кітайскага...»

Доктар біялагічных навук, прафесар І. Грушвіцкі лічыць, напрыклад, што «атрыманыя А. К. Шастаковым вынікі

не з'яўляюцца выпадковымі і могуць быць пэўнай асновай для развіцця вопытаў у вырошчванні як жэньшэня, так і іншых раслін, такіх, як лімоннік кітайскі, элеўцэракок.

«ЧАС АБУДЖЭННЯ»

Гэтая невялікая кніжка з праявінай назвай «Запіскі натураліста» чытаецца як добрая паэма. Аўтар яе П. Шостак не толькі ўмеє сам падглядзець і падслухаць таямніцы прыроды, ён валодае яшчэ і здольнасцю цікава расказаць аб гэтым сваім чытачам — дзецям і юнакам.

Месяц за месяцам прасочвае аўтар працэс змен у прыродзе: у веснавую пару і ўлетку, восенню і зімою. Трапныя, эмацыянальныя назвы раздзелаў кніжкі («Час абуджэння», «Сімфонія лесу», «Уладарыць восень», «Паэзія снегу і марозу», «Першая ўсмешка вясны») дапамагаюць лепшаму ўспрыняццю выкладзеных у кніжцы ісцін аб багацці і прыгажосці расліннага і жывёльнага свету, аб заканамернасцях прыроды.

Кніжка спыняе ўвагу чытача на ледзь улоўных зменах стану раслін, кветак, на паводзінах і характары птушак, звяроў. Аўтар расказвае сваім юным сябрам, чаму нельга браць дамоў птушаня з гнязда, ці малюсенькае цяля казулі, або вырываць з каранямі грыбы і г. д. Ёсць у кнізе і старонкі, дзе школьнікам даюцца канкрэтныя парады, што трэба рабіць пры правядзенні «Дня птушкі» і «Дня лесу».

В. БУРНОСАЎ

Сцюжа скавала ўсё жывое. Здаецца, што ў суровай цішыні ўсё назаўсёды замёрла.

Але гэта толькі на першы погляд. І ў зімовую халадэчу дрэвы жывуць, дыхаюць, захоўваюць свае здольнасці да плоданашэння. Садаводу не трэба забываць, што і ў зімовы час сад патрабуе догляду і кантролю.

Прыгледзьцеся ўважліва да ствала дрэва ці кроны, і вы можаце знайсці ў шчылінах кары яйкі яблыневай тлі, медзяніцы, а на галінках, нават, на пэўнай адлегласці заўважыце характэрныя, быццам прастрочаныя на швейнай машыне кольцы. Гэта зародкі страшэнных шкоднікаў саду, якія з першымі праменьнямі веснавога сонца ажывуць, завярушацца, а потым вырастуць у вялізных паласатых чарвякоў. Іх называюць кольчатым шаўкапрадам.

Увосень і зімой сабраць калечкі шаўкапрада лёгка і даступна, а вясной пры распусканні дрэваў гэта будзе зрабіць куды цяжэй, бо чарвякі распаўзаюцца па ўсіх галінках і нагала аб'ядаюць іх.

ПАДМАНЛІВАЕ ЗАЦІШША

А вось клок павуціння, камячок сухога лісця, аплеценага павуціннем. Сарвіце яго, і вы знайдзеце ўнутры вусеня баярышніцы ці златагузкі.

Адным словам, трэба аглядзець дрэвы і знішчыць гнёзды шкоднікаў.

Але ў зімовым заснежаным садзе мы ўбачым і нашых сяброў. Ціха, без цвіркання, то ўверх, то павіснуўшы ўніз галавой, шустра бегаюць па галінках пярэстыя сінічкі. Яны ўважліва аглядаюць кожную галінку, здэўбваючы засохшыя лічынкі садовых шкоднікаў, якікі матылёў.

Дбайным санітарам саду з'яўляецца дзяцел. Пэўную карысць прыносяць вераб'і і, нават, сарокі. Працяглыя зімовыя халады, асабліва калі галінкі дрэў пакрываюцца панцырам лёду, выклікаюць масавую гібель птушак, таму трэба паклапаціцца аб арганізацыі падкормкі нашых крылатых сяброў.

З наступленнем халадоў, калі зямля пакрыецца снегам, трэба правесці

рыць надзейнасць асенніх абязвак штамбаў, бо блукаючыя ў пошуках ежы зайцы хутка адшукаюць дрэўца, не абязванае яловымі лапкамі ці тоўстай паперай.

Калі пласт снегу тоўсты, то ў дні адлігі і пацяплення неабходна снег вакол ствала дрэва абтаптаць, утрамбаваць, каб мышы не праклалі нор да каранёў і штамбаў. У маласнежную зіму снег, асабліва вакол кустоў парэчкі, агрэсту, маліны, таксама ўтрамбоўваецца, што дасць вясной больш вільгаці.

У час густых снегападаў, калі ад снегу галіны гнуцца да зямлі, неабходна іх атрэсці, бо сукі і нават уся крона цалкам можа зламацца, і тады дрэва загіне.

Адным словам, зіма для садавода хаця і з'яўляецца перыядам пэўнага зацішша, але таксама патрабуе клопатаў і дбайнай працы, каб сад выйшаў з суровых кліматычных выпрабаванняў без страт і вясной зноў закрасаваў і завітнеў на ўсю сваю моц.

В. БРОДСКІ,
аграном

ЦЯСНІНА ШАРХАНА

Н. БУРКЕ

Найну спусціўся з сям'ёй з высокага тыбецкага плато ў Індыю, каб пабываць у Рокх Базарэ.

Найну быў горцам з племя бхотаў, якія жылі ў Тыбеце,— самай высокай краіне свету, дзе кожны ледавік таіў у сабе золата, а азёры багатыя соллю і вадаплаваючай птушкай. Тыпічны прадстаўнік свайго народа, ён быў каржакаваты і шыракаплечы. Скура на яго твары стала амаль чорнай ад лютых вятроў і асляпляльнага святла. У яго былі карыя, амаль каштанавага колеру вочы, скулы, якія выдзяляліся з іграючым на іх цагляным румянцам, шырокі прыплюснуты нос. Як і ўсе бхоты, ён уладаў жывым і вясёлым норавам, але цяпер усе яны — Найну, з далонню на рукаятцы нажа, і зграя сабак, якія грызліся — здаваліся дзікімі, адчужанымі ад сучаснага свету, асабліва сам Найну і самы вялікі пёс Чанг, які не адыходзіў ад гаспадара ні на крок. Гэтыя лютыя, вялікія псы самай рознай масці, выкармленыя на сырым мясе, былі тыбецкімі масціфамі.

Чанг — увесь пярэсты, з вялікай чорнай плямай на спіне, здаваўся львом сярод астатніх сабак. Ні ён, ні яго гаспадар ад роду нідзе ні разу не купаліся, акрамя як у снезе. Шэрсць у Чанга была такой густой, што цяжка было дабрацца да яго.

Бхоты рухаліся павольна, з частымі прыпынкамі, бо прыходзілася несці на сабе шмат паклажы, у тым ліку і шчанят у шарсцянай коўдры, якія былі яшчэ зусім маленькімі, нязграбнымі і не ўмелі хадзіць. Перакідныя торбы, відаць, не вельмі турбавалі ўючных жывёл, бо яны час ад часу спыняліся, каб паскубіць траву, ці падняць зялёную галіну. Часам яны нават узбіраліся на які-небудзь узгорак, каб дацягнуцца да асабліва апетытнага

пучка травы. Час ад часу невялікі караван спыняўся. Людзі тады праганялі смагу чаем, запраўленым топленым маслам.

Калі пачало змяркацца, Найну рашыў разбіць лагер ля падножжа адвеснай скалы. Паставілі вялікую палатку. Зробленая з шэрсці якаў, яна была даўжынёй у цэлых трыццаць футаў, прамавугольнай формы і з шырокай прадольнай адтулінай зверху для дыму. Краі яе прыціскаліся да зямлі камямі.

Жывёл сагналі ў адзін гурт, дзе яны павінны былі заставацца пад аховай сабак, аднак ноччу адну казу ўкраў леопард. Бхоты пайшлі па следу зверга, каб сабраць астаткі казы сабе на ежу, але на тым месцы, дзе піраваў леопард, ім не ўдалося нічога знайсці. Драпежнік быў, відаць, галодны і з'еў усё.

— Трэба хутчэй выбірацца адсюль, — адразу вырашыў Найну. — Інакш наступнай ноччу мы ўсё яшчэ будзем знаходзіцца на яго паляўнічай тэрыторыі.

Бхотаў чакала доўгае цяжкае падарожжа і ім ні ў якім разе нельга было губляць у дарозе козаў і авечак.

У поўдзень яны ступілі ў даліну, дзе трапляліся ядавітыя расліны. Тут давялося зрабіць прыпынак, каб надзець на авечак і козаў бамбукавыя наморднікі.

Як заўсёды быў разбіты паходны лагер. Найну зарэзаў адну казу, і жанчыны прыгатавалі вячэру. Затым усе селі вакол кастра, запускаючы драўляныя палачкі ў тлустае мясное варыва. Аб'едкі кідалі сабакам і тыя бязлітасна рэзаліся за смачныя кавалкі. Над лагерам плаваў едкі дым, поўны паху хваёвых шышак, да якога прымешваўся цяжкі смурод ад сцен старой палаткі. Любы іншы аслеп бы і задыхнуўся тут ад гэтага чаду, але прывыкнуўся да выпрабаванняў бхоты нічога не заўважалі.

Наступнай ноччу прапала каза, услед за ёю — авечка.

— Гэта ўсё той самы леопард, — сказаў Найну, — бачна па слядах.

Бхоты якраз пераходзілі высокі перавал і павінны былі ўжо мінуць тэрыторыю, дзе паляваў леопард. Найну не на жарт устрыжываўся.

— Гэта адзінокі вялікі самец. Ён павінен быць вельмі стары. Паглядзіце на яго поўсць, яна зусім не блішчыць. І Найну панюхаў шматок поўсці, пакінуты драпежнікам на калючцы, — як гэта зрабіў да яго Чанг. Затым аглядзеў суседнія маўклівыя ўзвышшы.

— Нічога, — сказаў адзін з маладых мужчын. — Яшчэ дзень-два і мы пакінем яго далёка ззаду.

Найну з сумненнем паківаў галавой.

— Яму няма чаго есці, як гэта часам бывае і з намі. Ды і што ён можа напаткаць у гэтых гіблых мясцінах? Сурка? Тушканчыка? Можа ён недастаткова лоўкі, каб ганяцца за антылопамі? Калі так пойдзе далей, мы страцім усіх сваіх авечак і козаў. Становішча было сур'ёзным. Найну ўжо меў аднойчы справу з леопардам, які павадзіўся красці ў яго жывёліну. У гэтым суровым і бясплодным краі сям'я, якая пазбавілася хатніх жывёл, была асуджана на галодную смерць і ніякі статак не мог існаваць, калі яго пачаў апусціцца драпежнік.

У тую першую сваю сустрэчу з леопардам Найну зрабіў за адзін дзень пераход у 30 міль і яму ўдалося адарвацца ад драпежніка. Але паўтарыць гэты тактычны манёўр цяпер было нельга — сям'я занадта перагружаная таварамі, што набылі ў гэтым годзе, і было не да доўгіх і хуткіх пераходаў. Да таго ж некаторыя жанчыны не маглі несці звычайную сваю ношу.

Была яшчэ адна небяспека: павадзіўшыся цягаць авечак і козаў, леопард мог прыняцца і за іх гаспадароў. Яшчэ крыху і ён зусім перастане баяцца людзей.

— Будзем распальваць вялікія кастры, — вырашыў Найну. — І трэба пільней ахоўваць статак.

Наступныя тры ночы прайшлі без усякіх прыгод, і бхоты пачалі ўжо спадзявацца, што яны адваяваліся, нарэшце, ад звера. Але падтрымліваць усю ноч вялікія вогнішчы становілася ўсё цяжэй, так як ламачча пападалася ўсё менш і менш. На чацвёртую ноч леопард зноў наведаўся ў лагер.

Звер быў пражорлівы і паляванне яго столькі разоў увенчалася поспехам, што ён пагарджаў і людзьмі і іх агнём. Акрамя таго, не знайшоўшы дастаткова сухіх дроў, бхоты вымушаны былі паліць сырыя галіны і, нягледзячы на вялікія намаганні, кастры гэтай ноччу гарэлі слабай звычайнага.

Ён з'явіўся раптоўна ў свеце патухаючых вогнішчаў, сярод мітуслівых цень, нават не лічачы патрэбным хавацца — празная, жоўтая здань. Ubачыўшы яе, Найну ўскочыў на ногі з грозным крыкам, ад якога, здавалася, здрыгануліся скалы. Любы другі звер уцёк бы ад страху, але леопард накінуўся на бліжэйшую казу — пад самым носам у Найну і гэтая раптоўная атака прывяла ў замяшанне статак, узбударажыла сабак, увесь лагер.

Усё адбылося ў якую-небудзь долю секунд. Найну бачыў, як жоўтае ў плямах цела падмяла пад сябе казу, як незвычайна задраўся ўверх рогі, калі галава беднай жывёліны была адцягнута назад і затым звернута ўбок. Ён бачыў яе поўныя страху вочы, чуў кароткі здаўлены крык і хруст шыйных пазванкоў...

З казой было пакончана. Леопард падхапіў здабычу, каб хуткімі скачкамі ўцячы з ёю.

Але сабакі ўжо дагналі драпежніка. Распластаўшыся ў шалёным бегу, Чанг заходзіў збоку, каб адрэзаць яму шлях. Леопард змяніў кірунак і кінуўся проста

на Найну, які, выхапіўшы нож, закрычаў з усяе сілы. Драпежнік усімі чатырма лапамі затармазіў бег, узняўшы сухі снежавы пыл.

Сэрца Найну палала прагай бітвы. Ён кінуўся на ворага, упэўнены ў тым, што леопард пакіне здабычу і стралой памчыцца прэч, каб пазбегнуць удару. І леопард на самой справе пакінуў казу, якая б'ючыся ў агоніі, звалілася на снег. Аднак ён не ўцёк, а з рыканнем прыпаў да зямлі. Вышчараныя яго зубы, доўгія вусы і вочы мільгацелі халодным бляскам. Сярод асляпляльнага белага снегу, у святле вогнішчаў ён здаваўся вылітым з чырвонага золата — прыгожы і страшны забойца!

Хто ведае, чым бы закончылася справа, каб не падаспеў Чанг. Ашалелыя ад страху авечкі заградалі яму дарогу, і ён, амаль не кранаючыся жыватом зямлі, аббягаў іх вялікімі скачкамі. Услед за Чангам імчаліся астатнія сабакі. Яны хачелі паваліць драпежніка і прыкончыць яго, хай нават здыхаючы ён разарве аднаго або дзвух з іх. Леопард, які заб'юўся пра Найну і сваю здабычу, кінуўся наўцёкі. Чанг гатовы быў ужо запусціць клык і яго доўгі выцягнуты палкаю чорна-жоўты хвост, як леопард кошкаю ўскочыў на дрэва і затаіўся сярод галін. Ашалелыя сабакі, прагнучы крыві, збіліся пад дрэвам у кучу. Падскакваючы з усіх сіл ўверх, яны падалі на зямлю, і зноў падскаквалі, злосна вылі і брахалі на загнаннага леопарда, але той не збіраўся скакаць на зямлю. Найну і астатнія мужчыны ўжо спяшаліся з лагера з сякерамі.

— Валице дрэва! — прыказаў Найну, выбіраючы месца, каб сустрэць леопарда. Гулка застукалі сякеры, паляцелі ва ўсе бакі трэскі. Ствол уздрыгануўся.

Раптам штуршок і дрэва пачало падаць — павольна і грацыёзна. Верхавіна яго з трэскам лягла непадалёку ад выходзячых з сябе ад злосці сабак. Леопард метэрам праляцеў над галавой Найну, аднак уцячы ад сабак яму не ўда-

лося — зграя зрэвам навалілася на драпежніка і ён знік у кудлатай гушчы.

Віг параненых сабак тануў у глыбіні лютой стычкі, а над полем бою пачалі паволі апускацца пяшчотныя сняжынкi. Сабачая зграя раптам раздалася і ў сярэдзіне паказалася галава Чанга — яго трымаў за горла леопард. Найну ўбачыў, што драпежнік кіпцюрамі рве бок сабакі, і, не раздумваючы, кінуўся з нажом у агульную кучу. Адною рукою ён схопіў леопарда за вуха, а другой нанёс страшэнны сякучы ўдар, ад якога раскалаўся чэрап. Затым ён прасунуў лязо паміж мёртвымі скуламі, разжаў іх і вызваліў шыю Чанга. Звар'яцелы пёс, які нічога не ўсведамляў, уцяпіўся ў руку гаспадара.

Пакінуўшы мужчын разбіраць забітага леопарда, Найну з Чангам, які працягваў рваць яго руку, спяшаўся да палаткі.

— Гарачай вады! — скамандаваў ён. — Малака і спірту! Няхай ён паляжыць тут, пакуль не адыдзе. Мы рушым далей, калі Чанг ачуняе.

Калі жанчыны зрабілі ўсё, што маглі для Чанга, які, праўду гавораць, быў хворы не на столькі, каб валяцца без работы да заўтрашняй раніцы, пёс апомніўся. Ён прыняўся залізваць раны на рuce гаспадара. І на зямлі зноў запанавала цішыня, парушаная ненадоўга шумам змагання. Скрозь адтуліну для дыму ў палатку заляталі сняжынкi і з шыпеннем раставалі ў агні. Найну ўзяўся чысціць нож. Адна з жанчын сказала:

— Пакуль вы вазіліся з леопардам, нарадзіўся хлопчык — будучы мужчына.

— Мужчына...

Найну падняўся, каб глянуць на маленькую істоту, якая была захутана ў старое, парванае пакрывала. Новароджаны быў такі малы, што Найну не адважыўся дакрануцца да яго. Губы Найну міжвольна разышліся ва ўсмешцы.

— Чуеш, Чанг? Я цяпер дзед! — ускрыкнуў ён.

Пераклад В. Крашаніннікава і З. Фёдаравай.

КРЫНІЦЫ—ЛЕКАРЫ

Аб лекавых якасцях мінеральных вод нашага краю было вядома здаўна. Яшчэ ў XVI стагоддзі багатыя людзі ездзілі лячыцца за трыдзевяць зямель: у Шкло (Заходняя Украіна), на раку Огржэ (Чэхія), у Штубень, Прэшау (Славакія) і ў іншыя месцы. А ў той час лячэбныя крыніцы былі пад бокам.

Першыя з іх на тэрыторыі Беларусі былі знойдзены ў канцы XVIII стагоддзя. У 1778 г. чэшскі доктар медыцыны зрабіў першае падрабязнае апісанне серна-железістай крыніцы ў Шклове. У 1786 г. натураліст Андрэй Меер апісаў Міхееўскую крыніцу ў трох вярстах ад Крычава. У яе вадзе, па яго меркаванню, знаходзіліся «серныя і жалезістыя часцінкі», бо ў ёй ачышчаліся медныя грошы, што дало падставу мясцовым царкоўнікам аб'явіць яе «святой».

У 1803 годзе Беларусь наведаў акадэмік В. М. Севярагін, які даў характарыстыку мыльна-саяльнай крыніцы ў маёнтку Лахніцкага, непадалёку ад Гродна. Яшчэ адну крыніцу ён адшукаў ля Сянно.

Але выкарыстанне беларускіх лекавых водаў пачалося толькі ў пачатку мінулага стагоддзя, калі браслаўскі абат Галоўня, у якога быў рэўматызм, паспрабаваў лячыцца ад яго сернымі водамі, знойдзенымі пад мястэчкам Відзы. Спраба аказалася ўдалай і пазней там была пабудавана лячэбная ўстанова «Лазенкі», куды сталі наязджаць хворыя не толькі з Расіі, але і з-за мяжы.

Некалькі пазней вялікую вядомасць набыла яшчэ адна крыніца — «Баркаўшчына», што знаходзілася ў цяперашнім Ушацкім раёне.

У 1843 годзе медык і хімік Янт зрабіў аналіз чатырох баркаўшчынскіх крыніц і ў двух з іх знайшоў «вуглякіслы газ, вуглякіслае жалеза, вуглякіс-

лую магнезію і сернакіслую вапну». Праз некалькі год доктар Неміроўскі заснаваў там спецыяльную бальніцу, дзе лячыліся «ад залатухі, параліча, рэўматызму і радыкуліту».

Бальніца гэтая дзейнічала да 1941 года, да таго часу, пакуль яе не спалілі фашысцкія акупанты. На жаль, да гэтага часу яна не адноўлена. Такі ж лёс напаткаў і жалезістыя крыніцы ў Лагойску. Некалі іх вадой лячыліся ад рэўматызму і нярэвых хвароб.

У апошнія гады пошукам і абследаванням мінеральных крыніц, было ўдзелена даволі многа ўвагі. У выніку гэтага ў нашым краі цяпер дзейнічае дванаццаць мінеральных крыніц, некаторыя з іх не ўступаюць славытам лекавым водам Трускаўца і Друскінінкая.

В. ГРЫЦКЕВІЧ,
кандыдат медыцынскіх
наук.

Л. П. Сабанеў — адзін з класікаў рускай літаратуры па спартыўнай лоўлі рыб.

Па сваёй паўнаце апісання жыцця рыб і спосабаў аматарскага лову Л. Сабанеў не мае сабе роўных не толькі ў айчынным, але і зарубежнай літаратуры.

На жаль, адна з яго кніг «Жыццё і лоўля прэснаводных рыб» стала па сутнасці бібліяграфічнай рэдкасцю. Улічваючы гэтую абставіну, а таксама пажаданні чытачоў, мы і мяркуем зрабіць «экскурсію» па старонках гэтай кнігі.

ЗНАЁМЫЯ НЕЗНАЁМЦЫ

АКУНЬ

Гэтая ўсім вядомая рыба належыць да самых шматлікіх вяхароў нашых прэсных водаў. Паўсюдна — у рэках і рэчках, азёрах, нават у непраточных сажалках з дастаткова свежай вадой — акунь водзіцца ў вялікай колькасці.

Гледзячы па велічыні, а таксама часу года, акунь трымаецца ў больш ці менш глыбокіх месцах ракі ці возера. Летам дробныя і сярэднія выбіраюць сваім месцам затокі, парослыя вадзянымі раслінамі (лопухамі, гарошніцай, чаротам і трыснягом), якія служаць ім таксама засадай пры лоўлі дробнай рыбы, і, наогул, трымаюцца на вялікай глыбіні, але ўвосень выходзяць на больш адкрытыя месцы. Буйныя ж акуні пастаянна жывуць у вірах, ямах — і выходзяць адтуль рэніцой і пад вечар.

Буйны акунь — вельмі спрытная, моцная і драпежная рыба. Галоўная ежа акуня — дробная рыба, а таксама ікра, буйны акунь любіць ракаў і ў час іх лінькі трымаецца ля каменяў, карчоў, пад берагам — адным словам, ля рачыных нораў. Дробныя рачкі з роду бакаплаваў таксама з'яўляюцца ласункам для гэтай рыбы. У шмат якіх азёрах, так званы мармыш, відавочна, складае галоўную ежу акунёў з кастрычніка па снежань і ў лютым — сакавіку.

Зграі акунёў пакідаюць свае зімовыя стаянкі — ямы — як толькі ствараюцца невялікія закраіны, падыходзяць да берагоў. Нярэдка з вялікіх рэк ці азёр гэтыя чароды ўваходзяць у прытокі, якія ачысціліся ад лёду, гуляюць некаторы час па разлівах рэчак, ганяюцца тут за дробнай рыбай і з'ядаюць ікру яльцоў, шчупакоў, язёў, ніколі, аднак, не падымаючыся далёка ўверх па цячэнню.

Акунь кладзе ікру выключна раніцой, незадоўга да сонечнага захаду, у паўднёвую спёку і ўвечары гульня значна слабее, зграя, на час становіцца радзей, а на ноч рыба і зусім супакойваецца.

Адклаўшы ікру, зграі галодных акунёў першы час вандруюць каля берага на невялікай глыбіні і кормяцца галоўным чынам ікрой іншых рыб, асабліва ікрой плоткі, якая не растуе хутка за акунём. Затым прыблізна ў канцы мая, акунь разбіваецца на невялікія зграі і кожная з іх выбірае сабе вядомы раён, у якім трымаецца ўсё лета.

Паўсюдна і заўсёды акунь, як і шчупак, вядзе дзённы вобраз жыцця. Ад змроку да поўнага світанку стаіць нерухома ў сваім прытулку ў паўсонным стане і за гэты час не прымае ежы. Толькі ў канцы мая і пачатку ліпеня ён вандруе ўсю ноч. Акуні выходзяць на здабычу назолку, і часта разыходзяцца ў розныя бакі. У сонечны дзень яны зноўку збіраюцца і стаяць у цяністых мясцінах, у густой траве, пад лопухамі, дрэвамі, ці пад самым берагам, да таго часу, пакуль не спадзе спёка, і ўжо не палююць, а толькі падпільноўваюць здабычу са сваіх засад.

Галоўную ежу акуня складае, безумоўна, дробная рыба — моладзь або самыя дробныя пароды. Амаль усюды ў рэчках акунь галоўным чынам харчуецца мінулагадняй платвой і яе малькамі. У сажалках дробны і сярэдні акунь аддае перавагу дарослай вярхоўцы. У невялікіх рэках акунь палюе пераважна за дробнымі печкурамі, гольцамі. Лягчэй усяго дастаюцца яму гольцы, якіх ён адшуквае ў камях, там, дзе знаходзіць маладых рачкоў. Само сабой зразумела, што ён не шкадуе і свайго асабістага патомства. Самаедства мае свае добрыя бакі, так як рэгулюе граніцу размнажэння гэтай пладавітай рыбы і захоўвае шмат моладзі іншых парод. Большасць паляўнічых-рыбаловаў, якія грунтуюцца на гэтым, лічаць, што акунь, як і іншыя рыбы, есць перыядычна, але перыядычнасць жора наўрад ці існуе ў сапраўднасці. Усякая рыба прагне перад нарастаннем, затым хутка пасля яго, калі яна спяшаецца наварстаць страчаныя сілы, і ў канцы лета, калі ежы збавіцца. У астатні час рыбы неахвотна прымаюць ежу. Навогул жа, рыбы ядуць штодзённа і калі не дастаюцца ў здабычу вудзільшыку, то толькі таму, што сытая рыба заўсёды больш асцярожная. Акунь жа настолькі прагны і адносна неразумны, неасцярожны, што яго можна лавіць, па крайняй меры, на працягу дзесяці месяцаў у годзе.

Спосабы вуджэння акуня даволі разнастайныя. Лоўля з паплаўком ужываецца ў месцах са слабым цячэннем або зусім без яго — у сажалках і азёрах, у рачных затоках, вірах і бачагах, большай часткай з берага, купальняў, на азёрах часцей з лодкі. Насадкай служыць цэльны чарвяк, які надзяваецца з галавы, ракавая шыйка (у двух выпадках насадка павінна ляжаць на дне або вісець на вяршок-два ад яго) або дробная рыбка, звычайна плотачка, яшчэ часцей верхаводка, зрэдку карасік. Рыбка апускаецца

на чатыры-шэсць вяршкоў ад дна і зачэпляецца кручком за спіну пад плаўнік. Пры прагным клёве, калі акунь бярэ не толькі ўжо на заснуўшую рыбку, але нават, на куска рыбы, зручней насаджваць маляўку, як чарвяка, вытыкаючы кручок спераду спіннага плаўніка. Момент знікнення паплаўка самы лепшы для падсечкі.

Вуджэнне на доўгае вудзільна ў адвес можна ўжываць толькі на глыбокіх месцах — з лодкі, мастоў, купальняў. Насадкай служыць звычайная маляўка.

Лоўля акунёў на кароткае вудзільна з вельмі доўгай лёскай і цяжкім грузам, ужываецца радзей вуджэння «на паплавок» і блясну па той прычыне, што акунь не выдзяляецца асцярожнасцю і не трымаецца на хуткім цячэнні. Лоўля на блясну, аднак, можа быць паспяховай толькі ў такіх месцах, дзе акуня шмат, і тады, калі ён сабраўся ў вялікія зграі. Вясной і летам акунь бярэ на блясну выпадкова. Ад добрай блясны, акрамя блеску, патрабуецца яшчэ і каб яна апускалася ў вадку не камнем, а больш плашмя і, прытым, хутка хістаючыся з боку на бок.

Большай часткай ловяць акунёў на блясну зімой, па лёдзе, але месцамі звычайна на азёрах, гэтая лоўля пачынаецца ў верасні. Летам злавіць акуня на звычайную блясну можна толькі выпадкова. Лавіць на блясну лепей на больш глыбокіх месцах, на ямах.

Акунь хапае блясну большай часткай, асабліва зімой, у той момант, калі яна, прыпыніўшыся недалёка ад дна, працягвае хістацца, пагэтай трэба пакакаць некалькі хвілін і затым рэзкім рыўком падняць яе. Восенню часта акунь бярэ блясну ўдагонку, калі яна падае ўніз, або часцей, калі паднімаецца ўверх. У першым выпадку ён, безумоўна, рэдка засякаецца. Галодны акунь хапае блясну шырока раскрытым ротам. Але калі ён сыты і блясна вельмі вялікая, то толькі штурхае яе, як бы іграючы з ёю — «стускае».

Здабыча з бляснай пачынаецца пасля таго, як замерзнуць сажалкі, азёры і глыбокія рачныя затокі. Робіцца яна, зразумела, з палонкі, у вядомых глыбокіх ямах. Калі на працягу некалькіх мінут ні адзін акунь не стукнуў, пераходзяць да другой палонкі і г. д., пакуль не знойдуць зграю і не пераканаюцца, што акунь, хоць і ёсць, але не бярэ. Зімой гэта здараецца ледзь не часцей, чым восенню, і часта бывае, што акунь ловіцца з раныцы лепей і раптам перастае браць вечарам, або наадварот. Прычыну гэтай з'явы трэба шукаць у змене надвор'я, а іншы раз і ветру. Перад наступленнем дрэннага надвор'я акунь не пападаецца: таксама заўважана, што ў вялікіх вецерах, асабліва паўночны, лавіць яго не варта. Таксама лепшы лоў яго бывае ў час вялікіх марозаў, тады як у другіх месцах звычайна акунь бярэ ў адлігу. Зімяне блясенне становіцца ўжо менш здабычлівым у сярэдзіне снежня, у студзені амаль спыняецца, а ўзнаўляецца з першымі лютаўскімі адлігамі; у сакавіку ловяць на блясну яшчэ больш, чым па першым лёдзе.

У МАЎКЛІВАЙ ЗАСАДЗЕ

У верхніх сляях вады часта можна бачыць маленькіх рыбак. Дружнымі гуртамі шпацыруюць яны каля берага. Час ад часу рыбка ўсплываюць на паверхню, а затым вяртаюцца ў сваю групу. Калі рыбак паводзіць сябе ціха, рыбка іншы раз падплываюць да паплаўка, штурхаюць яго галавой. Але вось рыбак кашлянуў, і рыбак, як ні бывала. На рыбу дзейнічае нават самы слабы гук. Пры лоўлі з лодкі дастаткова лёгка пастукаць па днішчы, як тут жа спыняецца клёў. Каб пазбегнуць выпадковага шуму вопытныя рыбакі надзяюць на ногі мяккія чаравікі ці гумавыя боты.

Аднойчы мне давалося бачыць, як шчупак спалохаўся чалавечага голасу. Ранней вясною на плиткім возеры галодныя шчупакі так бралі на блянсу, што я неўзабаве злавіў некалькі буйных рыбін. Я не хацеў больш лавіць гэтых прыгажунюў і пачаў з цікавасцю назіраць за імі. І калі я праводзіў блянсу каля водарасці, то ў гэтым месцы мільганула цень шчупака. Я знарок моцна ўскрыкнуў. Рыба не магла мяне бачыць, але яна адразу спалохалася і юркнула ў глыбіню.

Нават слабае ваганне прыбярэжнай глебы не застаецца для рыбы не адчувальным. Вось чаму вопытныя рыбакі падоўгу ціхенька сядзяць на месцы, перш чым ім пашанцуе злавіць буйную рыбу.

Г. САЗОНАУ

СВЕТАВАЯ ПАСТКА

Неяк зімою, вяртаючыся з няўдалай рыбалкі, мы напаткалі двух падлеткаў. На наша здзіўленне, яны раз за разам выцягвалі з лункі важкія акунёў. У вочы кінуўся электрашнур, які цягнуўся ад аднаго рыбака да лункі.

— Што ў вас там? — спыталі мы.

Рабяты адкрылі нам свой сакрэт. Яны выцягнулі з лункі шкляную банку, у якой плавала некалькі малявак. Знутры банка асвятлялася лямпачкай ад батарэйкі ліхтарыка. Такі жывы экран на дне ракі надзейна прыманьваў акунёў да кручкоў з нажыўкаю, а таксама да мармышкі.

А вось яшчэ адна такая ж прыманка. У металічную каробку з-пад цукерак укладзена батарэйка ліхтарыка. Да дна каробкі прыпаяны груз, а да крышкі — зашклёны рэфлектар з патрончыкам і лямпачкай. Калі крышка закрыта, кантакты батарэйкі дакранаюцца да патрончыка, і лямпачка гарыць. Для герметычнасці на абадок каробкі надзяецца гумавая кальцо.

Такі чароўны ліхтар на лёсцы апускаецца на дно. Праз 20—30 хвілін на святло прыходзяць жыхары глыбінь і з ахвотаю прымаюць «закуску» на кручку.

І. КРАШЭННІКАУ

КАЛІ НЯМА МАТЫЛЯ

Умерзла зямля, наўкола бела. Вы сабраліся ехаць на рыбалку, а нажыўкі няма. Што рабіць? Не сумуйце. Уловістую нажыўку можна знайсці на пустэчах, каля канаў і равоў. Тут заўжды расце чартапалох, у шышках якога ёсць беленькія чарвячкі, падобныя да апарыша, толькі меншыя. Цвёрдую шышку расшчапіце і чарвячоў складайце ў скрыначку або ў бляшанку. Дзвюх соцень такіх чарвячоў хопіць на цэлы дзень.

На гэтую нажыўку ахвотна, не горш, чым на матыля, бярэ плотка, падлешчык, гусцера, а часам і акунь.

Добрай зімовай насадкай могуць служыць кавалачкі каровінага сырога вымя і сырога, свежага свінога сала. Наразаецца насадка маленькімі кубікамі, велічыня з галоўку запалкі і імі нажыўляюцца мармышкі і кручкі.

Здабыць і падрыхтаваць такую насадку даступна кожнаму рыбалову.

М. ГРЫГАРЧУК

КРУЧОК З САКРЭТАМ

Як захаваць насадку ад надакучлівай драбнаты? Гэта — вечны клопат рыбака. Кожны шукае выйсця па-свойму. Але не

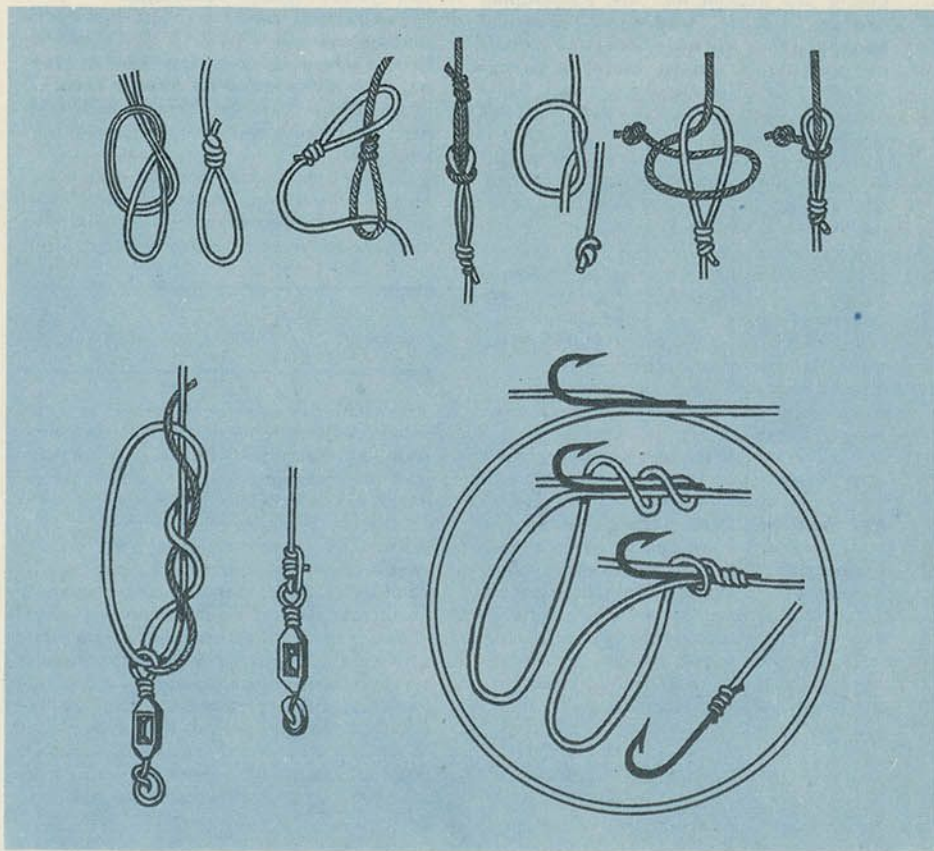
ўсе, напэўна, ведаюць, што існуе і такі спосаб: дваіны кручок з зашчэпкай. Зрабіць яго не так ужо цяжка. Трэба ўзяць два аднолькавыя кручкі, адсекчы ў адным з іх колца і астрыё з бародкай, а на застаўшайся частцы знізу зрабіць адгіб. Затым абедзве дэталі спаяць.

Дваіны кручок зроблен. Нажыўляць яго патрэбна так. Праткнучь чарвяка, крыху адвесці зашчэпку і прапусціць насадку амаль да самага колца. Кручок такім чынам праходзіць унутры чарвяка, за скурку ён шчыльна прыціскаецца да цаўя. Насадка ледзь не закрывае кручок, рыбіна ўжо яе так проста не сцягне.

Кручкі з зашчэпкай можна рабіць любых памераў. Галоўнае — пры спайцы не награвіць моцна астрыё кручка. Гэтага можна пазбегнуць, калі абкруціць яго мокрай ніткай.

АФАРБОВКА ЛЁСАК

Рыба бярэ насадку лепш, калі звычайную белую лёску афарбаваць у руды, жоўты ці зялёны колер, у залежнасці, зразумела, ад умоў лоўлі. З гэтай мэтай анілінавую фарбу патрэбнага колеру раствараюць у гарачай вадзе і дабаўляюць солі. Пасля гэтага ў раствор апускаюць маток лёскі, вытрымліваюць некалькі гадзін, а потым прамываюць у халоднай вадзе.

ВЫПРАБАВАННЕ НА ЗАЙЦАХ

У канцы 1971 года Беларускае таварыства паляўнічых і рыбаловаў прыняло ўдзел у другім міжрэспубліканскім спаборніцтве гончых сабак, якое праводзілася з мэтай: а) выяўлення дасягненняў рэспубліканскіх таварыстваў па развіццю і далейшаму ўдасканальванню паляўнічых якасцей сабак гончых парод; б) выяўлення лепшых сабак па паляўнічых якасцях у мэтах іх шырокага племяннога выкарыстання; в) выяўлення лепшых нагоншчыкаў, як з аматараў-сабакаводаў, так і з егераў таварыстваў і абмену вопытам у гэтай рабоце.

Спаборніцтвы праходзілі з 1 па 10 кастрычніка 1971 г. у вопытна-паказальнай прыпісной паляўнічай гаспадарцы — «Уладзімірскае» — Уладзімірскай вобласці. Выпрабаванні праводзіліся на зайцах, якіх у паляўнічай гаспадарцы не шмат, затое дастаткова ласёў і аленьў, якія былі вялікай перашкодай у рабоце гончых.

Не пясціла ўдзельнікаў спаборніцтва і надвор'е: то дождж ішоў з раніцы да вечара, то снег да 10 сантыметраў, сцэжка была чорнай, белай і стракатай, што вельмі перашкаджала рабоце сабак.

Да апошняга дня не было яснасці, хто ж выйграе каманднае і асабовае першынство. Толькі апошні дзень паставіў усе кропкі над «і». Каманднае першае месца заваявалі ганчатнікі Беларусі. 2-е месца — каманда Украіны, на трэцім месцы застаўся калектыў РСФСР. Каманда Беларусі была ўзнагароджана дыпламам першай ступені і кубкам.

Выдатных поспехаў дасягнулі члены Беларускай каманды ў асабовых спаборніцтвах. Званне чэмпіёна прысвоена рускаму стракатаму гончаму выжляцу «Набат» (уладальнік Т. Н. Жылко з Нясвіжа). Другое месца выйграў рускі гончы выжлец «Нёман» (уладальнік Ляўчук Н. С. з Івацэвічаў).

Вялікі ўклад у забеспячэнне каманднай перамогі ўнёс ганчатнік з Мінска Карасёў Н. Т., яго руская гончая «Зацейка» дала камандзе 72 заліковых балы.

У 1962 годзе наша каманда заняла другое месца на першым міжрэспубліканскім спаборніцтве, а праз 9 гадоў першае. Гэта радуе. Значыцца, зроблены крок уперад па ўдасканальванню рабочых якасцей гончых сабак.

Чарговае міжрэспубліканскае спаборніцтва будзе праводзіцца ў Беларусі ў 1974 годзе. Задача беларускіх ганчатнікаў — усебакова падрыхтавацца да трэцяга міжрэспубліканскага спаборніцтва і выставіць дастойных гончых сабак.

В. САВЕТАЎ,
кінолаг рэспубліканскага
Савета БТНР.

КАБ РУЖЖО СТРАЛЯЛА Адзел вядзе інжынер А. Нячаеў

Канчаецца зіма. Да асенняга палявання далёка... У апошні раз аглядае паляўнічы сваё ружжо.

Раптам ён заўважыў, што ў ствалах з'явілася ракавіна.

Гэта небяспечна?

Не будзем забягаць наперад з вывадамі. Перш за ўсё трэба адрозніваць ракавіны ад плямаў ржы, якія з'явіліся ў ствалах.

Вывесці ржавыя плямы не складае асаблівай турботы. Для гэтага выкарыстоўваюць медную шчотачку і абязводжаны керамін. Ніколі не варта ўжываць для вывадзення плям цёртую цэглу, наждак, пясок, металін, наждачную паперу. Гэтым можна канчаткова загнуць ствалы. Наяўнасць невялікіх ракавін асабліва не аказвае шкоднага ўплыву на бой ружжа. Толькі дбалым доглядам за стваламі можна пазбегнуць далейшага павелічэння ракавіны. Але пазбегнуць з'яўлення ракавіны ў канале ствала амаль немагчыма. Высокая тэмпература парахавых газаў выклікае натуральнае выгаранне металу за патроннікам, якое з цягам часу ператвараецца ў глыбокія ракавіны.

Безумоўна, іх можна вывесці свідраваннем, свінцоўкай, або паліроўкай ствала наждачнай паперай. Але нічога гэтага рабіць не трэба: усе аперацыі губляць ружжо назаўжды.

Выводзячы ракавіны, мы прыносім шкоду ружжы:

1) павялічваем дыяметр канала ствала, што адбіваецца на якасці бою; 2) памяншэнне таўшчыні ствольных сценак выклікае памяншэнне трываласці ствалоў.

Трэба раз і назаўжды помніць правіла — нічым не чапаць ні паверхню, ні ўнутранасць ствалоў. Лепш за ўсё сачыць за ім на працягу ўсяго года.

НАВІНКА

Тульскія аружэйнікі застаюцца вернымі сваім традыцыям. Штогод яны радуюць нас новымі відамі сваёй прамысловасці. Да ліку апошніх тульскіх навінак адносіцца ружжо мадэлі ТА3-33.

ТА3-33 — двухствольнае ўнутрыкуркавое шротавае паляўнічае ружжо 12 калібру з вертыкальна размешчанымі стваламі. Яно распрацавана ў двух варыянтах: са звычайным выкідвальнікам гільз і патронаў і з эжэктарным механізмам, аўтаматычна выкідваючым выкарыстаныя гільзы пры адкрыванні ствалоў. Апошні мае два варыянты: першы — эжэктарны механізм спрацоўвае пасля спуску куркоў пастаянна; другі — яго можна цалкам

адключаць. А можна пакінуць любы са ствалоў з дзеючым эжэктарам, і гільза ў гэтым выпадку будзе толькі выштурхвацца з патронніка.

Ударна-спускавы механізм ружжа значна адрозніваецца ад усіх ранейшых канструкцый. І ў той жа час ён вельмі просты ва ўстройстве і надзейны ў рабоце. Механізм не баіцца перападу тэмператур, і ва ўсіх выпадках безадмоўны ў рабоце.

Ружжо важаць 3,1 кг, агульная даўжыня — 1150 мм, даўжыня ствалоў — 720 мм. Ружжы выпускаюцца ў серыйным і штучным выкананні. Чакаецца выпуск іх 16 і 20 калібраў.

ДАРАГІЯ СТРЭЛЫ

Жыхар вёскі Камарова, што на Мядзельшчыне, У. І. Фалевіч аднойчы вельмі захацеў ласіны. Сабраўшы сваю паляўнічую амуніцыю, ён навастрыў лыжы ў лясныя ўгоддзі Пастаўскага раёна. Відаць, Уладзімір Ісідаравіч думаў, што стрэл па ласю ў чужым раёне менш чутны. Аднак яго ўчулі, і хутка Фалевіч прадстаў перад народным судом Мядзельскага раёна. За прычынены ўрон браканьер быў аштрафаваны на 300 рублёў.

Калі Фалевіч для таго, каб паласавацца ласінай рабіў набегі на другія раёны, то жыхар вёскі Чаранкі Шумлінскага раёна А. Н. Баравікоў пайшоў па больш гладкім шляху. Ён вырасіў папалываць на тэрыторыі Каз'янскага заказніка. Ды не за зайцам ганяўся хапуга, а за самім ласём. Калі гэтая мэта была дасягнута і ён паспрабаваў ласінай пячонкі, то ў час ежы да Баравікова прыйшоў новы апетыт. І зноў імчыць ён у лес. Ды не ў густы хмызняк, дзе дзіка, як вядома, знайсці цяжка, а проста на падкормачную пляцоўку. Але егер заказніка Н. Чапурноў з дапамогай работнікаў міліцыі выкрыў аматара ляснога мяса, а народны суд спагнаў з браканьера 450 рублёў.

НА МІЖНАРОДНЫМ ВЕРНІСАЖЫ

У верасні мінулага года ў Будапешце праходзіла Сусветная паляўнічая выстаўка, у якой прынялі ўдзел больш 50 краін свету.

На паляўнічым вернісажы асобым поспехам карыстаўся савецкі павільён. За перыяд работы выстаўкі яго наведала звыш мільёна чалавек. За лепшыя трафеі павільён СССР атрымаў 565 узнагарод.

Вялікая заслуга ў паспяховым прывядзенні савецкай часткі выстаўкі належыць Беларускаму таварыству паляўнічых і рыбаловаў, якое прадставіла на выстаўку свае экспанаты. Многія з іх адзначаны ўзнагародамі.

Існуе адно вельмі лёгкадумнае меркаванне: усе паляўнічыя, і рыбацкія апавяданні — вынік фантазіі. Карацей кажучы, хлусня.

Запэўніваем вас, што гэтае меркаванне, не што іншае, як ардынарная зайздрасць тых, каму не пашанцавала ні на рыбацкай, ні на паляўнічай ніве.

Праўда, ёсць у іх адна слабасць — пагутарыць каля вячэрняга кастра. Яно і не дзіўна, цалюткі дзень чалавеку і словам не было з кім перакінуцца. Так што калі ўспыхне агоньсябра, калі збяруцца вакол яго рыбакі і паляўнічыя, тут жа пойдучь гутаркі.

Усялякія. Вясельныя і сумныя, забаўныя і павучальныя, незвычайныя і дакладныя. Чаго толькі не пачуеш на прывале?!

Дык вось, касцёр гарыць, рыбакі і паляўнічыя ў зборы. Каму-ж першае слова? Вядома ж яму, сапраўднаму майстру паляўнічага апавядання —

Астапу Вішні, які і пачне наш пастаянны раздзел «На прывале» сваім апавяданнем.

МУДРЫ ЗАЯЦ

Паехаў я неяк у вольную часіну за горад, за Бровары, а затым звярнуў крыху ўбок за Палтаву, узяў налева на Харкаў, адтуль на поўдзень — на Данбас, з Данбаса на Днепрапятроўшчыну-Херсоншчыну і прыпыніўся на Правабярэжжы, каля Камянец-Падольска.

Сяджу сабе, адпачываю...

Як раптам, міма мяне прашмыгнуў заяц.

Я на яго:

— Цю!

А ён мне:

— Не цюкай,— кажа,— я не толькі твайго «цю» не баюся, я на ўсе сірэны і на ўсе фары з усіх аўтамабіляў, усіх, якія ёсць на свеце, на ўсіх на іх палажыў я ўсе чатыры лапкі.

— Глядзі,— гавару,— які храбры! А ну,— кажу,— падыходзь! Такого яшчэ не бачыў!

— І падыду!— запэўнівае заяц.

І падышоў.

— Дык адкуль ты,— пытаю,— такі храбры?

— А таму, аб'яўляе,— што я рэкардсмен!

— Рэкардсмен?

— Ага! Рэкардсмен! Я за сваё кароткае жыццё вывеў са строю ўжо дваццаць аўтамабіляў.

— Вось колькі аўтамабіляў ты пакалечыў! Як? Якім чынам?

— Я ім яшчэ не тое пакажу. Яны думаюць, што я той зайчык, пра якога спяваюць:

— Зайчык, зайчык,

Дзе ты быў?

— Быў на млыне.

— Што там бачыў?..

— Не на млыне я быў. Я больш таго бачыў! А яны мяне хочучь фармі напалохаць! Не на такога нарваліся!

— Ды што такое? Нічога не разумю!

— Ты ведаеш,— пытаецца заяц,— які цяпер народ пайшоў? Ліха ведае, што за народ! Палюе на нас, справядлівых зайчыкаў у незаконны час, з-пад аўтамабільных фар!

— Сапраўды-такі сорамна!— адказваю.

— Дык мы зараз,— значае заяц,— разумнейшымі сталі. Цяпер на кожным участку дарогі мы паставілі старых, вопытных зайцаў, якія знаюць што ім рабіць. Як толькі з'яўляецца машына, той зайчык адразу ўскоквае ў фары, а затым выкрутасамі і зігзагамі вядзе машыну да лагчыны. І там «Масквіч» або «Запарожац» толькі трах! бах! трэск!— і будзь здароў! Затым ужо вядуць яго дадому на буксіры, складаюць акт, марнуюць народныя грошы на рамонт, ашукваюць дзяржаву, парушаюць закон і т. д. і т. п.

— Ну, ну,— толькі і мог я сказаць.

— А мы,— закончыў заяц,— паміж сабой спаборнічаем, хто колькі машын са строю выведзе... Дык я больш за ўсіх знішчыў! Я рэкардсмен!

3 ШКОЛЬНАГА СШЫТКА

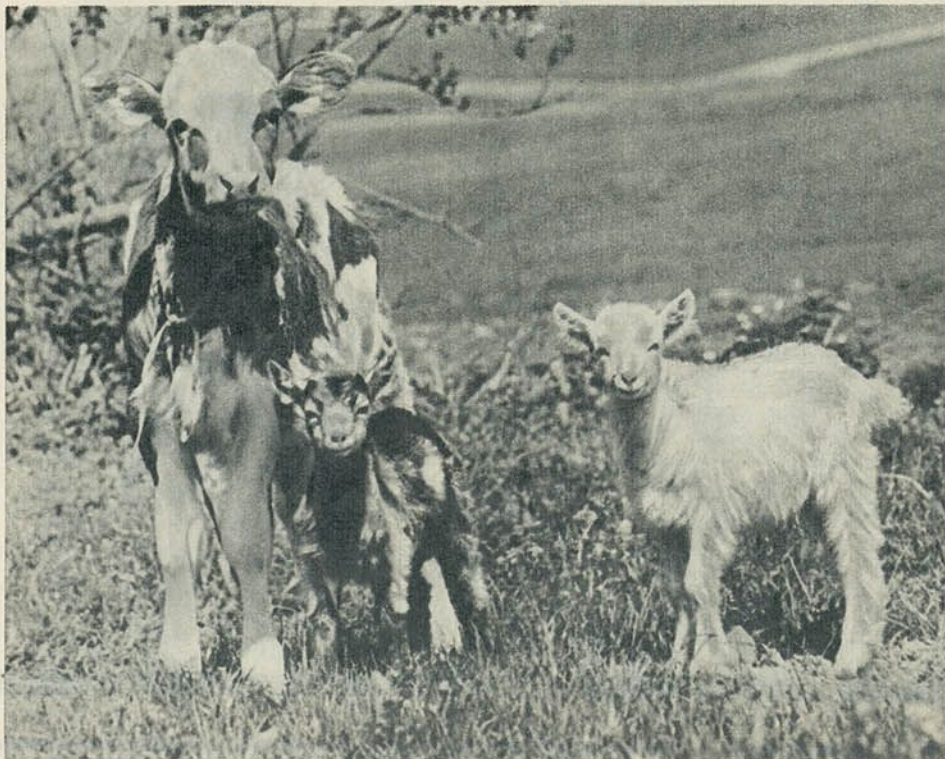
Ляснік Піліпчук зросся з лесам навечна.

Час ад часу над ракой раздаваўся брэх сабак і іх гаспадароў.

Малпа адрозніваецца ад чалавека адсутнасцю хваста, які і ў чалавека можа выступаць, як атавізм.

За лоўлю і выкрыццё лесуна пагражае штраф у пяцьсот рублёў.

— А фотаздымкі нам прышлеце?

ДЗЯКШНЯНСКІ КАМЕНЬ

З камнем у Беларусі звязана мноства розных легенд і гісторый. Ня вёскі Дзякшныяны, што ў Маладзечынскім раёне, ляжыць замшэлы валун. На ім — сляды аленя. Хто-небудзь з мясцовых смяшліўцаў звычайна так пачынае расказ: «Здарылася гэта тады, калі камні былі яшчэ мяккімі. Бег алень, уступіў і...»

Вядома, гэта казка. Жыў тут некалі багаты хутаранін, майстра на ўсялякае штукарства. Аднойчы ён загадаў кавалю, каб тыя высеклі на камні сляды аленя. Сам жа распусціў слых пра камень-цуда. І пачалося. Ехалі здалёк і зблізку. А хітраму хутараніну толькі гэтага і не хапала: ён гандляваў, запрашаў у госці тутэйшую шляхту, завязаў карысныя знаёмствы...

Вось такая гісторыя дзякшнянскага каменя.

ВАДА НА... 2000 ГОД

Нарыхтоўка вады для пакаленняў XXI стагоддзя пачалася ў Літве. Штучнае возера, якое ствараецца ў басейне ракі Шашупе, паблізу горада Капсукаса, стане першым з двухсот вадасховішчаў, якія мяркуецца пабудаваць на тэрыторыі рэспублікі.

Распрацаваны літоўскімі гідрэнергетыкамі водны баланс на 2000 год паказаў, што да гэтага часу кожны трэці з гарадоў рэспублікі, калі не прыняць экстра-меры, будзе «адчуваць» моцную смагу. Заспакоіць яе і дапамогуць штучныя вадасховішчы. Яны змогуць акумуляваць амаль тры кубічныя кіламетры вясенніх водаў.

Вучоныя Літвы ўжо падрыхтавалі тэхнічныя характарыстыкі такіх вадаёмаў. Ад штучных сажалак, плошча кожнай з якіх складзе ад аднаго да 30 кв. кіламетраў, працягнуцца трубаправоды на землі двойнога рэгулявання воднага рэжыму.

Сістэма штучных вадасховішчаў дапаможа стварыць спрыяльны мікраклімат у зонах адпачынку. Біёлагі падбіраюць пароды рыб, прыгодныя для развядзення ў вадаёмах, частка якіх з часам будзе абагравацца.

Падлічана, што ў двухтысячным годзе на кожнага жыхара Літвы

павінна быць да 4000 літраў вады ў суткі. Баланс, складзены вучонымі, гарантуе забеспячэнне гэтай патрэбы.

БОРТНІЦКІЯ СОСНЫ

Белавежжа... Увайсці ў яго харомы ўсё роўна, што ў Эрмітаж папасці. Тры — чатыры гадзіны амаль нічога не дадуць. Хочаш глыбей пазнаць таямніцы пушчы — мала і тыдня.

Ляснік прывёў нас у квартал, дзе яшчэ захаваліся бортніцкія сосны. Рэдка каму даводзілася іх бачыць, хоць і ўзнесліся яны пад самае неба: у камлі ў тры абхваты. Паўсталі, як вежы. Самай старэйшай з іх каля чатырохсот гадоў. Некалі за знішчэнне аднаго такога экзэмпляру каралі смерцю.

Бортніцкія сосны. Калісьці нашы прадзедавы выбіралі з іх мёд. Тварыць пачынала пчала. Яна знаходзіла ў дрэве маленькую адтуліну-дупло і пасялялася там. Далей ужо ўмешваўся чалавек. Сякерай ці цяслом ён выдзяўбаў у сасне нешта падобнае на вулей. Крыху ніжэй уваходу тырчалі заостраныя калы: каб мядзведзь не ўздумаў паласавацца.

Арганізаваная здабычка ляснога мёду спынілася недзе ў XVIII стагоддзі. Пчалаводы перайшлі да калоднага, дамашняга ўтрымання

крылатых працаўніц. Бортніцкія сосны засталіся жывымі помнікамі промыслу, прынёсшаму сусветную вядомасць нашаму мёду.

ДЗЕ ЖЫВЕ РУЖОВАЯ ЧАЙКА?

У музей Ціхаакіянскага навукова-даследчага інстытута рыбнай гаспадаркі і акіянаграфіі паступіў рэдкі экспанат — ружовая чайка. У гэтай птушкі прыгожае, як рانیшняя зара, апярэнне. Элегантнасць яе яшчэ больш адцяняе чорныя пацерачкі вачэй, агатавая дзюба, лапкі колеру карала.

Здабыў чайку каля Анадырскага заліва ў Берангавым моры натураліст Генадзь Касыгін.

Не кожнаму выпадае такі поспех. Птушак гэтых так мала, што рэдка каму з арнітолагаў удаецца ўбачыць іх. Нават Фрыт'эф Нансен часта ўпамінаў у дзённіках, што яго заповітным жаданнем было хоць раз у жыцці паглядзець на ружовую чайку. Доўга чакаў ён здзяйснення мары. Здзейснілася яна толькі тады, калі вялікі нарвежац са сваім спадарожнікам Іогансенам прабіраўся скрозь ільды Палярнага басейна. У мінулым заставаўся няўдалы паход да Паўночнага полюса. Шлях іх цяпер ляжаў да берагоў Зямлі Франца-Іосіфа.

У час пераправы праз палонку ў блакітным небе дзіўным імгненнем прамільгнулі ружовыя чайкі. Лёгка і пшчотныя, як пялёсткі ружаў, яны бяшумна і павольна плылі над морам.

Забыўшы ўсе цяжкасці паходу, Нансен, тут жа, на льдзіне, адрадаваўся пусціўся ў пляс. Ды так, што Іогансен не на жарты перапалохаўся.

Доўгі час навуцы не было вядома, дзе водзіцца гэтая казачная прыгожая птушка.

Адшукаць радзіму ружовай чайкі пашанцавала толькі рускаму даследчыку Крайняй Поўначы С. А. Бутурліну. Ён першым у 1905 годзе адкрыў гнездоўі гэтых птушак на астравах дэльты ракі Калымы.

Гнёзды ружовых чаек размяшчаюцца, як правіла, у травяністай і забалочанай тундры, паблізу прэсных азёрцаў. Жывуць птушкі маленькімі зграйкамі. Адкладаюць два-тры аліўкава-зеленаватыя яйкі. Птушаняты, калі пакрываюцца пухам, пакідаюць «малую радзіму».

ПАЛЯВАННЕ БЕЗ ТРАФЕЯУ

Нібы празрыстае, амаль нябачнае павуцінне, цягнецца велізарнымі сеткамі праз усю цясніну Брэтоле ў альпійскай даліне Ілье (Швейцарыя). Рэдкай птушцы, якая пралятае тут, удаецца мінуць растаўленую пастку. За адзін год у яе трапляе больш шасці тысяч дробных птушак.

Але не думайце, што паляўнічых вабяць асобныя смакавыя якасці сініц ці альпійскіх галак. Злоўленыя птушкі зусім не прызначаны для смажаніны, ці клетак. Іх асцярожна вынімаюць з тонкіх сетак, вымяраюць, узважваюць і выпускаюць на волю. Супрацоўнікі арніталагічнай станцыі ў Альпах, «палюючы» на пералётных птушак, вядуць вялікую работу па вывучэнню пернатых, вызначаюць іх ролю ў барацьбе з насякомымі-шкоднікамі, выяўляюць шляхі іх міграцыі.

**ПРЫСТАСАВАННЕ
ДЛЯ УСТАНАУЛЕННЯ
СТУПЕНІ ЗАБРУДЖВАННЯ
ВАДЫ**

Фірма «Сігмаматор» (штат Нью-Йорк) распрацавала прыстасаванне для адбору проб вады з даследаванай крыніцы і ўстанаўлення ступені яе забруджвання. Кожную гадзіну прыстасаванне аўтаматычна бярэ пробу вады ў аддзельную колбу і ўстанаўлівае ступень забруджанасці. Прыстасаванне змешчана ў воданепраніцаемым футляры. Яно можа выкарыстоўвацца як пры правядзенні пошукаў і абследванняў, так і ў якасці стацыянарнай устаноўкі. Насос, які ўваходзіць у камплект прыстасавання, забяспечвае ўзяцце проб з глыбіні 5,4 м.

ПОМНІКІ НАСЯКОМЫМ

Не здзіўляйцеся, менавіта насякомым, ды прытым не карысным, а шкодным — хлопкаваму даўганосіку і вусеню кактабласіс. Вось іх гісторыя.

У сярэдзіне XIV стагоддзя ў Аўстралію быў завезены з Аргенціны кактус апунцыя. Яго сталі выкарыстоўваць у якасці жывой

агарожы ўздоўж палёў. Але нечакана гэтыя «агарожы» выйшлі з паслушэнства. Неймаверна хутка размнажаючыся, кактус пачаў наступаць на сельскагаспадарчыя ўгоддзі. Нашэсце апунцыі прыняло такія памеры, што фермеры вымушаны былі пачаць з ёй сапраўдную вайну.

Фермерам пагражала разарэнне. Тады на дапамогу і быў прызваны паўднёва-амерыканскі вусень кактабласіс. Пражэрлівы шкоднік у дзесяць гадоў знішчыў значную частку кактусаў. Пасля гэтага ўдзячныя фермеры і паставілі ў горадзе Бурнарга помнік кактабласісу.

Гісторыя другога помніка яшчэ больш дзіўная.

Шкоданыя дзеянні мексіканскага хлопкавага даўганосіка прымуслі фермераў у штаце Алабама адказацца ад развядзення бавоўны. Ніякіх іншых заслуг за даўганосікам не лічыцца. А помнік яму ўсё ж паставілі. У чым жа справа?

Аказваецца, закінушы бавоўну, гэтыя фермеры толькі выгадалі: новыя культуры прынеслі ім большыя прыбыткі.

Надпіс на помніку мексіканскаму даўганосіку апавяшчае:

«З глыбокай удзячнасцю бавоўнаваму даўганосіку за тое, што ён паслужыў прычынай багацця, збудаваў гэты помнік жыхары горада Энтэрпрайза. Штат Алабама».

ЦЯЛЕЖКІ ДЛЯ ФЕНІКСАУ

Японскія аматары славяцца ўменнем выводзіць пеўняў з хвастамі ў некалькі метраў. Названа такая парода пеўняў феніксамі. Селекцыянерам даводзіцца прыстасоўваць для іх лёгкія цялежкі, на якіх феніксы возяць свае хвасты.

ТРУСЫ І АСТРАВЫ

Доктар Філіп Лоу, дырэктар аўстралійскага Антарктычнага дэпартаменту, сцвярджае, што некаторым астравам, размешчаным на поўдзень ад Аўстралійскага мацерыка, на якіх водзяцца трусы, пагражае знікненне. Незвычайна пражэрлівыя трусы выгрызлі ўсю расліннасць, і зараз на астравы абрушылася эрозія.

ПАБРАЦІМЫ

На шашы Баранавічы-Навагрудак ля павароту на вёску Залесаўцы расце цікавае дрэва-спарыш, пра якое ведаюць нават не ўсе мясцовыя жыхары. Яно і не дзіўна, бо цяжка адрозніць здалёк сасну ад дуба, што зрасліся змалку.

Гляньце на здымак і вы пераканаецеся ў гэтым самі.

«МАША-РАЗ'ЯВАКА»

Раней лічылі, што кругаварот вады ў прыродзе замкнуты: колькі выпараецца, столькі ж падае на зямлю ў выглядзе дажджу і снегу. Цяпер вучоныя падлічылі, што Зямля, як Маша-раз'явака, губляе пару ў прастору. За год на нашай планеце вады становіцца менш на 425 кубічных кіламетраў.

УНІКАЛЬНЫ ЮБІЛЯР

Сям'я шведа Густава Андэрсана адзначыла шасцідзесяцігоддзе сваёй «хатняй жывёліны», дарэчы, старэйшай у краіне. Юбіляр, не глядзячы на свой паважаны ўзрост, бадзёры і рухавы. Ён жыве ў дваровым стаўку. Гэта вугор, якога злавіў яшчэ дзед Густава.

КАЛІ Б ЧАЛАВЕК ВЕДАЎ...

У выдавецтве «Прагрэс» выйшла кніга нямецкіх вучоных Л. Баўэра і Х. Вайнічке «Клопат аб ландшафце і ахова прыроды». Гэта фундаментальнае, усебаковае даследаванне. Мы спынімся толькі на некаторых яго важных аспектах.

Драпежніцтва і разграбленне зямлі пачалося яшчэ пяць тысяч гадоў назад, калі цар Саламон загадаў 80000 дрыва-секам высеч гіганцкія кедры Лівана для пабудовы і ўбрання свайго палаца і храмаў. Зараз ад славытых кедравых лясоў Лівана захаваўся толькі невялікі востраў.

Краіна карста — Далмацыя, глебавае пакрыццё якой разбурана і змыта, раней была пакрыта лясамі. Упершыню іх пачалі знішчаць, калі стваралі рымскі флот і канчаткова высеклі пры будаўніцтве Венецыі.

Не так даўно ў Бразіліі пабудаваны сталеліцейны завод, які працуе на драўляным вугалі. Для яго патрэб набыта 70 мільёнаў гектараў лесу, іншымі словамі, плошча лесу, які асуджаны на знішчэнне, амаль удвая больш тэрыторыі ГДР і ФРГ.

Цар Саламон і рымскія імператары, відаць, не ведалі, што вытваралі. Але сучасны ўладальнік бразільскага завода ведае, да чаго вядзе варварская высечка лесу.

Нядаўна ў Італіі каля васьмісот тысяч палаяўнічых, узброеных драбавікамі, сеткамі, палкамі, намазанымі клеём знішчылі на пралёце мноства пёўчых птушак. У выглядзе далікатэсу на патэльнію трапілі салавей, варакушка, казадой, язюля і г. д.

Такое шчырае драпежніцтва не патрабуе каментарыяў — тут парушаны ўсе нормы. Але справа становіцца больш складанай, калі чалавек поўны самых лепшых намераў, а неразуменне законаў экалогіі вядзе да тых жа вынікаў.

Вось гэтаму прыклад. У перыяд 1817—1874 гадоў па праекту інжынера Тулы праводзіліся работы па рэгуляванню верхняга Рэйна. Былі адрэзаны лукавіны, рукавы і старое рэчышча, рака пацякла ў спрамлёным вузкім канале. Работы, здавалася, абяцалі адны выгоды: паводка працякала хутчэй, узніклі новыя сельскагаспадарчыя ўгоддзі, рака стала судаходнай.

Вынікі выявіліся пазней. Узрасла хуткасць цяжэння, знізіўся ўзровень грунтовых водаў, высахлі калодзежы, гінулі дрэвы. Вярблюджая калючка стала характэрнай раслінай у Верхнярэйнскай даліне...

Калі б інжынер Тула мог прадугледзець гэтыя вынікі!

Калі б ведаў адзін з плантатараў на Ямайцы, калі завозіў на востраў магнуту, што тая, знішчыўшы пацукоў, якія з'ядалі цукровы трыснёг, выратуе спачатку значную колькасць цукру, але стане сапраўдным бедствам для хатніх жывёл, з'ядаючы на востраве ўсё: птушак, курэй, кошак, сабак.

Як было ўстаноўлена спецыяльнымі даследаваннямі, марскія воды вакол Англіі і краін Паўночна-Заходняй Еўропы ў значнай ступені забруджаны інсектыцыдамі, якія часткова змываюцца з апрацоўваемых земляў і пераносяцца рэкамі ў мора.

У адным з дакладаў Службы аховы прыроды гаворыцца, што сельскагаспадарчыя яды забруджваюць асяроддзе ў значнай ступені больш, чым меркавалася дагэтуль. Узнікае небяспека не меншая, чым з боку радыёактыўнага заражэння.

У чатырох месцах, якія знаходзяцца адзін ад аднаго на адлегласці сотняў кіламетраў, былі сабраны яйкі 52 відаў марскіх птушак. Даследаванні паказалі, што ва ўсіх яйках прысутнічаюць астаткі ядаў. Гэта сведчыць аб шырока распаўсюджаным забруджанні інсектыцыдамі мора і фауны.

Калі б чалавек ведаў!

ЗДЫМАК, ЯКІ АБЫЙШОЎ СВЕТ

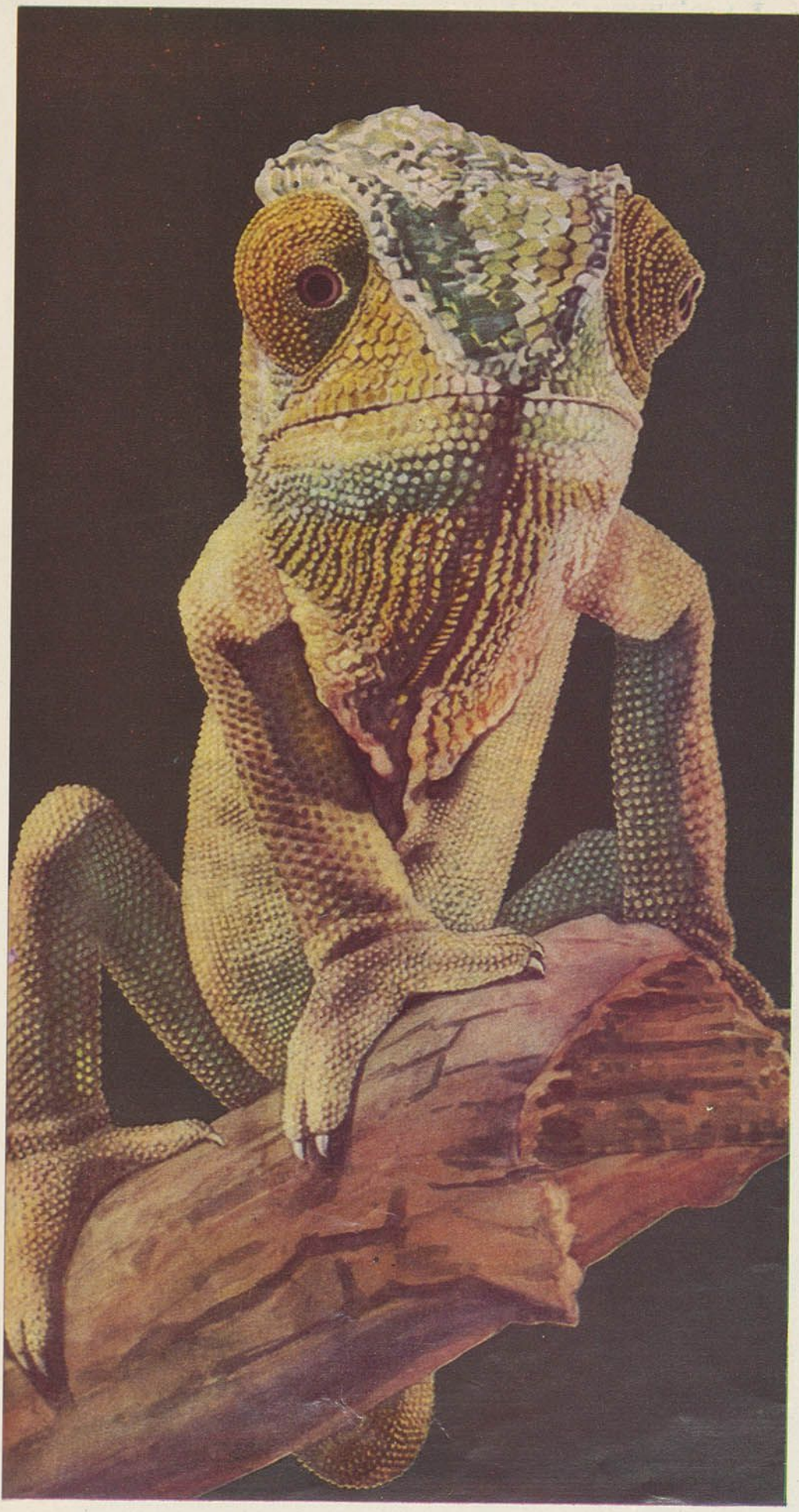
Пер'е гагары зліплася ад нафты, якая расцяклася па паверхні мора, і птушцы пагражае немінучая гібель...

Гэты здымак зроблены на ўзбярэжжы Брэтані, адразу ж пасля аварыі танкера «Торры-Кэньон». Нафта, якая вылілася ў мора, згубіла сотні тысяч марскіх птушак, жыхароў астравоў у праліве Ла-Манш. Пазбаўленыя магчымасці лётаць і знаходзіць ежу, яны загінулі ад голаду. У запаведніку Сет-Іль (у берагоў Брэтані) загінулі амаль усе кайры, тапаркі і гагары.

Гэтая катастрофа прыцягнула ўвагу ўсяго свету да праблемы забруджвання мора.

На жаль, не меншую небяспеку прычынялі для птушак і мыючыя сродкі, якія былі выкарыстаны ў барацьбе з нафтай.

ЧАРАДЗЕЙ У БЛІСКУЧАЙ ЛІЎРЭІ

Яшчэ ў мінулым хамелеон прыцягваў да сябе ўвагу натуралістаў. Надзвычай дакладна яго апісаў яшчэ Арыстоцель. Яго звесткі аб крыві, унутраных органах гэтай жывёліны былі дадзены з такімі падрабязнасцямі, быццам Арыстоцель вывучаў яе са скальпелем у руках.

Сапраўды, хамелеон вельмі ж своеасаблівы «паліяўнічы». Яго скура, здольная пастаянна мяняць колер, трохвугольная галава з велізарнымі віратлівымі вачамі і шырокім ротам, падобная на каску, сплюсчанае па баках тулава, не таўсцей драўлянай дошчачкі — усё гэта моцна адрознівае хамелеона ад іншых паўзуноў. Кожная лапа хамелеона заканчваецца пяццю пальцамі. На пярэдніх лапах тры пальцы звернуты ўнутр, два — вонкі, калі на задніх — наадварот. Лёгка зразумець, што хамелеон адчувае сябе на дрэве, як дома.

Прырода забяспечыла яго яшчэ і двума сапраўды фантастычнымі «канструкцыямі» — вачамі і языком.

Захоўваючы поўную нерухомасць хамелеон можа глядзець адначасова ўправа і ўлева, уверх і ўніз, уперад і назад. Але гэта яшчэ не ўсё. Кожнае вока бачыць зусім самастойна.

А язык хамелеона! Гэта адначасова і хапаючая рука і цэпкія кручкі, і паралізуючая ахвяру зброя. Калі хамелеон адпачывае на дрэве, яго язык нерухома ляжыць у роце. Але з'яўляецца муха, і жывёла імгненна выкідае яго, схоплівае здабычу і адпраўляе ў рот.

Сярод жывёлін, якія ўмеюць мяняць сваю афарбоўку, хамелеону, безумоўна, належыць пальма першынства. А сакрэт — у яго дзіўнай скуры. Замест лускі, як у іншых яшчарыц, яна пакрыта зярністым бугаркам, паміж якімі знаходзяцца тонкія складкі. Пад скурай схаваны эластычныя клеткі, напоўненыя фарбай — храматафоры. У шэсць разоў можа павялічвацца размер кожнай такой клеткі, якія і расцягваюць храматафоры. Пры гэтым фарба расцякаецца, і клеткі становяцца падобнымі на дыскі.

У хамелеона тры віды храматафораў. У адных клетках — фарба жоўтая, у другіх — чорная, у трэціх — чырвоная. Раніцай, калі хамелеон спакойны, ён афарбаваны ў жаўтаваты колер з чырвонымі палоскамі. Раззлаваны хамелеон зелянее, пачынае надувацца, робіцца амаль круглым і шыпіць. Зрэдку ён кусаецца, але ўкусы яго не прычыняюць болю.

Ад сонца хамелеон цямнее, а ў цемры жывёліна надзявае бліскуючую ліўрэю, якая афарбавана ў зялёны ці жоўты колер.

Хамелеон любіць мірнае жыццё. Увесь свой час ён праводзіць на хмызніках ці дрэвах. Сядзіць нерухома, нібы нарасць. Ляніва перасоўваецца з месца на месца, і то на вельмі маленькую адлегласць. Затое вочы бесперапынна ў руху, ды язык час ад часу выскоквае з роту, каб схопіць здабычу. Спіць хамелеон заўсёды на адной і той жа галіне, выпягнуўшыся ва ўсю даўжыню. Зімой хамелеон хаваецца ў шчылінах скалы ці дрэва і ўпадае ў спячку.

РЭКЛАМА

ДА ВЕДАМА ГРАМАДЗЯН І РЫБАЗДАБЫВАЮЧЫХ АРГАНІЗАЦЫЙ

Загадам начальніка «Белрыбвода» з першага снежня 1971 года забаронены аматарскі лоў на азёрах, якія замацаваны за прадпрыемствамі Упраўлення рыбнай гаспадаркі пры СМ БССР.

Няшчэдра, плошчай 2857 га, якое знаходзіцца на тэрыторыі Расонскага раёна, — паўсюдна;

Асвея, 5365 га, Верхнядзвінскі раён, — паўсюдна, акрамя спецыяльна адведзенага ўчастка ў межах па берагавой зоне: ад пасялковай лазні (г. п. Асвея) да рыбапрыёмнага пункта Полацкага рыбазавода, працягласцю да двух кіламетраў і ўглыб возера 500 метраў;

Лукомльскае, 3627, Чашніцкі раён, — паўсюдна, за выключэннем паласы ад урочышча Касоўскі Рог да вёскі Стаўбцы, углыб возера 500 метраў і другога ўчастка — па берагавой зоне ад паўднёвай мяжы пляжу г. Нова-Лукомля да вёскі Пасялковічы, углыб — 500 метраў.

Прапануем паляўнічыя, рыбалоўныя і спартыўныя тавары, якія выпускаюць вытворчыя прадпрыемствы Беларускага таварыства паляўнічых і рыбалоўаў:

пыжы лямцавыя,
пракладкі лямцавыя,
ашыйнікі розных памераў,
павадок скураны 1300 мм,
павадок цясьмяны 1000 мм,
падвеска для дзічыны з 5 раменьчыкаў,
наморднік «рашотка»,
наморднік драцяны з раменьчыкам
шлейка для сабак без падложкі,
шлейка для сабак з падложкай,
чахол для паляўнічых ружжаў з кірзы,
чахол для паляўнічых ружжаў,
патранташ са скуразамяніцеля,
патранташ адкрыты са скуразамяніцеля,
чахлы для паляўнічых нажоў,
шчолак ружэйны ў флак. 200 гр.,
масла ружэйнае ў флак. 100 г.,
паплаўкі пер'евыя 100—175 мм,
паплаўкі пер'евыя 176—250 мм,
паплаўкі рагозавыя,
лёска-жылка рыбалоўная ўсіх дыяметраў,
лёска аснашч. 5 м,
лёска аснашч. 8 м,
лёска аснашч. 2×7 м,
набор лёсак аснашч. 3×7 м,
лёска для донных вудзільнаў,
вудзільна бамбукавае дзіцячае,
вудзільна дзіцячае бамб. аснашч.,
вудзільна бамбукавае 2-х кол., і іншыя тавары.

Даведкі па адрасу: г. Мінск, вул. Рэвалюцыйная, 10
Тэл. 22-31-17.

РЕЗЮМЕ

Для НЫНЄШНІХ І БУДУЩИХ ПОКОЛЕНІЙ. Проблема охранны природы — одна из важнейших задач белорусского народа. О том, что уже сделано, как будет вестись в дальнейшем природоохранная работа в республике и говорится в статье.

ТРАДИЦИИ ОХОТЫ В БЕЛОРУССИИ. В декабре 1921 года в Минске состоялся Всебелорусский съезд охотников, который принял Устав союза. Этот день фактически стал днем основания Белорусского общества охотников и рыболовов. Сейчас в нем насчитывается более 77 тысяч членов. С их активной помощью до конца пятилетки количество дичи в белорусских лесах будет значительно увеличено.

РЕКИ СМЕНЯТ ЦВЕТ. Развитие промышленности неизбежно влечет за собой изменение природной среды. Особенно это отражается на качестве водоемов и рек, в частности, Днепра, на берегах которого расположены крупные промышленные центры. Сейчас разработаны технико-эксплуатационные обоснования (ТЭО), учитывающие ряд важных факторов по развитию районов, примыкающих к Верхнему Днепру. ТЭО максимально обезвредит промышленные и коммунальные стоки, а, следовательно, сделает Верхний Днепр и его притоки практически чистыми.

МАЛЕНЬКИЕ ВЕЛИКАНЫ. Еще с детства нас старались убедить в том, что насекомые — враги человека, животных и растений. Но это большая ошибка. Теперь мы уже знаем, что из двух миллионов видов насекомых, обитающих на земле, только десять процентов — вредители. Более того, сегодня мы уже можем говорить о том, что если бы 300 миллионов лет тому назад природа не создала насекомых, то эволюция, видимо, пошла бы совсем другим путем...

ЕГЕРЬ ИЗ ПИЛЕЩИНО. Сейчас в пилещинских лесах, что в Чаусском районе, много дичи. А десять лет тому назад ее там почти не было. Как этого удалось достичь егерю Григорию Филипповичу Терно и рассказывается в очерке.

ЖИВЫЕ ИСКОПАЕМЫЕ. Гомельский парк имени А. В. Луначарского был заложен в начале XVIII столетия. Это самый уникальный парк Белоруссии, где бережно сохранены редчайшие представители нашей флоры.

ТАМ, ГДЕ РОДИЛАСЬ «ПАВЛИНКА». Логойщина — наш «белорусский Кавказ». Леса и перелески, гряды холмов... Каждый, кто открывал для себя этот уникальный уголок нашей природы — навсегда сохранит в памяти его красоты. Рассказ этот — приглашение к путешествию по Логойщине.

БЕЛЫЕ ШАГИ ЗИМЫ. Не у каждого есть время понаблюдать за всеми изменениями, которые происходят в белорусской природе из месяца в месяц. Об этом и рассказывает биолог Эдуард Самусенко.

УЩЕЛЬЕ ШАРХАНА. Писатель Норах Бурке побывал у кочевников-бхотов, жителей одного из районов Гималаев. Ярko и живо рассказывает он о их жизни, полной лишений и опасностей.

ЗНАКОМЫЕ НЕЗНАКОМЦЫ. Этим очерком о жизни, условиях обитания, повадках, способах ловли одного из самых многочисленных обитателей наших озер и рек — окуня — мы начинаем «путешествие» по страницам полузабытой, но полезной для рыбаков книги Л. П. Сабанеева.

НА ПРИВАЛЕ. Устав за долгий день, охотники и рыбаки собрались на привале. Горит костер, готовится долгожданная уха. А пока — веселые, забавные охотничьи рассказы, шутки...

У САБАЛІНАЙ РЭСПУБЛІЦЫ

Пад крыламі самалёта — тайга. Без берагоў, без краю. І блакітныя азёры, усе ў промнях асляпляючага сонца.

Побач са мной тутэйшы біёлаг. Ён загарэлы і, на першы погляд, бесклапотны. Яму хочацца выгаварыцца.

— Пра Токка чулі? — цікавіцца ён. — Арганізавалі там заказнік. Маляўнічая рака Токка! Кедры па берагах, таполі, чаромха. А звер? Норка, выдра, сурок-тарбаган... Але галоўнае, як высняеца з размовы, там — сабалінае царства. У заказніку каштоўнага звярка ахоўваюць, і цяпер ён хутка размнажаецца.

Да рэвалюцыі собаль быў амаль поўнасю выбіты. З канца саракавых гадоў у Якуцію сталі завозіць яго з Іркуцкай вобласці, рассяляць па заказніках.

І трэба сказаць, што зрабіць гэта было не так проста.

Аказваецца, спачатку собаль прытрымліваецца абжытага месца. Звычайна ўвосень маладое пакаленне адмяжоўваецца ад бацькоў. Вясной паўтараецца тое ж самае. Урэшце сабаліныя «астраўкі» зліваюцца паміж сабой.

Тут асабліва важна тое, каб паліўнічыя вялі промысел не па краях «астравоў», а ў іх цэнтрах. Ды ці толькі гэтыя клопаты ў спецыялістаў-звераводаў Якуціі? Трэба рассяляць собалёў на новых і новых тэрыторыях гэтага вялізнага, суровага, але вельмі багатага краю, дбаць аб тым, каб дзяржава атрымлівала ўсё больш і больш пушніны — мяккага золата якуцкай тайгі.

А. АНІКЕЕЎ.

На здымку: якут-праваднік сабаліных караванаў.

ЗМЕСТ

НУМАРУ

1

Для цяперашніх і будучых пакаленняў. Перадавы артыкул.

1. Традыцыі палявання ў Беларусі.

Расказ аб здабытках Беларускага паляўнічага саюза за 50 год.

2. Рэкі зменяць колер.

Размова аб чысціні нашых рэк.

6. Маленькія веліканы.

Артыкул аб значэнні энтамалогіі.

8. У краіне Высокіх Татраў.

Вопыт чэхаславацкіх сяброў.

10. Егер з Пілешчына.

Нарыс аб егеры Р. Цярно.

12. Жывыя выкапні.

Пра мінулае і сучаснае гомельскага парку.

14. Там, дзе нарадзілася «Паўлінка».

Запрашэнне да падарожжа па Лагойшчыне.

16. Казка Ашмянскага лесу.

Прырода і мастацтва.

18. Патрыярх Белавежжа.

Звесткі аб зубры.

22. Белыя крокі зімы.

Снежаны студзень. Якія яны?

24. Цясніна Шархана.

Расказ з жыцця тыбецкага племені бхотаў.

26. Знаёмыя незнаёмы.

Усё пра акуня.

32. Калі б чалавек ведаў...

На 1 старонцы вокладкі здымак А. і М. Ананьіных. На 4 старонцы — здымак Н. Шарая.

У нумары выкарыстаны таксама здымкі А. Глінскага, А. Сабадаша, І. Юдаша, В. Хліманова, В. Вайткевіча, Д. Церахава, Л. Пракопчыка, В. Бялькова, А. Анікеева.

РОДНАЯ

ПРЫРОДА

1972 г. № 1

выходзіць

кожныя два месяцы

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНЫ
БЮЛЕТЭНЬ

ДЗЯРЖКАМІТЭТА САВЕТА
МІНІСТРАЎ БССР

ПА АХОВЕ ПРЫРОДЫ,

ПРЭЗІДЫУМАЎ

РЭСПУБЛІКАНСКІХ САВЕТАЎ

БЕЛАРУСКІХ ТАВАРЫСТВАЎ

АХОВЫ ПРЫРОДЫ,

ПАЛЯЎНІЧЫХ І РЫБАЛОВАЎ,

КАМІСІІ ПА АХОВЕ ПРЫРОДЫ

АН БССР

Рэдактар А. І. Варанцоў

Адказны сакратар

В. Д. Бабровіч

Супрацоўнікі рэдакцыі:

В. І. Хлімануў, В. І. Дашкевіч,

Л. В. Здановіч

Мастацкі рэдактар Б. Е. Ярота

Карэктар З. А. Фёдарова

Члены рэдкалегіі:

А. І. Варанцоў, Л. І. Бердзічавец,

В. Д. Бабровіч, У. А. Бразгоўка,

П. А. Віліткевіч, І. Б. Кардаш,

П. Р. Корзун, Г. І. Канцавая,

П. А. Лугаўцоў, Л. І. Малевіч,

М. Р. Мурашка, У. С. Рамануў

У. П. Самсонаў, Б. І. Сачанка,

М. В. Смольскі, А. А. Сакалоўскі,

В. Ф. Якушка

Здадзена ў набор 3/ХІІ-71 г. Пад-

пісана да друку 31/І-72 г. АТ 05059.

Друк. арк. 4. Улік.-выд. арк.

Фармат 60×90¹/₈. Тыраж 44 396 экз.

Зак. 631. Цана 30 кап.

Выдавецтва «Полымя» Дзяржаў-

нага Камітэта Савета Міністраў

БССР па друку.

Ордэна Працоўнага Чырвонага

Сцяга друкарня выдавецтва ЦК

КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі:

Мінск, вул. Калектарная, 10.

Тэл. 234967, 234961.

Ба 52/14

Усё на зямлі шэрае, непригляднае. Усюды — няўтульнасць першых дзён зімы. Вецер стукае голымі галінамі дрэваў, зябка халодзіць цела. Непрыкметна наступае змрок, незвычайна хутка прыходзіць ноч. Усё часцей прасейваецца снег. Буйное белае хлоп'е павольна ўсаджваецца на зямлю, на пажухлую траву, на чорныя сукі, быццам нехта крышыць

над галавой кавалачкі ваты — прасыпаўся снег...

Раніцой усё навокал было бялым-бяло, усюды гаспадараць толькі два колеры — белы і чорны. І незвычайнымі ў гэтым двухкаляроўі здаюцца цяжкія, ярка-чырвоныя, быццам выразаныя чароўным разцом гронкі падморожанай рабіны — яшчэ аднаго, нядоўгага колеру першых дзён зімы.

Цана 30 кап.

Індэкс 74926

